

T.C.

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

CEZAYİR İÇ SAVAŞINDA FRANSA’NIN ETKİSİ (1992-2002)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HÜSEYİN AVNİ GÜMRÜKÇÜOĞLU

İstanbul 2017

T.C.

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

CEZAYİR İÇ SAVAŞINDA FRANSA’NIN ETKİSİ (1992-2002)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HÜSEYİN AVNİ GÜMRÜKÇÜOĞLU

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Ahmet KAVAS

İstanbul 2017

ONAY

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans öğrencisi olan Hüseyin Avni GÜMRÜKÇÜOĞLU'nun hazırladığı ve jüri önünde savunduğu "Cezayir İç Savaşında Fransa'nın Etkisi (1992-2002)" başlıklı tez başarılı kabul edilmiştir.

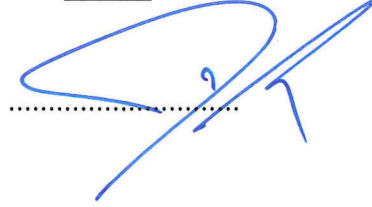
JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Ahmet KAVAS

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İMZA

Üyeler:

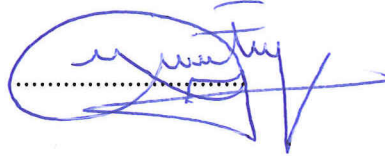
Doç. Dr. İlyas TOPSAKAL

İstanbul Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Muhammed TANDOĞAN

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 13 Ocak 2017

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu yüksek lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Alıntılanan başkalarına ait tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini kaynak göstererek atıfta bulunduğum gibi, yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Hüseyin Avni GÜMRÜKÇÜOĞLU

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FRANSA'DAN BAĞIMSIZLIĞINI ALAN YENİ CEZAYİR'İN TEŞEKKÜLÜ

1.1. Bağımsızlık Mücadelesinin Sonu ve Bağımsız Cezayir'in İlanı.....	6
1.2. 1962-1990 yılları Arasında Cezayir'de Rejim ve Siyasal Yapı.....	13
1.3. Yeni Devletin Yapılanma Süreci.....	18
1.4. Cezayir'de Dış Güçlerin Nüfuz Mücadelesi.....	22
1.5. Demokrasiye Dair Talepler ve 1988 Halk Ayaklanması.....	26
1.6. 1989 Referandumu ve Çok Partili Rejime Geçiş.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

1990-2002 CEZAYİR İÇ SAVAŞI

2.1. Cezayir İç Savaşını Hazırlayan Nedenler.....	35
2.1.1. Siyasal Nedenler.....	35
2.1.2. Askeri Nedenler.....	37
2.1.3. Ekonomik Nedenler.....	38
2.2. 1992 Askeri Darbesi ve Cezayir Siyasetinde Kamplaşma.....	39
2.3. Cezayir İç Savaşı'nda Yeni Siyasi Eğilimlerin Ortaya Çıkışı.....	43
2.4. Cezayir İç Savaşı'nın Tarafları ve Yaklaşımları.....	47
2.4.1. FIS (Front Islamique du Salut - İslami Kurtuluş Cephesi).....	47
2.4.2. GIA (Groupe Islamique Armé - Cezayir Silahlı İslam Örgütü).....	51

2.4.3. MIA (Mouvament Islamique Armé - İslami Silahlı Hareket).....	57
2.4.4. AIS (Armée Islamique du Salut - İslami Selamet Ordusu).....	59
2.4.5. Cezayir Hükümeti.....	62
2.5. Savaşın Sona Ermesi ve Barış Süreci.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1990-2002 CEZAYİR İÇ SAVAŞI SÜRECİNDE FRANSIZ DIŞ POLİTİKASI

3.1. Cezayir Siyasetinde Fransa Etkisi.....	70
3.2. İç Savaşta Fransız Karşıtlığı.....	77
3.3. GIA'nın Air France Eylemi ve Fransa'nın Artan Endişeleri.....	80
3.4. Fransız Toplumunun Cezayir İç Savaşına Yaklaşımı.....	84
3.4.1. Fransa'daki Cezayirliler.....	84
3.4.2. Cezayir'deki Fransızlar.....	89
3.5. İç Savaş Sonunda Cezayir-Fransa İlişkileri.....	90
SONUÇ	98
KAYNAKÇA	100
ÖZGEÇMİŞ	108

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AIS	: Armée Islamique du Salut (İslami Selamet Ordusu)
CIA	: Central Intelligence Agency (Amerikan Merkezî İstihbarat Teşkilatı)
FFS	: Front des Forces Socialistes (Sosyalist Güçler Cephesi)
FIS	: Front Islamique du Salut (İslami Kurtuluş Cephesi)
FLN	: Front de Libération Nationale (Ulusal Kurtuluş Cephesi)
GIA	: Groupe Islamique Armé (Cezayir Silahlı İslam Örgütü)
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
MIA	: Mouvement Islamique Armé (İslami Silahlı Hareket)
MNA	: Mouvement National Algérien (Cezayir Ulusal Hareketi)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OAS	: Organisation de l'armée Secrète (Gizli Ordu Örgütü)
ORP	: Organisation de la Resistance Populaire (Halkın Direniş Örgütü)
RCD	: Rassemblement pour la Culture et la Démocratie (Kültür ve Demokrasi Topluluđu)
UGTA	: Union Générale des Travailleurs Algériens (Cezayir İşçiler Genel Birliği)
UNEA	: Union Nationale des Etudiants Algériens (Cezayir Ulusal Öğrenciler Birliği)

ÖZ

CEZAYİR İÇ SAVAŞINDA FRANSA'NIN ETKİSİ (1992-2002)

Sömürgecilik Afrika'nın tarihinde son derece önemli ve etkin bir yere sahiptir. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın sömürgecilik sistemi, Afrika'ya ciddi zararlar vermiştir. İki ülke Afrika'yı terk etme konusunda istek sahibi olmamışlar, uzun yıllar boyunca Afrika kaynaklarından beslenmişlerdir. Fransa bu konuda daha saldırgan bir tavır sergilemiştir. Bu konunun da en canlı örneği Fransa'nın Cezayir üzerindeki çıkarlarıdır. 1962'de Cezayir bağımsızlığını kazandıktan sonra da Fransa'nın bu ülke üzerindeki baskısı sürmüştür. İç savaşta bu baskı daha da kanlı bir şekilde devam etmiştir. Son derece karmaşık ve anlaşılması zor bir yapısı olan Cezayir iç savaşının tırmandırıcı etkisini Fransa yaratmıştır. Süreç içerisinde ortaya çıkan kanlı terör örgütlerinin varlığı ve saldırıları, Fransa destekli olarak gerçekleşmiştir. Sürecin tek kaybedeni ise Cezayir'in masum halkı olmuştur. Bu tez çalışması, Cezayir iç savaşı ile birlikte onun üzerindeki Fransız etkisini farklı açılardan incelemektedir. Çalışmanın birinci bölümünde Cezayir iç savaşı öncesinde ülkenin genel görünümü ele alınmaktadır. İkinci bölümde iç savaş süreci ve savaşın tarafları incelenmektedir. Son bölümde ise Fransa'nın bu süreçteki rolüne değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cezayir, İç Savaş, Fransa , Sömürgecilik, Yeni Sömürgecilik.

ABSTRACT

THE EFFECT OF FRANCE DURING THE ALGERIAN CIVIL WAR (1992-2002)

Colonialism has an extremely important and an efficient place in Africa's history. In particular, the colonialist systems of Britain and France harmed Africa seriously. Both countries were not in any intention to leave Africa and over the years they were fed by African resources. France followed a more aggressive attitude on this issue. The most alive example of this issue is France's interests on Algeria. In 1962, after Algeria gained its independence, France continued its pressure on this country. During the Algerian civil war, that pressure had continued gorily. France created the triggering effect of Algerian civil war, which had an extremely complicated and abstruse structure. In this process, the presence of terrorist organizations and their attacks were organized with the support of France. The only loser of process became the innocent people of Algeria. This study of thesis examines the Algerian civil war with French effect on it from different angles. In the first chapter of study, the general view of country right before the civil war is handled. In the second chapter, the civil war process and the parties of war is examined. In the last chapter, the role of France in this process is touched upon.

Keywords: Algeria, Civil War, France, Colonialism, Neo – Colonialism.

GİRİŞ

Yüzyıllar boyunca bireysel ve toplumsal hayatları, kültürleri ve siyasi kurumları diğer bir deyişle devletlerin yapısını etkileyip değiştiren sömürgecilik, onları değiştirirken bir yandan devletlerin halkları üzerindeki etkinliklerini kısıtlamış diğer taraftan da bireyin kendisini edilgen bir konuma doğru itmiştir. Unutulmamalıdır ki, eğer sömürgecilik terminolojisi ekseninde bir inceleme yapıyorsak hegemonya kavramını göz ardı edemeyiz. Çünkü sömürü fiilinin gerçekleşmesi için gücü diğer devlet veya devletlerden daha fazla olan bir hegemonik gücün varlığı elzemdir. Bu hegemonik güç, güçsüz devletleri siyasi, ekonomik veya kültürel olarak egemenliği altına alma eğiliminde ve uğraşındadır.

Araçları ve metotları zaman içinde değişen sömürgecilik, 1400'lerin ortalarında dünya siyasetinde yer almaya başlamış, 1960'larda uluslararası ilişkiler disiplininde yeni sömürgecilik (neo-sömürgecilik) olarak nitelendirilene kadar sömürenin sömürme filine bizzat iştirak ederek, gerektiğinde silahlı çatışmaya girme, kendine bağlı devlet kurma, sömürülen ülkenin halkı üzerinde egemenlik kurma yollarına başvurularak gerçekleştirilen bir süreç olmuştur. Zaman içerisinde değişime uğrayan sömürgecilik anlayışı, çok uluslu büyük şirketler, piyasalar ve güdümlü baskı ve/veya terör gruplarının sömürme sürecine müdahil olması ve hatta baş aktörler konumuna gelmesi ile modern hüviyetini kazanmıştır.

Sömürgecilik zihniyetinin dünyaya egemen olduğu dönemlerde, özellikle İngiltere ve Fransa'nın kıyasıya bir yarış içinde oldukları gözlemlenmektedir. Bu yarış, dünya egemenliği için son derece kritik gibi gözükse de aslında geri bıraktığı kanlı izler ile tam olarak bir insanlık dramına dönüşmüştür. İşgal, sömürge ve yıkım gerçekleştirme konusunda son derece acımasız olan sömürgeci ülkeler, hâkim oldukları dönemin sonuna dek, bitmek bilmeyen baskılar ile sömürgelerinin düzenlerini bozmuşlardır. Bunun da ötesinde, toplumsal yapıya verdikleri zarar ve masum insanların hayatlarını kaybetmelerine neden olmaları, sömürgeciliğin insanlık tarihinde bir utanç silsilesi oluşturmasına yol açmıştır.

Bu dönemin belki de en fazla insanlık dramına neden olan ülkesi ise Fransa'dır. 19. yüzyılın ortalarında ivme kazanan faaliyetleri ile özellikle Kuzey Afrika ve Büyük Sahra bölgesinde geniş bir nüfuz alanı elde etmiştir. Kıtanın genelinde de önemli sömürge toprakları edinmiş, çıkarlarına hizmet eden faaliyetler yürütmüş ve bu çıkarlarını gözetmek adına katliam odaklı hareket etmekten hiçbir zaman çekinmemiştir. Bu sebeple de, uzun yıllar geçmesine rağmen, hüküm sürdüğü topraklardaki halkın hafızasında bıraktığı yıkıcı ve kötü izlenim hala tazeliğini korumaktadır.

Fransa'nın belki de en kanlı, en acı ve unutulması en zor izleri bıraktığı sömürge ülkesi ise Cezayir'dir. Temelde, bu ülkenin sahip olduğu doğalgaz ve petrol rezervleri için üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmış , zamanla sömürmesini elde tutabilmek adına tüm baskı unsurlarını acımasızca uygulamaya koymuştur. Mevcut süreçte halen Cezayir'den tam olarak kopmamış, 1990'ların sonuna dek kendi çıkarlarına hizmet etmesi adına illegal olanlar da dahil olmak üzere, tüm siyasi, askeri ve sosyal unsurları birer koz olarak kullanmıştır. Geçen yüzyılı aşkın sürede de ortaya çıkan tabloda iki ülkenin sömürgecilik temeline dayanan ilişkisi geride Cezayir'de toplumsal olarak derin yaralar ve kolay silinmeyecek izler bırakmıştır.

Son dönemde Cezayir'in aslında eski sömürgecisinden yana karşılaşmış olduğu güncel saldırgan politikaların temelini, 1992 ile 2002 yılları arasında yaşanan iç savaş süreci oluşturmaktadır. Buna göre Fransa, iç savaş sürecinde sömürgesinin kendi hâkimiyetinden ayrılmaması adına elinden gelen tüm çabayı göstermiş, ancak bu çabaların hiçbirisi insanca, legal ve dürüstçe olmamıştır. Fransa ile Cezayir'in arasındaki bu sömürge-özgürlük ikileminde işleyen süreç 1962 yılında eski sömürgecinin kendisini yıllardır baskı altında tutan taraftan ebediyen ayrılışı ile başlamıştır. Fransa böylesine önemli bir sömürgeyi kaybetme konusunda o dönemlerde çaresizlik yaşamış olsa da, ilerleyen zamanda sömürgesinin bağımsızlığını hiçbir şekilde kabul edememiş ve onu geri elde etmek adına, tüm siyasi ve askeri gücünü kullanmayı denemiştir. Bunun yanı sıra sosyal anlamdaki tetikleyici ve bölücü unsurlar da Fransa tarafından bu süreçte kullanılmıştır.

Nitekim iki ülkenin ilişkilerinde, 1962 ile 1992 yılları arasında geçen 30 yıllık süre zarfında yaşanan siyasi hakimiyet çatışmaları, askeri alana sıçramış ve Fransa Cezayir'in kendi hakimiyetinde kalmasını sağlamak adına kanlı eylemlerini meşru gösterme çabası içerisine girmiştir. 1992 yılında Cezayir'de yaşanan askeri darbe, sokaklara indirilen ve Fransa çıkarlarına çalışan silahlı örgütlerin kanlı operasyonları, isyan halindeki halkın sokak ortasında ya da evlerinin önünde katledilmesi ve bunlar gibi tüm illegal ve insanlık dışı uygulamalar, ülke yönetimi tarafından meşru olarak görülmüştür. Bu şekilde de eski sömürge, tıpkı özgürlüğüne sahip olmadığı günlerdeki gibi başkalarının isteklerine boyun eğenlerin esiri olmuş, böylelikle de esaret günleri yeniden başlamıştır. 10 yıl boyunca süren iç savaşta da gerek diplomatik gerekse de askeri anlamda Cezayir'in üzerinden ellerini çekmeyen Fransa, bu süreç içerisinde son derece karmaşık ve içerisinde çıkılması son derece zor politikalar izlemiştir. Hükümet, ordu ve terör odaklı eylemleri benimsemiş örgütlerin hepsini, farklı şekillerde destekleyen Fransa, bu sayede kendisinin hegemonyasını her anlamda etkin kılacak bir sistem de inşa etmiştir. Sömürgecilik döneminden kalan siyasi izler ve bağımsızlık mücadelesinin zaferle sonuçlanmasından iç savaşın başlangıcına dek geçen sürede Fransa'nın oluşturduğu sistem, iç savaşın temelini oluşturmuştur. Sivil itaatsizlik boyutunda meşru bir tavırla hareket etme gayretinde olan gruplar, terörize edilmiştir. Ortaya çıkan halk düşmanı aşırı örgütler hem desteklenmiş hem de onlara karşı ortak hareket edileceği hususunda Cezayir hükümeti ve ordusu ile işbirliği içerisinde bulunduğu mesajı verilmiştir.

Fransa'nın politikaları ne denli karmaşık olursa olsun, ortaya çıkan tablo, Cezayir'in yaşadığı acıları net bir şekilde ortaya koymuştur. Ülke olmak yolunda atılan adımların boşa gitmesi ve bu eksende uluslararası toplumun anlamadığı ya da anlamak istemediği katliamlar serisine, tek başına direnmek zorunda kalmıştır. Bunun ötesinde, bağımsızlık sonrası, cezalandırılıyormuşçasına üzerinden sömürgeci emellerin eksik olmadığı Cezayir, bu şekilde acıyı da direnişi de tek başına yaşamıştır.

Nihai noktada Cezayir'in erişmiş olduğu siyasi, askeri ve sosyal düzey Fransa ile arasına belirli bir mesafe koymasına sebebiyet vermiştir. Fakat bunun yeterliliği halen tartışma konusudur. Cezayir'deki sömürgecilik hesapları halen bitmemiş gibi gözükken Fransa, bu ülkenin sürekli olarak kendi hâkimiyeti altında kalması adına artık stratejilerini değiştirmiştir. İç savaş sürecinde yaşananlara karşı, ülkede en çok güvenilmesi gereken devlet yönetimi ve ordunun da kendi çıkarlarına odaklanarak ve sömürgeci emellere göre hareket etmeleri, ülkenin yaşamış olduğu vahameti daha iyi açıklamaktadır. Yalnızlığa itilen Cezayir'in, bu sayede Fransa'nın kanlı plan ve stratejilerinin kaçınılmaz bir unsuru haline dönüştürüldüğü görülmektedir. Kaybedenin kesin olarak Cezayir halkı olduğu bu süreçte yaşananlar, iç savaş senaryolarının her gün daha yoğun olarak oynatıldığı günümüzü anlamak açısından önem teşkil etmektedir.

Bu çalışma, Cezayir'in yaşamış olduğu iç savaşta Fransa'nın sürece farklı açılardan ve hangi aktörler üzerinden nasıl dâhil olduğunu ve oluşturduğu etkileri ele almaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Cezayir'in Fransa'dan bağımsızlığını elde etmek adına verdiği mücadele ve bu mücadelenin zafer ile sonuçlanması sonrasındaki dönem ele alınmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan dekolonizasyon dönemi tabiatı itibarıyla uzun süredir Fransız sömürgeciliğine maruz kalan Cezayir'i de etkilemiştir. Verilen bağımsızlık mücadelesinin sömürgeci erkteki yansımaları, mücadeleyi terör söylemleri ile yaftalayarak gayri meşru gösterme çabaları, bağımsızlığa giden yol ve bağımsızlık sonrası süreçte, Cezayir'in yeniden yapılandırılmasına ve sürecin siyasal yansımalarına bu bölümde değinilmektedir.

İkinci bölümde iç savaş süreci öncesinde toplum tabanında gerginliği sebep olan politikalar ve bunların tetiklediği olaylar, ortaya çıkan siyasal yaklaşımlar, taraflar ve bu taraflar arasında cereyan eden çekişme, iç savaş ortamını hazırlayan nedenler, tarafları ve beslendikleri kaynaklar irdelenerek var olan güç mücadelesi ve etkileşim süreci kapsamlı olarak ele alınmaktadır.

Üçüncü ve son bölümde ise Cezayir'in yaşamış olduğu iç savaş sürecinde Fransa'nın her anlamda sürece dair olan müdahaleleri ele alınmaktadır. Bu noktada

Fransa'nın siyasi, askeri ve illegal anlamda sürece nasıl dahil olduğu ve iç savaşın sonucunda iki ülke arasındaki ilişkilerin hangi ekseninde geliştiği de çalışmanın bu bölümünde yer almaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, tecrübeleri ve bilgileri ile çalışma sürecime ışık tutan, ufuk kazandıran, suretlerin ötesindeki gerçekleri keşfetmeme yardımcı olan ve yoğun çalışma temposuna rağmen kıymetli vakitlerini bana ayıran danışman hocam Prof. Dr. Ahmet KAVAS Bey'e sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmamın ortaya çıkmasında kaynak edinme hususunda yardımlarını esirgemeyen Ali Tunç SABUNCU'ya, çalışmamın son halini almasında önemli değerlendirme ve yönlendirmeleriyle kıymetli katkıları bulunan çok değerli hocalarım Yard. Doç. Dr. Muhammed TANDOĞAN, Doç. Dr. İlyas TOPSAKAL, Yard. Doç. Dr. Süleyman ELİK, Doç. Dr. Recep KARACAKAYA Beylere saygı ve teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca, Uluslararası İlişkiler disiplinine adım atmama kıymetli destekleriyle öncülük eden Yard. Doç. Dr. Özlem YÜCEL hocama ve son olarak yüklendiği emaneti omuzlarımıza devreden babam merhum İbrahim GÜMRÜKÇÜOĞLU'na medyun-i şükranım.

Hüseyin Avni GÜMRÜKÇÜOĞLU
Üsküdar / İstanbul 2017

BİRİNCİ BÖLÜM

FRANSA'DAN BAĞIMSIZLIĞINI ALAN YENİ CEZAYİR'İN TEŞEKKÜLÜ

1.1. Bağımsızlık Mücadelesinin Sonu ve Bağımsız Cezayir'in İlanı

İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürgeci güçlere karşı başlayan özgürlük hareketleri kısa zamanda dünya geneline yayılmıştır. 1954 ile 1962 yılları arasında cereyan eden ve nihayetinde 132 yıllık sömürge dönemine son veren Cezayir bağımsızlık mücadelesi, ülkenin geleceğinin şekillendirilmesi adına son derece önemli bir adım olmuştur. Yaşanan can kayıpları, özellikle ülke ekonomisine ciddi ölçekli katkı yapabilme ihtimali bulunan tarım arazilerinin büyük bir bölümünün kullanılamaz hale gelmesi ve ideolojik bölünmüşlük ile birlikte ülke, yaklaşık sekiz yıl içerisinde geleceğe dair ciddi endişeler yaşamıştır. Tüm bunların yanı sıra Fransa'nın bu ülke üzerindeki tehditkâr ve sömürgecilik odaklı yaklaşımları ülkenin bağımsızlık mücadelesi sürecinde ve sonrasında ciddi sorunlarla muhatap olmasına sebep olmuştur.

Genele bakılacak olursa, Cezayir'in Fransa'dan bağımsızlığını kazanmış bir şekilde ülkenin vatandaşlarının hâkimiyetine bırakılması süreci, son derece sancılı olmuştur. 1959 yılında dönemin Fransa Devlet Başkanı Charles de Gaulle'ün (d. 1890 – ö. 1970) yaptığı bir konuşmada Cezayir'e kendi geleceğini tayin etme konusunda hak verileceğini belirtmesine karşın çatışmalar sürmüştü ve bu hakkı elde etme süreci ertelenmiştir (Selim, 1985, 95). Bağımsızlık mücadelesini fiili olarak bir antlaşma ile birlikte resmîyete dökerek henüz kazanmamış olsa dahi Cezayirli FLN ve MNA grupları ile onlara destek veren direnişçi gruplar, De Gaulle'ün bu yaklaşımı ile birlikte önemli bir zafer kazanmış olarak değerlendirilebilir. Çünkü sömürsünden kurtulmak istenilen devletin başkanı, söylem düzeyinde de olsa, çoğunlukla bağımsızlıktan yana olan Cezayir halkı ile benzer iradeyi beyan etmektedir. Fakat bu durum De Gaulle'ün dünya üzerinde klasik sömürgecilik tarzının miadını doldurduğunu düşünmesinden kaynaklanmıştır.

Bu tür bir düşüncesi bulunmasına karşın De Gaulle'ün ülkesinde sömürge ülkelerinin Fransa'ya olan bağılıklarının devam etmesi konusunda da ciddi bir propagandanın bulunduğunu görmek mümkündür. Buna göre Fransa, özellikle 1955 sonrasında pan-İslamist düşüncelere karşı tam bir savaş açmış ve bu tür politikaların başarıya ulaşmaması adına da gereken tüm propaganda faaliyetlerini, sosyal alan başta olmak üzere birçok farklı alanda sürdürmüştür. Zamanla bu propaganda tarzının tam olarak Cezayir'in bağımsızlık mücadelesi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle Cezayir'deki milliyetçi akımlar, ülkelerinin bağımsızlığı için mücadele etmelerine rağmen, Fransa'da olumsuz bir çerçeve içerisinde resmedilmişlerdir (Connelly, 2002, 216). Bu sosyal gibi gözüken, ancak siyasal alanda ciddi etkileri bulunan saldırgan propaganda, Cezayir'in hak ettiği özgürlüğe kavuşması yolunda yanlış bir şekilde değerlendirilmesine, mücadelesinin saldırganlık olarak algılanmasına sebebiyet vermiştir. Bu noktada Fransız hükümetinin bu propaganda çalışmalarının önünü açmış olmasının da büyük bir desteği bulunmaktadır. De Gaulle'ün söylemleri ile ülkesinin fiili olarak yürütmüş oldukları faaliyetler, bu şekilde birbirleri ile çelişmiş ve Cezayir'in imajı haksız yere kötü gösterilmiştir.

1959 ile 1961 yılları arasında De Gaulle'ün bu yaklaşımı fiiliyata geçirilememiş, Fransız birliklerinin ve destekçilerinin operasyonları aralıksız devam etmiştir. Bunun yanı sıra 1960 yılı, Afrika'daki birçok Avrupa sömürgesi ülke için, ciddi anlamda bağımsızlık döneminin başlangıcı olmuş ve Cezayir de bu süreçten nasibini almıştır. Hem sosyal hem siyasal hem de finansal anlamda ağır etkileri bulunan sürecin Fransa'ya daha fazla zarar vermemesi yönündeki yaklaşımlar, en önemlisi Cezayirli özgürlükçü grupların giderek artan hâkimiyeti sonucunda sürecin tarafları 25 Haziran 1960'ta Fransa'nın Melun kentinde bir araya gelmişlerdir. Fakat Fransa'nın sömürgeci yönetim anlayışını sürdürmeye yönelik tavrı sebebi ile görüşmeler askıya alınmıştır (Nam, 2012, 178).

Cezayir'in bağımsızlığa dair mücadelesi cephede büyük ölçüde bitmesine ve göreceli olarak zaferle sonuçlanmasına karşın, bunun resmiyete dökülmemesi konusunda etkin olan unsur, Fransa'nın cephede kaybettiği sömürge ülkesinin

egemenliğini, diplomatik olarak masada kazanma arzusudur. Bu nedenle de hükümet, Cezayir içerisinde gerek küçük ayaklanmalar ve çatışmalar çıkarmak gerekse de muhalif kamuoyu oluşturmak sureti ile ülke üzerindeki baskısını arttırmaya çabalamıştır. Bu baskıya rağmen, bağımsızlık mücadelesi zafere ulaşırken Cezayir'in kendi topraklarında göstermiş olduğu direniş kadar, Fransa'da bulunan Cezayirlilerin gerçekleştirmiş oldukları gösterilerin de büyük bir önemi bulunmaktadır. Bu gösteriler ile birlikte, sömürge olan ülke, aslında Fransa'nın engellediği büyük bir işi başarmış ve böylelikle de Fransa içerisinde kısmen de olsa kendi lehine bir kamuoyu oluşturmuştur (Sönmez, 2010, 291-292).

Süreç içerisinde Fransız ve Cezayirli grupların karşılıklı eylemleri söz konusu olsa da, De Gaulle önderliğinde konunun siyasi çözüme kavuşturulması yönündeki çabalar neticesinde, 18 Mart 1962'de Evian Antlaşması imzalanmış, buna istinaden de Cezayir'in resmi anlamdaki bağımsızlığına giden yol açılmıştır (Benamou, 2006, 256). Bu konuda önem atfedilmesi gereken nokta Cezayir'in toplu olarak bağımsızlık mücadelesine vermiş olduğu desteğin, Fransa'yı daha fazla askeri ve siyasi baskı kurmaması ve sömürgesinin topraklarından gitmesi konusunda yeterli düzeyde ikna etmiş olmasıdır. Cezayir'de başıboş olarak kalan Fransız aşırılıkçı silahlı grupların eylemleri iki ülkenin sürdürülen görüşmelerini sekteye uğratsa da Cezayir'in genel olarak elde etmiş olduğu güçlü kamuoyu desteği ve ABD ile İngiltere'nin sürece katılımı ile Evian Antlaşmasına giden yol açılmıştır.

Evian, Cezayir'in geleceği açısından bir dönüm noktası olarak görülebilir. Bir asrı aşkın bir süredir özlemi çekilen bağımsızlık diğer bir ifadeyle, bir Fransız sömürge valisinin olmadığı, otonom kararların alınabildiği ve bu vesile ile de halkının beklentilerine göre hareket edilebilecek sistem, 1962 yılı itibari ile yürürlüğe girmiştir. Bundan önceki süreçte bir zamanların sömürgesi olan ülke, tipik bir Avrupa kolonisi görünümündedir ve bu durum, Afrika'daki sömürge karşıtı hareketlerin temel hareket noktasıdır. Nitekim Cezayir, 1 Temmuz 1962'de bağımsızlığını ilan etmiş, bu deklarasyon De Gaulle tarafından iki gün sonra hızlı bir surette tanınmış ve resmi olarak ülkenin bağımsızlığı 5 Temmuz 1962'de dünya kamuoyu ile paylaşılmıştır (Eyrice, 2008, 134). Mezkûr ülkenin bağımsızlığı diğer

birçok Kuzey Afrika ülkesinin ve Arap milliyetçiliğinin hâkim olduğu ülkenin dikkatini çeken ve aynı yolu takip etmesine yol açan bir vakıaya dönüşmüştür. İlk başta geçici bir hükümet kurulmuş olsa da Cezayir, kendisine uzun yıllar boyunca sömürge sistemi ile zarar veren ülkeye karşı vermiş olduğu mücadeleyi, öncelikli olarak silahlı, daha sonrasında ise diplomatik yolla kazanmıştır.

De Gaulle'ün Cezayir'e bağımsızlığını kazanması konusunda taviz vermiş gibi Fransa kamuoyunda algılanan görüntüsü aslında gerçeği yansıtmamaktadır. Öncelikli olarak Cezayir kendi bağımsızlığını önemli bir mücadele vererek elde etmiştir. Bunun yanı sıra Cezayir, kendisine sömürge baskısı uygulayan ve kendisi üzerinde haksız yere iddiada bulunan bir ülkeden, haklı olarak bağımsızlığını geri almıştır. Fakat De Gaulle'ün yaklaşımlarında çeşitli sorunlar vardır ve bunların başında da bağımsızlık sonrası sürece dair yaklaşımları gelmektedir. Buna göre De Gaulle, Cezayir'in bağımsız bir ülke olarak ilanını takip eden süreçte bunun Fransa kolonilerindeki halkalar için doğal bir reaksiyon olduğunu, ancak Fransa ile aralarındaki bağlarını koparamayacağını dile getirmiştir. Anlaşıldığı üzere De Gaulle için Cezayir'in bundan sonra ihtiyacı olan en önemli şey onun hayatta kalmasını ve özgür bir ülke olarak yoluna devam etmesini sağlayacak olan Fransız desteğidir. De Gaulle için kendi ülkesinin kontrollü altındaki eski kolonilerin Fransa olmadan başlarının çaresine bakmaları imkansızdır. Bu nedenle de modernleşme sürecinin en önemli etkeni Fransa ve onun "dahi" olarak nitelendirdiği yenilik ve özgürlük politikalarıdır (Connelly, 2002, 217). Bu açıdan bakıldığında aslında De Gaulle, Cezayir ve onun gibi kolonilerinin hiçbir şekilde kendi başlarına, tam bağımsız olarak hareket edemeyeceklerini belirtmektedir. Bu bir bakıma Cezayir'e karşı bir küçümseme olarak da nitelendirilebilir. Çünkü Cezayir'in bağımsızlığını kazanması konusunda uzlaşmacı bir tutum sergilemesine karşın bağımsızlık ilanı sonrasında, öncesindeki işgalci tavrına geri dönmesi De Gaulle ve Fransa için büyük bir çelişkidir. Bunun yanı sıra Fransız liderin bu tutumu gelecekte Fransa'nın Cezayir üzerindeki tutumuna dair de bir emare vermiştir. Buna göre mutlak olarak Fransa Cezayir'e baskı uygulayacak ve onu daha büyük bir kaosu içerisine sürükleyecektir. Belki de bu sözler ile geleceğin zemini oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Diplomatik bir uzlaşya varılana kadar geçen süreçte ise resmi rakamlara göre yaklaşık olarak 300.000'in üzerinde sivil ve FLN'nin verdiği rakamlara göre 150.000 Cezayirli direnişçi hayatını kaybetmiştir. İlerleyen yıllarda ise bağımsızlığını yeni kazanan bu ülkenin meşru hükümetinin yaptığı araştırmaya göre, bağımsızlık hareketi süresinde yaklaşık olarak 1,5 milyon insanın hayatını kaybettiği kayıtlara geçmiştir. Fransızların kayıpları ise 20.000 civarı olarak kayıtlara geçmiştir (Khatun, 2014, 79-80).

Kayıplara Cezayir cephesinden bakıldığında, aslında bağımsızlık süreci sonrası ülkenin yapılandırılması ve özellikle iktisadi anlamda toparlanabilmesi adına ciddi bir krizin yaşandığı gözlemlenmektedir. Genç nüfusun büyük bir bölümünün, sekiz yıllık bağımsızlık mücadelesi içinde hayatını kaybetmiş olması, gelecek yatırımları ve işgücünün istihdama katılımını, büyük ölçüde sekteye uğratmıştır. Bu vesile ile Fransız sömürgecilik mantığının Cezayir'de sadece geçmişe değil aynı zamanda geleceğe daha fazla zarar verdiğini söylemek de mümkündür.

Ülkedeki Fransız siyasal geleceği büyük ölçüde ortadan kaldırılmış olsa da Cezayir topraklarında yaşayan Fransızların geleceği de, ülkenin yeniden yapılandırılması sürecinde ciddi bir soruna dönüşmüştür. Fransız sömürgesi durumundayken ülkede yaşayan Fransız azınlık, anavatanlarındaki hükümetin baskısına ve nüfuzuna güvenerek gelecek kaygısı yaşamamış ve hatta çeşitli yatırımlarda bulunmuşlardır. Bağımsızlık mücadelesinin başarısı bu vatandaşların tehlikeli bir pozisyonda kalmalarını getirmiştir. 8 Ocak 1961'de Fransa'da Cezayir'in bağımsızlığına dair yapılan oylamada bu ülkenin bağımsızlığı lehine karar çıkması ile birlikte Cezayir'deki Fransızlar ve diğer Avrupalı azınlıklar ortaya çıkan ve müdahale edilmeyen bu durumu kendilerine ve ülkedeki yaşam haklarına birer ihanet olarak nitelendirmişlerdir (Calçada, 2012, 57).

Bu ihanetin merkezinde yer aldığını düşünen ve Fransız, İtalyan, İspanyol, hatta zaman içerisinde Cezayir topraklarında yaşayan Yahudilerin de katılımı ile oluşan "pieds-noirs" isimli toplum, Fransa'nın bu kararı karşısında savunmasız kaldıklarını düşünmüştür. Bu düşünce ile Cezayir'i terk eden pieds-noirs toplumunun

ülkenin bağımsızlık savaşı sürecinde Fransa'ya destek verdikleri bilinmektedir. Savaşın Cezayir'in bağımsızlığı ile sonuçlanması, ülkede kalmak zorunda kalan diğer bir kısım pieds-noirs için ise zorlu bir alışma süreci yaşamalarına yol açmıştır. İlerleyen süre zarfında Fransız yönetimi, bu toplumun mensuplarını, Cezayir'de kaldıkları sürece, siyasal ve sosyal anlamda bir baskı aracı olarak kullanmaya çalışmıştır. Buna rağmen 1962 yılında Fransız askerleri ülkeyi terk ederlerken bu toplumun üyelerinin bir kısmını da katletmişlerdir (Connolly, 2012, 29). Fransızlar ile işbirliği içerisinde hareket etmiş olsalar da, Fransız askerleri zamanı geldiğinde pieds-noirs toplumunu da tıpkı Cezayirli gibi katletmiş ve kendilerinden taraf olanları dahi sürecin dışında bırakmayı ihmal etmemişlerdir. Daha da önemlisi, sömürge döneminde, Fransa'nın kültürel anlamda güçlü kalması adına Cezayir topraklarında konuşlandırılmış olan bu toplum, bağımsızlığın sonu itibari ile hangi tarafı seçmesi ya da hangi tarafa hizmet etmesi gerektiği konusunda karar vermekte zorlanmıştır. Onların anavatanları ile tekrar bir işbirliği kurmaları ise yine Cezayir'in Fransa yüzünden kaos içerisine sürüklendiği iç savaş döneminde olacaktır.

Bağımsızlığın ilanı ile birlikte ortaya çıkan nüfus değişimi ya da bireylerin, topluluklar halinde yer değiştirmeleri konusunda ön plana çıkan bir diğer grup ise Harkilerdir. Arapça'da "hain" anlamını taşıyan *harki* kelimesi, bağımsızlık mücadelesinde Fransız birliklerine destek veren Cezayirli Müslüman topluluğa verilen adı ifade etmektedir. Yaşanan katliamlarda önemli ölçüde Fransızların yanında yer alan Harkiler, zaman içerisinde güçlü bir şekilde Fransız hükümeti tarafından desteklenmiş ve bu sayede gerek toplumsal gerekse de siyasal anlamda Cezayir'in ülke yapılanmasının içerisinde yer almaları sağlanmıştır. Bağımsızlık savaşı sürecinde Fransızların kanlı katliamlarının içerisinde Harkilerin fazla sayıdaki birliklerinin de rolü azımsanamayacak büyüklüktedir. Bağımsızlığın ilanı sonrasında De Gaulle hükümeti, Harkilere Fransa'da mülteci olarak, çeşitli haklar da sağlamak kaydı ile yaşam şansı vermiş, böylelikle de bu topluluğa mensup bireyler Fransa'ya göç etmişlerdir (Fellag, 2014, 7).

Harkilerin yaşamış oldukları durum pieds-noirs toplumunun tecrübe ettiklerinden farklı olarak değerlendirilebilir. Buna göre Harkiler, genel anlamda Fransa ile güçlü bir işbirliği içerisinde hareket ederek, kendi toplumlarına ve dinlerine mensup olan Müslümanları katletmişlerdir. Pieds-noirs toplumunun büyük ölçüde sosyal alanda bir Fransa propagandası yaptığı düşünülecek olursa, Harkiler bu durumu bir adım öteye götürmüş ve gerektiğinde silaha sarılarak Fransa'nın sömürgeci çıkarlarına hizmet etmeye çalışmışlardır. Bu durum, bağımsızlığın ilanı sonrasında, ülkede kalan Harkiler için yaşam şartlarını haklı olarak zorlaştırmış ve geçmişin acılarını yüreğinde hissedenden Cezayir halkının yeni süreçte Harkiler toplumunu geri planında tutmalarına yol açmıştır. Fransa'nın da bu noktada kendi topraklarında mülteci sıfatı verdiği Harkileri gerektiği zaman diliminde kullandığı ve zamanı geldiğinde de onların bir kısmını kaderlerine terk ettiği gözlemlenmiştir. Cezayir'in bağımsızlık adına kazanmış olduğu zafer ülkenin geleceği için önemli bir adım olarak nitelendirilirken, ülkedeki Fransız ve diğer azınlıklar tarafından endişe verici olarak algılanmıştır. Bu noktada bağımsızlık süreci sonrasında Fransız hükümetinin ilgisiz tavrı ve yeni bağımsızlığını kazanmış bir ülkenin iç sorunları ile kendi başına mücadele etmek zorunda kalması özellikle ülke içerisindeki azınlıkların geleceklerine dair durumu da belirsizliğe sürüklemiştir.

Fransa'nın uzun yıllar çok ağır bir şekilde izlediği sömürgeci baskı politikası, 1960'ların başında çökerken süreçten en büyük zararı masum ve savunmasız konumdaki Cezayir halkı görmüştür. Bu sırayı Fransızlar ve Avrupalı azınlıklar takip eder. Cezayir, bu konuda olası sorunlara çözüm bulmak ve tarafların huzurun içerisinde yaşamasını sağlamak adına yeni bir sosyal politika benimsemek zorunda kalmış ve bunun için uzun uğraşlar vermiştir. Bu masumiyetin ve savunmasızlığın anlaşılabilmesi adına en ciddi mücadeleyi vermiş olan taraf, FLN, ilk dönemlerinden itibaren Cezayir bağımsızlık mücadelesini uluslararası platforma taşıyarak önemli ve stratejik bir hamle yapmıştır. Dönemin kamuoyu bilgilendirmelerinde FLN ve diğer direnişçi Cezayirli grupların faaliyetleri terörizm olarak nitelendirilirken Fransa'nın bu süreçteki operasyonlarının teröre karşı olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu algının karşısında FLN, Cezayir'in masumiyetini ve kendisini savunma hakkını

kullandığını ispatlamak adına sık sık uluslararası kamuoyuna bilgilendirmede bulunmuştur (Moran, 2004, 3).

Süreç her ne getirirse getirsin, Cezayir'in bağımsızlık adına atmış olduğu adımların sonunda yaralarının sarılması, ülkenin yeniden yapılandırılması, sömürge psikolojisinden kurtulması ve bağımsızlığının anlamını ispatlaması gereken bir ülke ortaya çıkmıştır. Bu süreçte ülkenin belki de en önemli sorunu da ciddi boyutlara erişmiş olan kayıpların telafisi ve özellikle genç nüfusun yerine konması gereken yeni, genç ve aktif bireylerin yetiştirilmesi olmuştur. Bu nedenle bağımsızlık mücadelesi sonrasındaki ülkeyi, bağımsızlık mücadelesi sürecinde yaşadığından daha ciddi bir kargaşa ve çözümsüzlük sürecinin beklediği görülmüştür.

1.2. 1962-1990 yılları Arasında Cezayir'de Rejim ve Siyasal Yapı

Bağımsızlık mücadelesi ile kazanılmış olan zaferin Cezayir'deki en önemli yansıması, geleceğe dair kalkınma ve temel bir ideoloji üzerinden bir rejim kurulması düşüncesi olmuştur. Fakat ülkenin durumu devrimlerin ve kazanılan bağımsızlıkların her zaman arzulanan sonuçları vermeyeceğine dair en kritik örneklerden biri olmuştur. Sosyalizm temelinde inşa edilmesi planlanan ve bu görüşe ülkenin yeni anayasasında da yer verilen bir dönemde bu sosyalist etkinin ne ölçüde hissedileceği ya da hissettirileceği tam olarak belirtilmemiştir. Bu nedenle siyasal yönetimdeki karmaşa daha ülkenin bağımsızlığını kazandığı ilk yıllarda baş göstermiştir.

Ülkenin siyasi anlamda karmaşık ve içerisinden çıkılması kolay olmayan bir siyasi rejim ile karşı karşıya kalacağının ilk belirtileri, ilk Cumhurbaşkanı Ahmed bin Bella (d. 1916 – ö. 2012) zamanında gözlemlenmiştir. Sıklıkla faşist bir diktatör olarak devleti yönetmekle suçlanan Bin Bella, bu sebepten ötürü huzurlu bir rejim inşa süreci oluşturmamıştır. Özellikle ordunun ve dolayısıyla FLN'nin baskısı sebebi ile Bin Bella'nın konumu ciddi tehdit altında kalmıştır. Bununla birlikte de 1965 yılında dönemin Genelkurmay Başkanı Hüvari Bumedyen'in (d. 1932 – ö. 1978) gerçekleştirmiş olduğu askeri darbe ile birlikte görevinden alınmıştır (Eyryce, 2008, 148). Gelecek için insanlarına büyük ölçüde mutluluk, huzur, yüksek refah

düzeıı ve bağımsızlık sözü veren bir siyasi ideolojinin zaman içerisinde bir kenara bırakılarak herkesin birbirini diktatör olmakla suçladığı Cezayir, bağımsızlığını ilan etmesinden çok kısa bir süre sonrasında askeri darbe sorunu ile karşılaşmıştır. Sürecin tarafları yaşanan bu askeri darbe için birbirlerini suçlamış olsalar da ortaya çıkan görüntü Cezayir'in ideolojik olarak henüz hazır bir zemine erişmediğı ve bu nedenle de ülkenin politik yapılanmasının uzun yıllar boyunca sorunlar ile mücadele edeceğini işaret etmiştir.

Ülkenin bağımsızlığını kazanması ile birlikte Müslüman kimlik korunurken, belki de ona zıt olarak görülebilecek olan sosyalist algı ülkenin finansal anlamda yönetimi üzerinde etkili olmuştur. Fakat zaman içerisinde göze çarpan, Çubukçu'nun da (1997) değindiğı üzere Cezayir'in bağımsızlığını kazanmasında etkili olan FLN başta olmak üzere tüm sosyal ve siyasal aktörler Arap-İslam sentezini benimsemişlerdir. Bunun da ötesinde, yine Çubukçu'ya göre, Bumedyen'in darbesi ile birlikte ortaya çıkan yeni siyasi tabloda, sosyalizm düşüncesi yerleşik olmakla birlikte, ülkenin değişen şartlarına uygun olarak, İslamlaşmak ve Müslümanlığı ön plana çıkarmak, diğer ideolojik ve siyasal yaklaşımlara göre daha fazla önem kazanmıştır (Çubukçu, 1997, 16). Görüntü itibarıyla bu durum, Cezayir'in Bin Bella zamanında eleştirilen diktatörlük rejiminin bir benzeri olarak bir başka dayatmayı da beraberinde getirmektedir. Bumedyen bir darbeci olarak bazen sosyalistlere yaklaşıyor bazen de onları dengelemek için muhafazakâr kesime yaklaşıyordu. Burada dayatmayı ortaya çıkaran olay, FLN'nin Bumedyen'in darbesi öncesi, sırası ve sonrasında vermiş olduğı güçlü ve sarsılmaz destektir. Bu sayede FLN kendi gücü ve otoritesini korurken, aynı zamanda kendisini kayıtsız şartsız ülkenin hâkimi olarak gösteren siyasal ideolojiyi de toplumun zihninde kolaylıkla yerleştirmiştir. Halihazırda FLN, bağımsızlık mücadelesinin kahramanı olarak değerlendirilmekte ve buna göre de ciddi bir toplumsal desteğı de arkasında görmektedir.

Bu siyasi gerginlik ortamında, İslam'ın ideolojik ve politik anlamda ülkede ciddi destek bulmaya başladığı ilk olay "el-Kıyâm" hareketidir. Hareketin öncüleri Malik bin Nebi (d. 1905 – ö. 1973) ve FLN'de liderlik de yapmış olan Muhammed Khider' (d. 1912 – ö. 1967) dir. Söz konusu hareket ciddi bir destekçi kitlesi

bulmasına karşın 1966 ve 1970 yıllarında yaşamış olduğu iki operasyon sonunda devlet yönetimi tarafından dağıtılmış ve faaliyetlerine son verilmiştir. Fakat el-Kıyâm, Cezayir'deki İslami hareketlerin ve bu hareketlerin siyasal yapının içerisine entegre olmasının ilk adımı olarak görülmüştür (Baştürk, 2013, 7). El-Kıyam başarısızlıkla sonuçlanan bir hareket gibi gözüксе de aslında durum düşünüldüğünden farklıdır. Buna göre el-Kıyam ile başlayan İslam'ın siyasallaşması ve sosyalleşmesi "Ehl-i Devlet" olarak adlandırılan Cezayir İslam hareketinin öncüsü olmuştur. Bu hareketin içerisinde, o dönemlerde daha yapılanma aşamasında olan Müslüman Kardeşler de yer almıştır. Ehl-i Devlet'in toplumsal olarak güçlü bir zihniyete bürünmesi adına da ülke genelinde ciddi ölçekli çalışmalar yürütülmüş ve camiler ile üniversiteler Cezayir İslami hareketinin merkezleri olmuştur. Öyle ki, bu hareketin başarısı ile birlikte 1970'li yıllarda hem siyasi hem de sosyal anlamda dini eğilimlerin toplum nazarında büyük ölçekli bir ilgi ve destek aldığı gözlemlenmiştir (Baştürk, 2013, 8).

FLN'nin oluşturduğu İslam'ın siyasallaşması süreci Cezayir'in kendisine aramış olduğu sosyal olduğu kadar siyasal kimliği de üretmiştir. Ekonominin ciddi sorunlar yaşadığı, eğitim seviyesinin son derece düşük olduğu ve milliyetçi duyguların hızla yayıldığı Cezayir'de politikalar her ne kadar dönem dönem sosyalist çizgi ekseninde yürütülmüş olsa da siyasal yapılanma, ülke genelinde sadece toplumun kendi kimliği ve Müslümanlık üzerine inşa edilmiştir.

Siyasi erk bir yandan sosyalist politikalar takip ederken diğer taraftan da İslam'ı toplumu bir arada tutmak adına kullanmaya çalışmıştır. Bu durum, zaten Müslüman olan toplumun büyük çoğunluğu ile devlet arasında düşünüldüğünün aksine gerginliğe kapı aralamıştır. Çünkü sosyalist politikaların ön gördüğü dini yaşam İslam'ı camiler içerisine tıkmak olarak nitelendirilmektedir. İslam'ın siyasallaşması, bağımsızlık döneminden aldığı köklerden devamla, oluşan siyasi ve ekonomik çalkantılara tepki mahiyetinde daha fazla yeşermiş ve bazı dönemlerde yine bazı gruplar Cezayir'de stabilizasyonun sağlanmasını istemeyen erkler tarafından yönlendirilmiştir. Böylelikle de FLN'nin etkisi ve iktidarı kesin ve meşru görülse de yavaş yavaş ideolojik ve politik rakipleri de ortaya çıkmaya başlamıştır.

Cezayir'in siyasal anlamda gerçek bir rejim oluşturma ve bunun geleceğini garanti altına almak adına farklı stratejileri bulunsa da bunun ilk ciddi ölçekli örneği Bumedyen'in Cumhurbaşkanlığı'nın son dönemlerine doğru, yeni bir anayasanın habercisi olarak görülebilecek olan "Ulusal Sözleşme"nin 1976 yılında kabulü ve ilanıdır. Sürecin sonunda sözleşme kabul edilmiş ve aynı yıl Bumedyen tekrardan Cumhurbaşkanlığı görevine seçilmiş olsa da Ulusal Sözleşme'ye karşı ciddi bir halk tepkisi ortaya çıktığı gözlemlenmiştir (Metz, 1994, 61). Cezayir'in bağımsızlığı sonrası umut edilen görüntü, herkesi kapsayacak ve herkesin çıkarlarına azami ölçülerde hizmet edecek bir rejimin inşası şeklinde olmuştur. Fakat birbirlerini diktatörlük ile suçlayan bireylerin varlığı ve onların kendi çıkarları doğrultusunda, İslami motifleri de içerisine katan çekişmeleri iktidar mücadelelerine bir şekil vermiş, ancak halkın acılarını tam olarak dindirmemiştir. 1980'lere gelindiğinde Cezayir herhangi bir şekilde stabil bir rejime ve gelişen ekonomi yapısına sahip olamamıştır. Bu durum da her geçen gün, özellikle genç nüfusun İslami yapılanmalara katılarak hayatlarını idame ettirme isteklerine yol açmıştır.

Bumedyen, döneminin sonlarına doğru İslam'ı ön plana çıkardığı ideolojisi ve politik uygulamalarının yanı sıra, iktidarının ilk yıllarında ideolojik olarak hatırı sayılır şekilde kabul gösterdiği sosyalist, hatta sosyalist/komünist akımlara karşı mesafesini arttırmak yoluna gitmiştir. UGTA, ORP, UNEA ve Cezayir Komünist Partisi gibi oluşumlar Bumedyen ve FLN gibi siyasal İslam'ı ön planda tutan aktörlere karşı bir duruş sergilemişlerdir (Porter, 2011, 130-131). Siyasal anlamdaki bu karmaşık görüntünün ortaya çıkarmış olduğu yol haritası da bir o kadar karmaşıktır. Buna göre Bumedyen ve FLN ile birlikte Cezayir kendisine, sosyalizme dayalı bir yol çizmek istemiştir. Fakat İslami ideoloji destekçilerinin hemen hepsi, ülkenin kurucu değerleri içerisinde yer aldıklarına inandıkları, İslami değerlerin haklı ve meşru olarak sürecin içerisine dâhil edilmesini istemişlerdir. Bu durum başlı başına bir karmaşaya neden olmuş ve Cezayir'in dış politikasına da yansımıştır. Soğuk Savaş'ın en hararetli olduğu dönemde Cezayir, Sovyetler Birliği ile finansal ve askeri anlamda işbirliği yapmış, ancak siyasal anlamdaki uygulamalar nezdinde Batı ve diğer Arap ülkeleri ile de yakın ilişkiler kurmaya çabalamıştır.

Ülkenin kendisine politik kimlik arayışı hızlı bir şekilde sürerken 1978 yılında Bumedjen'in ölümü ile yeni bir lider seçme zorunluluğu doğmuştur. 9 Şubat 1979'da Chadli Bendjedid (d. 1929 – ö. 2012) yeni devlet başkanı seçildiğinde Cezayir'in yeni kimliğine dair işaretler de yavaşça ortaya çıkmıştır. Buna göre Cezayir, FLN'nin de desteği ve ulusal ekonominin gerektirdiği zorunluluk ile birlikte liberalleşmeyi ve Batı'nın kapitalist ekonomik algısı ile bütünleşmeyi kendisine ilke olarak benimsemiştir (Metz, 1995, 61-62). Batı ile bütünleşme ya da en azından Batı ekonomisi ile yakınlaşma konusunda Cezayir'in atmış olduğu adımlar ülkenin halihazırda bölünmüş olan ideolojik yapısı için, bir ayrılık nedeni daha üretmiştir. Ülkenin giderek kötüleşen ekonomisi, özellikle 1973 Petrol Krizi sonrasında daha da ciddi sorunlar ile uğraşırken ve ABD, Kuzey Afrika'da etkinliğini arttırırken Cezayir'in buna karşı sert bir tutum sergilemediği görülmektedir. Bir başka deyişle ülke, çevresinde gelişen olaylara karşı olmaktan ziyade, kısmen onun yanında, onun tarafında olmayı tercih etmiştir.

Bendjedid'in liberalleşme adımları ilk yıllar olumlu sonuçlar vermişse de aslında toplumun beklediği sonuçları da doğurmamıştır. Yoksulluk seviyesinde beklenen gerileme olmamış, işsizlik sorununun ortadan kaldırılması adına yeterli ve gerekli adımlar atılmamış, bu nedenle de gençlerin marjinalleşme süreci devam etmiştir. Buna dair en önemli örnek, Bendjedid'in liberal politikalarına karşı çıkan İslamcı gençlerin üniversitelerde liberalleşmeyi destekleyen gençler ve sosyalizm yanlısı gençler ile olan kanlı çatışmalarıdır (Baştürk, 2013, 8-9). Sorunun sadece ekonomideki değişimlerin ve getirilerin beklentileri karşılamaması olarak görmek belki de konuyu sınırlandırmak olabilecektir. Mutlak olarak ekonomideki değişimin başarısızlığı ülkede özellikle gençlerin birbirlerine karşı sertleşmelerine sebebiyet verse de İslami unsurların siyasi alanda temsil edilmemesi sorunu ve muhafazakâr kesimin, kendisini çemberin dışında hissettirecek politikalar, gerginlikleri ve çatışmaları körüklemiştir. Zaman içerisinde Cezayir halkı, giderek daha fazla İslam ile iç içe olan ülkenin bu halini daha fazla benimsemişken Bendjedid'in Batı'ya yakınlığı ve bunun tekrar bir Fransız benzeri sömürgeleşmeye neden olacağı endişesi halkı, bilhassa da gençleri dini değerlerine ve onu korumaya biraz daha yakınlaştırmıştır.

1.3. Yeni Devletin Yapılanma Süreci

Cezayir'in kendisini yeniden şekillendirmesi adına başlattığı süreç 1970'lerde gündeme gelmiştir. 1962 yılında bağımsızlığın ilan edilmesine karşın uluslararası alanda tanınma, savaşın yaralarını sarma ve yeni bir siyasi kimlik bulma yolunda ülke 1970'li yıllara dek kendi içerisinde ve ülke dışında çetin bir mücadele vermiştir. Kendisi ile aynı dönemde bağımsızlıklarını ilan eden birçok Afrikalı devletin de Cezayir gibi toparlanmak ve tanınmak adına verdikleri mücadele nedeni ile birlik olamamaları, Cezayir'i de belirli oranda yalnızlığa itmiştir.

Cezayir'in bu yeni yapısı içerisinde, inşa edilmesi planlanan yeni sistemin öncül unsuru sosyalizm olmuştur. Üretimin devlet eline bırakıldığı, özel kesimin kısıtlandığı ve bu vesile ile de toplu olarak üretime halkın katıldığı bir sistem inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle 1970'li yıllar itibariyle Cezayir'de devlet makul olan tüm sanayi kollarında kontrolü eline almış ve bu şekilde de sosyalist bir ekonomik algılamanın temelini atmıştır. Bunun yanı sıra devlet, ülke topraklarında yetişen ürünleri ön plana çıkaracağı bir sanayicilik anlayışını benimsemiştir ve yatırımları da buna göre yapmıştır (Begga ve Merghit, 2014, 97). Hükümetin sosyalist bakış açısı ile uygulamış olduğu yapılandırma politikaları tepkiler ile karşılaşmış olsa da aslında temelde var olan sorun bu yeni siyasi teşekkülün dış yardım almak ve dış yatırımı mümkün kılmak adına herhangi bir desteğinin bulunmamasıdır. Bölgedeki komşularının ve potansiyel müttefiklerinin hemen hepsinin kendisi ile benzer durumda olması ve batılı devletler ile arada olan ideolojik mesafe, Cezayir'in ekonomik yapılanma politikalarının önündeki en ciddi engel olmuştur.

Devletin elde tuttuğu bir ekonomik yapılanmanın ülke için kendi içerisine kapalı, ancak mümkün olduğunca da ülke ekonomisine doğrudan girdi sağlamaya odaklı yapısı 1970'ler içerisinde Cezayir'de son derece olumlu sonuçlar vermiştir. Bu vesile ile de kamu sektöründe çalışmanın prestiji ve ücret getirisi artmış, nihai noktada da Cezayir ekonomisi yoluna girmeye başladığına dair emareler vermiştir. Fakat 1973 Petrol Krizi ve alt düzeydeki işçilerin son derece düşük ücretler alarak

yaşam şartlarının zorlaştığına dair tepkileri ile birlikte oluşan grevler, ülke ekonomisine ciddi bir tehdit oluşturmuştur. 1978 yılında Chadli Benjedid'in Cumhurbaşkanı olması ile birlikte soruna kısa süreli çözüm bulunsa da grevler ve düşük ölçekli üretim sorunu giderilememiştir (Chamberlain, 2015, 12). Cezayir'in sosyalist ekonomi anlayışında dikiş tutmayan noktalar; söz konusu ekonomi anlayışının giderek artan nüfus oranları için herhangi bir kalıcı çözüm üretememiş, ürün çeşitliliğini sağlayamamış, ücret dengesini sağlayamamış olmasıdır. Ayrıca ülkede belirli bir kesimin son derece yüksek oranda gelir elde ederken geride kalan kesimin hayatını devam ettirmekte zorlanması, buna ilave olarak artan nüfus, Cezayir'in ekonomik anlamdaki yeniden yapılanma sürecinin önündeki en büyük tehdit olmuştur.

Sosyal alanda da Cezayir'in kendi düşüncelerini fiiliyata geçirmek konusunda çeşitli sıkıntılar yaşadığı ve bu nedenle de toplumun gerçek anlamda ikilemler yaşadığı görülmektedir. Buna göre ülkenin tarihsel akış içerisinde göreve gelen hükümetleri, bağımsızlık mücadelesinden zaferle ayrılmanın verdiği gurur ve Arap milliyetçiliğinin de etkisi ile birlikte konuşma dilinin ağırlıklı olarak Arapça olması konusunda ciddi atılımlar gerçekleştirmiştir. Özellikle okullarda eğitim dilinin ağırlıklı olarak Arapça'ya çevrilmesi ve resmi yazışmalarda da mutlak olarak bu dilin kullanılması konusunda çeşitli uygulamalar ve kanunlar benimsenmiştir (Maamri, 2009, 82). Her ne kadar sıradan bir dil kullanımı meselesi gibi gözükse de bağımsızlık mücadelesi sonrası ülke genelinde artan Fransız karşıtlığı göz önünde bulundurulduğunda, Fransızca'nın kullanımının halen eskisi kadar güçlü ve etkin olması ve bunun yanında, Arapça eğitim görmüş bireylerin kamu ve özel sektörde tercih edilmemesi gözle görülür bir rahatsızlığa sebep olmuştur. Yine de hükümetler, yıllar içerisinde Fransızca'yı ülkenin sosyal yaşantısından çıkarmak isteseler de 1830'lardan bu yana kademeli olarak Cezayir halkının yaşamına entegre edilen Fransızca kolaylıkla göz ardı edilememiştir.

Dilin üretmiş olduğu ikilem sosyal yaşamda da gözlemlenmiştir. Fransızcanın hâkim olarak bilindiği çevrelerin daha elit olarak nitelendirilmesi ve yeni neslin Fransızca ve Arapça dil öğrenimi arasında kalarak Fransızca tercihlerinin ön planda

bulunması kuşaklar arası bir farklılaşmaya sebep olmuştur. Günlük yaşam içerisinde Fransızca bilen Cezayirliler ile birlikte iyi ilişkiler kurmuş oldukları Fransız azınlıklar herhangi bir sosyal sınıf ya da azınlık-çoğunluk farkı gözetmeden yaşamlarına devam ederken özellikle bağımsızlık savaşının genç nesli, bu ilişkileri tasvip etmeyip tepki göstermiştir (Martin, 2005, 52). Cezayir'in yeniden yapılanma sürecinde ülkenin tarihinden motifler, Arapça'nın hâkimiyeti ve Fransız kültürel öğelerinden tamamı ile arınmışlık beklenirken, Fransızca'nın ülke içerisindeki hâkimiyeti fark edilerek, atılmak istenen birçok adım ertelenmiştir. Beşeri ilişkilerden ticarete; eğitimden diplomasiye kadar birçok alanda etkin olan Fransızca ve Fransız kültürü Cezayir'in kendi kimliğini bulması konusunda ciddi engellerden biri olmuştur.

Sosyalist bir ideoloji ve Arap milliyetçiliği algısına rağmen Fransa'nın 130 yılı aşkın süredir uyguladığı sömürge baskısının mirası, Cezayir'e çok uzun yıllar boyunca devlet ve millet olma yolunda zorlu engeller üretmiştir. Fransızca bilen kesimler iş bulmak ve toplumsal hayata uyum sağlamak konusunda herhangi bir sorun ile karşılaşmazken Fransızca bilmeyen Cezayirliler, işsizlik ve toplumsal yaşamın dışında kalma tehdidi yaşamış, aynı zamanda temel eğitim ihtiyaçlarını karşılama gibi hak ve şanslardan mahrum kalmışlardır. Fransa, Cezayir'de hüküm sürdüğü süre boyunca iki kritik noktanın üzerinde şiddetli ve kanlı bir şekilde durmuştur: 1) Fransız kültürel değerlerini ve yaşam tarzını bu ülkede kabul ettirerek gerçek bir Fransız toprağı oluşturmak, 2) Bu asimilasyon sistemini Cezayir'in Arap toplumunun temelini dayanan değerlerini yıpratmadan ve birer çatışma nedeni haline getirmeden bu süreci tamamlamak. Özellikle Fransa'nın sömürgesindeki hedef kitlesi gençler olmuş ve onları etki altına alarak söz konusu kültürel çabaların daha hızlı bir şekilde sonuca varmasına çalışılmıştır (Ladjal ve Bensaid, 2012, 143). Anlaşıldığı üzere Fransa'nın Cezayir ve muhtemel olarak diğer sömürgelerinde de izlemiş olduğu yol, gençler vasıtası ile bir asimilasyon süreci başlatmak, bu sayede Fransız kültürünün kabul görmesini sağlamak ve en nihayetinde de Fransız politikalarının sorunsuz olarak uygulanmasını sağlamak olmuştur. Bunun anlamı, sömürgeyi bir Fransız vilayetine dönüştürmenin yolunu bulmaktır. Fakat Cezayir bağımsızlık savaşı ile bu planlar bozulmuş ve yeni dönemde de hükümetler, sıra ile Fransız

değerlerini ülkeden sert bir şekilde kazımaya çalışmışlardır. Sürecin olumlu sonuçlanabilmesi adına yeterli materyal ve Fransızca'dan vazgeçmenin kolay olmaması ise sürecin önemli engelleridir.

Öte yandan Fransızların Cezayir üzerinde uyguladığı ve bağımsızlık sonrası ortadan kaldırılmaya çalışılan konuların bir diğeri de, toplumsal ve kültürel yapılanmanın önünde engel olarak görülen yabancılaşmadır. Fransızların Cezayir'e ayak bastıkları ilk günden itibaren sürekli olarak uygulamaya çalıştıkları yabancılaştırma politikası, Cezayir'in Arap-Müslüman tabanlı kökeninden uzaklaştırılarak Frank-Hristiyan kültürüne yaklaştırılmasını amaçlamıştır (Ladjal ve Bensaid, 2012, 144). Bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşması sonrasında ülkenin ilk hükümetinin attığı öncül adımların başında da, bu yabancılaştırma politikasına karşı sert önlemler alınması gelmektedir. Sadece kendi değerlerine odaklanmış ve kendi kültürünün dışında hiçbir kavramı kabullenmeyen ülke modeli Cezayir'in 1970'li yıllar itibaren yol haritasını belirlemiştir. Aynı zamanda bağımsızlık mücadelesinin içerisinde bulunmuş olan neslin yaşamış olduğu sıkıntılar ve acılar da göz önünde bulundurulduğunda bu aşırı milliyetçi bakış açısı doğal olarak nitelendirilebilir. Nitekim bağımsızlık mücadelesi sonrasındaki dönemde sosyalist ideoloji ve milliyetçi yaklaşımlar Cezayir'in gelecek yol haritasında belirleyici olarak ön plana çıkmışlardır.

Kuzey Afrika ülkeleri arasında, içerisinde en fazla Avrupalı nüfus bulunduran ülke olan Cezayir, bu durumun ürettiği sorunlarla, FLN'nin bağımsızlık mücadelesi sonrasındaki yapılandırma sürecinde yüzleşmiştir. Buna göre FLN, geçmişte Fransızların uyguladığı baskı politikası ile Cezayir'in kendisine ait olan kültürel değerlerini ön plana çıkararak mevcut azınlıkları, özellikle de Fransızları sürecin dışına itmeye çalışarak baskın bir ülke toplumu oluşturmaya çalışmıştır (Chai, 2008, 1464). Hamoumou (1993), bağımsızlık mücadelesi sonrası Cezayir'deki değişime dair yapmış olduğu araştırmada Fransa'ya karşı artan bir düşmanlığın ve bunun yer yer şiddet olaylarına dönüştüğünü dile getirmektedir. Hamoumou için bu şiddetin ve karşıtlığın temel nedeni FLN'nin geçmişe dair oluşturmuş olduğu intikam mekanizmasıdır. Bir başka deyişle iktidarı elinde bulunduran FLN Cezayir'in

gelecek vizyonunu, genel anlamda, yeniden yapılanma, sanayileşme ve Fransızlardan ve Fransız kültüründen intikam almak olarak belirlemiştir (Kalyvas, 2008, 1053).

FLN'nin bu intikam ve hesap sorarak kendi kimliğine ulaşma vizyonu tartışmalı olsa da, bu hesaplaşmanın temelinde geçmişin acılarının yattığı görülmektedir. Bu acıya yönelik hesap sorma tavrı, her ne kadar Cezayir'in gelecekte gerçekleştirmesi muhtemel olan sanayileşme, eğitim ve kültür politikaları gibi birçok zaruri konu başlığı adına engelleyici olsa da yeni devletin ajandasının dışına da kolaylıkla çıkarılamamıştır.

1.4. Cezayir'de Dış Güçlerin Nüfuz Mücadelesi

Ülkenin bir Fransız kolonisi olarak yaşamını sürdürdüğü yıllarda Fransız yönetimlerinin baskı ve şiddet temelli sömürgecilik politikaları tüm Arap ve Müslüman Afrikalı ülkelerde olduğu gibi Cezayir'de de sıklıkla sorunlar üretmiştir. Yıllar boyunca baskı ve şiddet temelli olarak süren siyasal, sosyal ve finansal istikrarsızlıklarda Fransız yönetim anlayışının tahrip ediciliğinin ve askeri baskılarının son derece ciddi boyutlarda olumsuz yansımaları olmuştur. İngiltere ile aynı anda, özellikle Afrika kıtasında koloniler ve sömürge noktaları kurmaya çalışan Fransa, Cezayir gibi birçok ülkede karşılaştığı her türlü sorunu genelde askeri müdahaleler aracılığı ile çözüme yoluna başvurmuştur.

Büyük sömürgeci devletlerden biri Fransa'nın Cezayir üzerindeki etkisinin başarısızlıkla sonuçlanmasında, Cezayirlilerin bağımsızlıklarını kazanmalarına giden yolda, bu sömürgeci yapının aşağılayıcı siyasal ve sosyal politikalarının büyük etkisi bulunmaktadır. 1830'da Cezayir'e ilk ayak bastığı günden bu yana Fransa bu ülkeyi kendi toprakları ve hakları olan bir yer olarak değil Fransa'nın bir vilayeti olarak görmüştür. Bu şekilde kültürü, tarihi, zaman zaman dini değerleri aşağılanan ve Fransız çıkarlarının geri planında bırakılan Cezayir, sıradan bir Fransız vilayeti olmayı uzun yıllar içine sindirememiştir (Di Marco, 2006, 65). Bu konumunu koruması adına da Fransa'nın işgal ettiği bu ülke üzerinde uygulamaya çalıştığı taktik mümkün olduğunca coğrafyayı askeri anlamda baskı altında tutmak ve sömürgesi olan topraklar üzerinde konuşlandırılmış olan kendisine ait askeri

birliklerinin gerektiğinde orantısız güç kullanmasına izin vermek olmuştur. Bu sayede Fransa, askeri anlamda organize olma, tatbikat yapma, saldırı ve savunma gibi birçok taktik ile birlikte Cezayir'in, 20. yüzyıl ortalarına doğru dünya genelinde ivme kazanan özgürlükçü hareketlerden etkilenmesini engellemeye çalışmıştır (Di Marco, 2006, 68).

Fransa bu hali ile Cezayir'in gelişimi ya da kendi kararlarını kendisinin verebileceği şekilde bir siyasal yapının inşasına izin vermediği gibi kendi kültürü, toplumu, siyasi yaklaşımları ve ekonomik çıkarları doğrultusunda ülke üzerinde keskin bir baskı kurmuştur. Bu sebeple Cezayir üzerindeki sömürgeci egemenliğinin Fransa'ya son dönemde çatışmadan doğan büyük yükler kazandırdığı gibi Cezayir'in tam anlamı ile kanlı ve acı dolu bir hayat yaşamasına sebebiyet vermiştir. Bunun da ötesinde, yaşanan süreçte Cezayir'in sömürge olmayı hak ettiğine dair bir algı yerleşik olarak Fransa yönteminde gözlemlenmiş ve bu durumun Fransa'nın daha da illegal ve kanlı eylemlerde bulunmasına neden olmuştur. Bu işgalci devletin, Cezayir'e bir sömürge olarak bakış açısı da son derece karmaşıktır. Cezayir, Fransa'ya özellikle de-kolonizasyon sonrasında finansal anlamda getirisi azaldığı gibi Fransız ekonomisi üzerinde, askeri yatırımlar nedeni ile de yük olan bir sömürge toprağı halini almıştır. Bunun yanı sıra Fransa, Cezayir'de işgal ettiği toprakların gelişimi açısından herhangi bir şekilde finansal yatırımlar gerçekleştirmeyerek Cezayir'in finansal anlamda ayakta kalmasına imkân sağlamamıştır. Böylelikle giderek fakirleşen sömürge halkının Fransa'ya başkaldırısı adına da meşru bir zemin oluşmuştur. Buna istinaden de Cezayir'in kendisine uzun yıllardır acı dolu bir tarih yaşatan ülke için sadece askeri bir üs olarak kullanıldığı görülmektedir. (Belmekki, 2013, 108-109).

1830'da başlayıp, 1962 yılında sona ermesine kadar geçen 132 yıllık işgal sürecinde icra edilen Fransız politikaları, sağladığı verimlilik açısından çeşitlilik göstermiştir. Fransa özellikle de-kolonizasyon sürecine kadar Cezayir'den oldukça fazla verim elde etmiş, geçmişte Afrikalı askerlerden müteşekkil Senegalli Nişancılar tecrübesinde olduğu gibi Cezayirlileri de kendi savaşlarında kullanacak kadar ileri gitmiştir. Cezayir bağımsızlık savaşında, askeri anlamda büyük beklentileri bulunan

Fransa savaşın maliyeti büyüdükçe bu süreçte ekonomik açıdan zarar görmüştür. Fakat Fransızların yaşadığı zarar sadece maddi anlamda değerlendirilebilirse de, Cezayir halkının görmüş olduğu zararı herhangi bir şekilde tarif etmek mümkün olmamaktadır. Yoksulluk, bölünmüşlük, ideolojik çatışmalar ve zaman zaman mezhep tabanına indirgenen çekişmeler nedeni ile Cezayir söz konusu 130 yılı aşkın süre zarfında toparlanma, gelişim ve kalkınma şansını bulamamıştır.

Konuya tekrardan finansal açıdan bakıldığında Fransa'nın herhangi bir yatırım yapmadığı ve kazandığı hiçbir şey bulunmadığı Cezayir'i askeri anlamda elinde tutmak adına çok ciddi ölçekli bir bütçe harcadığı görülmektedir. Dönemin şartlarına istinaden Fransız hükümetinin 1962'de Cezayir'in bağımsızlığına dek yaklaşık 10 yıllık bir süre içerisinde ayırmış olduğu askeri bütçe \$560 milyon seviyesindedir (Draper, 2013, 580). Söz konusu bütçe seviyesine bakıldığında sömürü alanında olan bu ülkeye verilen zarar, gözle görülür bir hal almaktadır. Fransa bu bütçeyi yatırımlar yapmak, bu ülkeyi kaldırmak ve özellikle de kendi finansal çıkarlarını gerçeğe dönüştürmek üzere tasarlamamıştır; aksine bu bütçe, otoritesini kabul ettirmek ve sömürge politikasını ayakta tutmak adına harcamıştır. Bunun yanı sıra Cezayir halkı sürecin tek kaybedeni olarak bağımsızlık sürecinin sonunda büyük sorunlar ile mücadele etmek durumunda kalmıştır.

Bağımsızlık ilanı sonrası Cezayir'in uluslararası ortaklıklarının değiştiği gözlemlenmektedir. Giderek bölgedeki sömürgeci faaliyetlerinden uzaklaşan İngiltere Fransa ile birlikte yavaş yavaş Afrika ve genel olarak Arap coğrafyasından çekildikçe, bölgedeki Amerikan otoritesinin güçlenmeye başladığı gözlemlenmiştir. Özellikle Kuzey Afrika üzerinde askeri ve politik anlamda gelecek odaklı plan ve projelere sahip olan ABD, Fas, Cezayir ve Tunus gibi ülkeleri mercek altına almıştır. Fas ile Tunus üzerinde, iyi ve yakın ilişkilerinden kaynaklanan bir hâkimiyeti bulunsa da Cezayir'in Sovyetler Birliği ile bir silah anlaşması yapma olasılığı, 1970'li yıllarda ABD'nin Cezayir'i de hesaba katmasını sağlamıştır (Zoubir, 2010, 2). Genel olarak ABD'nin Fas ve Tunus ile olan ortaklığı bölgeyi askeri anlamda kontrol altında tutmak adına yeterli görülmüştür. Öte yandan bu iki ülkenin Cezayir'den önce bağımsızlıklarını ilan etmiş olmaları, buna istinaden de daha

istikrarlı rejimlere sahip oldukları algısı, ABD'nin Kuzey Afrika'daki müttefiklerini çoktan tercih etmesine neden olmuştur. Fakat aynı coğrafyada, Sovyetler Birliği'nden her anlamda destek almaya açık bir ülkenin varlığı, ABD-Cezayir ilişkilerini zorunlu hale getirmiştir. Özellikle de 1970'li yıllarda Soğuk Savaş'ın zirve noktasında bu ilişkilerin tahsisi çok daha kritik bir noktada gerçekleşmiştir.

Fas ve Tunus ile güçlü ilişkileri bulunmasına karşın ABD'nin Cezayir'e karşı uzak durma şansı ise söz konusu olmamıştır. Bunun temel nedeni, tek parti sistemi içerisinde kendisini hâkim siyasal parti konumuna getiren ve askeri faaliyetlerini bırakan FLN'nin iktidarda bulunması, Bağlantısızlar Hareketi'nin bir parçası olarak değerlendirilmesi, sosyalist bir bakış açısına sahip olması ve buna istinaden de Sovyetler Birliği askeri ile işbirliği içerisinde olmasının daha güçlü bir ihtimal haline gelmesidir (Arieff, 2013, 4-5). Fransa'nın zincirlerinden kurtulması sonrası Cezayir'in siyasal ajandasında genel olarak Batılı ülkeler yer almamıştır. Bunun yerine, ideolojinin de ön plana çıkmış olduğu bir süreçte, sosyalist akımların daha çok sempati ile karşılandığı ve buna istinaden de sol yönelimli bir siyasal algının yerleştiği görülmüştür. Bu durum, ABD'nin Kuzey Afrika'daki varlığı ve gelecek hedefleri açısından ciddi bir tehdit olmuştur. Tek başına Cezayir, ABD'yi tehdit edecek nitelikte bir ülke olmasa da Sovyetler Birliği'nin yakın ilişkiler kurduğu bir ülke olması, gelecek adına bölgesel ve uluslararası bir tehdit oluşturmuştur.

ABD, aslında Kuzey Afrika'dan Fransız ve İngiliz egemenliğinin ayrılması sonrasında çok riskli bir misyonu da üstlenmiştir. Kuzey Afrika'daki ve genel olarak Afrika ve Arap coğrafyasındaki birçok ülkenin bağımsızlığını yeni kazandığı ve keskin sosyalist ideolojileri içerisinde barındıran ülke sayısının son derece fazla olduğu bir dönemde, ABD'nin sürece dâhil olması kendisinin bölgesel varlığı ve hâkimiyeti için de bir tehdit teşkil etmiştir (Fanon, 1967, 108). Soğuk Savaş sürecinde ABD, Sovyetler Birliği ile bir çok cephede karşı karşıya gelmiştir. Afrika'nın kuzey kesimleri ve Arap-İslam coğrafyası ABD'nin sıklıkla içerisinde bulunduğu bir mecra olmaması sebebi ile bölgenin dinamikleri bu ülke için şaşırtıcı ve zorlu olarak algılanmıştır. Fas ve Tunus ile kurulan yakın ilişkilere, hatta bu ülkelerde üs edinilme şansının bulunmasına karşın, Cezayir'in son derece uzlaşmacı

olmaktan uzak tavrı Cezayir'den çok ABD'nin ılımlı bir şekilde hareket etmesini zorunlu kılmıştır.

Bölgesinin finansal anlamda yoksul ülkelerinden biri olarak görülebilecek olan Cezayir, bu noktada kendisini her daim iyi geçinilmesi gereken bir ülke olarak görmüştür. Bulunduğu coğrafyada batılı devletlerin büyük bir çoğunluğu ile ilişkisi son derece düşük seviyede olan tek ülke konumundaki Cezayir, Soğuk Savaş sürecinde bu durumu, Sovyetler Birliği ile kurduğu iyi ilişkiler neticesinde lehine olacak şekilde kullanmaya çalışmıştır. Fakat yeni kurulan bu ülkenin yönetimleri de ABD'nin uzağında bir uluslararası ilişkiler aktörü olamayacaklarının bilincinde olacak şekilde hareket etmişlerdir. Karşılıklı olarak Cezayir ile ABD'nin bu şekilde düşünerek hareket ettikleri olay 1979 yılında İran'da gerçekleşen İslam devrimi sırasında rehin alınan Amerikalıların serbest bırakılması konusunda dönemin Cezayir Dışişleri Bakanı Muhammed Sıddık bin Yahya (d. 1932 – ö. 1982) ile yine dönemin Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Warren Christopher (d. 1925 – ö. 2011)'ın ortak bir çalışması ile 444 günlük bir diplomasisinin sonucunda rehinelere bırakılması yolundaki çabalarıdır (Porter, 2015, 3).

Böylesine önemli bir siyasal krizin yaşandığı süreçte, birbirleri ile aynı amaç doğrultusunda hareket etmeleri hiç beklenmeyen iki ülke, Cezayir ve ABD birlikte bir karar alma mekanizması oluşturmaları sebebiyle, dünya kamuoyunda şaşkınlıkla karşılanmıştır. 1980 yılı itibari ile rehine krizinin sona ermesinin ardından, iki ülke ilişkilerinin daha ılımlı ve yapıcı olarak ilerlediği görülmektedir. Bunda Soğuk Savaş sürecindeki çözülmenin ve Cezayir'in sermaye arayışları konusundaki faaliyetlerinin de etkisinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Yine de en önemlisi, Cezayir'in tekrardan aynı dili konuştuğu Fransa ile yakınlaşmak yerine ABD ile yakınlaşması, siyasal ve finansal anlamdaki yapılanma sürecinde köklü değişimlerin olduğunun da göstergesidir.

1.5. Demokrasiye Dair Talepler ve 1988 Halk Ayaklanması

1980'li yılların Cezayir için pek de olumlu, ılımlı ve barış içerisinde geçtiğini söylemek mümkün değildir. Bu durumun aksine, ulusal ekonomideki başarısızlıklar

çok hızlı bir şekilde toplum tabanına yansımış ve halihazırda rekabet içerisinde yer alan kesimlerin kolaylıkla birbirlerine savaş ilan etmelerine zemin hazırlamıştır. Muhafazakar kesim, liberalizm yanlıları ve sosyalist çevreler, içerisinde bulunan politik ortamı sürekli olarak kritize etmiş, böylelikle de ülkenin acil olarak demokratik reformlar nezdinde sisteminin şekillendirilmesini talep etmişlerdir.

Bu noktada mevcut devlet yönetiminin ve FLN'nin ortak olarak düşüncesi, kurumsal yapıların yeniden gözden geçirilmesi ve finansal anlamda, pazar uygulamalarının yenilenmesi şeklinde olmuştur. Bunun yanı sıra halk tarafından gelen demokrasiye dair isteklerin ülke için gerekli olmadığı, bunun yerine ekonomideki iyileşmenin sorunları büyük ölçüde çözeceği inancı, zaman içerisinde etkisini göstermemiş ve yeni çözüm arayışlarını zorunlu kılmıştır (Addi, 1997, 106). 1980'li yılların sonunda ortaya çıkan bu geçici çözüm arayışının eksik kaldığı noktaların başında, hiçbir şekilde ülkenin tüm dinamiklerini içerisine alacak bir bakış açısının geliştirilmemesi yer almaktadır. Bir başka deyişle ülke içerisinde hem dini hem de ideolojik anlamda birbirinden son derece kopuk, hatta birbiri ile çeşitli şekillerde çatışan bireyler söz konusu iken, sorunları sadece finansal temele indirgemek hükümetin en büyük hatası olmuştur.

Tüm bunların ötesinde ülkede yaşanan sorun, rejimin ve siyasal yapılanmanın giderek daha fazla inandırıcılık problemi yaşamasıdır. Buna göre, yaşanan yolsuzluk skandalları, bağımsızlık mücadelesinde ön plana çıkmış isimlerin usulsüzlükleri ve bilhassa da liberalleşme sürecinde belirli kesimlerin aşırı zenginleşerek bunun halka yansımaması, toplum nezdinde devlete olan karşıtlığı körüklemiştir. Bir kesimin fazlası ile zenginleştiği diğerlerinin ise giderek fakirleştiği bir ortamda Cezayir halkına uygulanan finansal kemer sıkma politikaları isyanı her anlamda meşru ve makul kılmıştır (Eyrice, 2008, 151). 1980'lerin sonuna doğru gelinirken Cezayir'de göze çarpan en önemli nokta, bağımsızlık mücadelesi döneminde, birbirine sıkı sıkıya kenetlenen devlet, ordu ve halkın arasının giderek açılmasıdır. Bu karşıtlık ve anlaşmazlıkların her geçen gün gelişmesi ve bu vesile ile de itaatsizliklerin artması hükümetin varlığına, otoritesine ve gelecekteki konumuna dair riskleri de

beraberinde getirmiştir. Söz konusu riskin temelinde, halkın bu sefer kendi elleri ile inşa ettiği devlet yapısına başkaldırısı bulunmaktadır.

Bunun ilk belirtileri de 1988 Ekiminde gözlemlenmiştir. Üniversitelerde halihazırda devam eden ideolojik ve dini temelli çatışmalar zaman içerisinde sokaklara sıçramıştır. Aslında üniversitelerde yaşanan olaylara bakıldığında gelecekte yaşanacak sokak çatışmalarının ve kuvvetle muhtemel devlete olan başkaldırının emarelerini görmek mümkündür. Nitekim Cezayir tarihine “Kara Ekim” olarak geçen olaylar ile birlikte belki de fitil ateşlenmiştir. Özellikle gençlerin büyük ölçüde katılım gösterdiği isyanlar ve sokak çatışmalarında dikkati çeken nokta şudur: İslami bir Cumhuriyet isteyenler ile liberal bir Cumhuriyet isteyenlerin sloganları birbirlerine karışmış, bu nedenle de halk önce kendi içerisinde, daha sonrasında da devlet ile karşı karşıya gelmiştir (Porter, 2011, 192). Kara Ekim için gençlerin ön planda olması ve keskin bir şekilde tarafların ayrılmış olmaları toplumsal bütünlük ve huzur için büyük bir tehdit oluşturmuştur. Kara Ekim sırasındaki gösterilerde ordu sert bir tavır sergilemiş ve çok sayıda genç hayatını kaybetmiştir. Bu kayıplar da bir sonraki safhada oluşması muhtemel yeni isyan dalgalarını tetiklemiştir. İslami söylemin ciddi bir ses olarak üniversitelerden sokaklara çıkması, toplumsal denklemin dışında tutulmaya çalışılan muhafazakar kesimin ve düşüncenin, Cezayir’de ne denli güçlendiğinin ve bu gücün sokağa nasıl yansıyacağının da habercisi olmuştur.

Kara Ekim’in atlatıldığı devlet yönetimi ve ordu tarafından düşünülmüş olsa da gerçek tehdidin Kasım ayı içerisinde yaşanacağı tahmin edilememiştir. 1962’de Cezayir bağımsızlığını ilan ederken isyan ve direniş ile birlikte bir zafere imza atmıştı; ancak geçen zaman içerisinde devlet yönetiminin zorlukları görüldükçe ve hükümetin bir başkaldırı ile karşılaştığı zaman ne olacağına dair en ufak bir tecrübe ya da fikrin bulunmaması ile birlikte, Kasım 1988 daha ciddi tehlikeleri beraberinde getirmiştir. Tarihe “Ekmek Ayaklanması” olarak geçen 5 Kasım’daki olaylarda yaklaşık 500 kişi yaşamını yitirdi ve 1000’den fazla kişi de çeşitli şekillerde yaralandı. Temel gıda maddelerine de tıpkı diğer tüketim mamulleri gibi yüksek oranda zamların yapılması sonucu ortaya çıkan “Ekmek Ayaklanması”, finansal

sebeplerin temelinde, ordu ile birlikte hareket eden devlet yönetiminin halktan tamamıyla kopuşunun da net bir göstergesi olmuştur (Baştürk, 2016, 59).

1988 yılının sonlarına doğru ortaya çıkan bu karmaşa ve kaos ortamında, en çok tartışılan konuların başında, yaşanan olayların son derece hızlı, ancak bir o kadar da kanlı bir şekilde bastırılmış olması gelmektedir. Dikkat çekici bir diğer konu ise Cezayir ordusunun bütün ağır silahlarını sokağa indirmiş ve masum halk kitlelerinin üzerinde kullanmış olmasıdır. Bu süreçte ordu mensuplarının herhangi bir tereddüdü de olmamıştır. Yakın geçmişte, ülkenin bağımsızlığı adına Fransızlara karşı kullanılan silahlar, bu sefer savunmasız Cezayir halkına çevrilmiştir (Aggoun ve Rivoire, 2004, 117-118).

“Kara Ekim” Cezayir’in geleceği için ne denli ciddi bir uyarı olmuşsa, “Ekmek Ayaklanması” hem bugün hem de uzun vadedeki Cezayir siyasi ve askeri yapılanması adına, çok boyutlu bir uyarı olmuştur. Bu noktada üzerine odaklanması gereken üç ana etken bulunmaktadır:

- Bağımsızlık mücadelesinin sonrasında zaferin getirdiği ağır sorumlulukların neler olduğunun fark edilememiş olması,
- Ekonomik yapılanma konusunda dış dünyaya tamamı ile kapalı olarak geçirilen yılların sadece halka zarar vermesi ve kısa zamanda hızlıca artan yoksulluk düzeyi,
- Halkın verdiği sınırsız ve sürekli desteğin sonuna gelinmesi ve bunun devlet yönetimine bir tehdit olarak dönmesi.

Ortaya çıkan tabloda, çok geç de olsa ülkenin, sadece demokratikleşme adına değil, genel anlamda halkın beklentilerine doğru şekilde cevap veren bir rejim kurması zorunlu hale gelmiştir. Özellikle demokrasi kavramına sıklıkla vurgu yapılması ve buna istinaden de yeni bir anayasanın uygulanması gerekliliği anlaşılmıştır. Bu konuda uzun yıllar çekimser kalan Bendjedid ve FLN cephesi, üzerlerindeki baskı ile demokratik uygulamalarının hayata geçmesi ve yeni anayasanın hazırlanması sürecini hızlandırmışlardır (Baştürk, 2013, 9).

1.6. 1989 Referandumu ve Çok Partili Rejime Geçiş

1988 yılının sonlarına gelirken Cezayir ciddi bir ayrışma ve çatışma ortamının içerisinde sürüklenmiştir. Bu negatif yönlü görüntünün temelinde yatan halkın beklentilerinin hiçbir şekilde karşılanmaması, hatta sürecin her geçen gün daha da kötüye gitmesi durumu, isyanları beraberinde getirdiği gibi aynı zamanda ülkede siyasal, rejimsel ve anayasal değişimlerin de zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Cezayir, artık bağımsızlık savaşının sonundaki gibi birlik ve bütünlük içerisinde olan ülke değildir; kaostan, finansal krizlerin ve rejim çatışmalarının hakim olduğu bir ülke haline gelmiştir.

Durumun ciddiyetinin farkına ilk varan, ancak bir tepki verme konusunda belirli bir süre bekleyen Cumhurbaşkanı Bendjedid, FLN'nin yaklaşan seçimleri arifesinde yeni bir yol haritası belirlemek için deklarasyonda bulunmuştur. Bu deklarasyonda Bendjedid, FLN'nin Kasım 1988'de gerçekleştirilecek olan 6. Olağan Kongresi'nde tekrardan başkanlığa seçilmesi halinde ülkede demokrasi odaklı reformları, kalkınma hamlelerini ve halkın finansal iyileşmesini mümkün kılacak adımları atmayı vadetmiştir. Bu sayede de seçimlerde tekrardan FLN ve dolayısı ile de devlet başkanlığına seçilen Bendjedid yeni bir dönem için hareket edeceğini belirtmiştir (Porter, 1995, 63). Cezayir'in dönemsel olarak genel görünümüne bakıldığında Bendjedid'in büyük ölçüde vaatlerini yerine getirmediği ve güvenilir bir lider olmadığı, özellikle giderek yoksullaşan ve çaresiz hale gelerek sokaklara çıkan halkın nazarındaki imajının pozitif yönde olmadığı düşünüldüğünde, kendisinin vaatleri anlamlı gözükmemiştir. Hatta eski cumhurbaşkanının tekrar aday olması, halihazırda tek parti olan ülkenin her anlamda iktidarını elinde bulunduran FLN'ye ciddi eleştirilerin getirilmesine de sebep olmuştur. FLN'den beklenen, zaten elinde bulundurduğu gücü ülkenin mutlak çıkarları için kullanmasının gerekliliğidir.

Bendjedid'in tekrar seçimi kazanması ile birlikte 1989 yılına girildiğinde kendisinden vaatlerini yerine getirmesi beklenmiştir. Buna göre daha demokratik ve halkın genel çıkarlarını koruyacak bir anayasanın inşası zorunluluk arz etmiştir. Ülke

genelindeki temsilcilerin ve “Kara Ekim” ile “Ekmek Ayaklanması”nın sonuçlarına bakıldığında, yeni anayasada ön plana çıkması gereken konuların başında temel hak ve özgürlükler, ülkenin İslami kimliğinin garanti altına alınması, liberalleşmenin hızlı ve kontrolsüzce uygulanmasının önüne geçilmesi ve bu sayede de halkın refah düzeyini yükseltmeye yönelik adımlar atmak gelmiştir (Porter, 2011, 193). Sıralanan isteklere bakıldığında aslında Bendjedid ve FLN’nin önünde uzun ve zorlu bir yol olduğu görülmüştür. En önemlisi, yeni anayasa ile birlikte Cumhurbaşkanı ve FLN’nin egemenliğinde, hatta tekelinde olan birçok konudan feragat etmesinin zorunluluğu ortaya çıkmış ve bu durum devlet yönetiminin çevresindeki elitleri kızdırmıştır. Zira ortada olan konu, mutlak çıkarların tehdit altına girmiş olması ve eğer ki çok partili bir hayata geçilirse bunun ciddi anlamda FLN ve onun destekçilerinin hegemonyası için tehlike oluşturacağı düşüncesidir. Fakat öte yandan halkın giderek artan baskısı ve 1988 yılının sonlarında ortaya koyduğu irade ile birlikte, yaşanan can kayıpları, kaçınılmaz kaosu da habercisi olmuştur.

23 Şubat 1989’da halkın % 73,4’ünün kabul oyu ile yürürlüğe giren anayasanın genel niteliklerine ve sunduğu değişikliklere bakılacak olursa, şu noktalar dikkati çekmektedir (Beke, 1991, 242):

- Cezayir bir demokratik halk Cumhuriyetidir.
- Devletin resmi dini İslam’dır.
- Devletin resmi dili Arapça’dır.
- Berberi dili ya da kültürüne dair herhangi bir emare anayasada yer almamıştır.
- Sosyalist bir devrim ile ilişkilendirilmeyecek şekilde anayasa, tüm Cezayir vatandaşlarına temel hak ve özgürlükleri (toplantı, dernek kurma, kadınlar için seçme ve seçilme, gösteri, grev, itiraz vb.) sunmaktadır.
- Hâkimler, ülkenin anayasada belirlenmiş olan kanunlarından başka hiçbir kurala uymayacaklardır.

- Bir Anayasal Konsey, anayasanın uygulamalarını denetleyecek ve bu konseye karşı hukuki süreç başlatma hakkı bir tek Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanı'na tanınacaktır.
- Ordunun, devletin güvenliğine dair çıkarları korumaktan başka hiçbir görevi bulunmamaktadır; ordu hiçbir şekilde devrim ya da darbe gibi süreçlerin içerisinde yer almayacaktır.
- Çok partili rejim kabul edilmiş ve buna göre yeni siyasal partilerin kuruluşunun yolu açılmıştır.
- “Sosyalist” ve “sosyalizm” ibareleri anayasadan çıkarılmıştır.

Sıralamaya bakıldığında dikkati çeken en önemli nokta devletin dininin net bir şekilde anayasada yer alması ve bu şekilde de ülkede İslam'ın anayasal düzende temsil olanağı bulmasıdır. Aynı zamanda bu ibare ile birlikte, ülkede İslam odaklı olarak görülen kesimlerin, hak arayışlarına karşı olumlu bir tepki de verilmiştir. Böylelikle Cezayir, uzun yıllardan bu yana devletin kimliği ile alakalı yaşanan tartışmaları bitirmek istercesine, özellikle dini anlamda devletin tarafını belli etmiş ve halkın bu konudaki beklentilerine bir nebze olsun cevap verebilmiştir.

Anayasal değişikliğin dikkat çekici yönlerinden bir diğeri de kanuni yapılanmanın, hukukun ve anayasanın belirleyici unsur olarak ön plana çıkarılmasıdır. Özellikle FLN'nin tek başına iktidar olduğu süreçte sadece belirli bir zümrenin çıkarlarına odaklı olarak çalışan halkın, demokrasiye dair beklentilerine neredeyse hiçbir şekilde cevap vermeyen Cezayir anayasal düzeni 1989'daki bu adımla farklı noktaya da gelmiştir. Buna göre artık ülkedeki herkes, belirli oranda denetlenebilmekte ve kanunlar ile anayasaya karşı mutlak bir sorumluluk sahibi olmaktadır.

Şubat 1989 anayasal değişikliğinin Cezayir'de belki de yapmış olduğu en kritik değişim ise ordunun faaliyetlerine getirilen ve kesin bir dille altı çizilen kısıtlamadır. Bilindiği üzere hem devletin hem de askeri kanadın temsilcisi, ülke yönetiminin tek hâkimi olan FLN'nin egemenliği bu anayasal değişiklik ile önemli

ölçüde kısıtlanmıştır. Müdahale yeteneği büyük ölçüde kısıtlanan FLN, ordu kuvvetini ya da siyasal gücü elinde tutma konusunda bir tercih yapmak zorunda bırakılmıştır. Öte yandan FLN için bir tercih yapsa dahi eskisi gibi kesin bir otorite olamayacağına dair anayasanın hükümleri, örgütü büyük ölçüde kısıtlamıştır.

Çok partili siyasal hayata geçişin de 1989 anayasası ile Cezayir tarihinde büyük bir önemi bulunmaktadır. Uzun yıllar boyunca FLN'nin önderliğinde süre gelen ve bu sayede de başka bir siyasal partinin oluşumuna izin vermeyen siyasal sistemde, bir ilk olan bu kararla birlikte birçok siyasal parti ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında ön plana çıkan parti, Abbassi Madani (d. 1931) ve Ali Belhadj (d. 1956) tarafından kurulan FIS'tır. Geniş bir destekçi kitlesi bulunması ve 1989 Şubatındaki anayasa değişikliğinin akabinde yine aynı ay içerisinde kuruluş başvurusunu yapan FIS, aynı zamanda çok partili rejimin ilk siyasal partisi olması sebebi ile ayrı bir öneme sahiptir (Metz, 1995, 63). FIS kimlik olarak İslami bir düşünce yapısına sahip olmakla da, muhafazakar kesim başta olmak üzere kurtuluşun dini bütünlükte olduğunu düşünen Cezayir halkının inanışları için önemli bir kilometre taşıdır. Buna göre FIS ile birlikte FLN'nin özgürlük alanının kısıtlanması ve FLN'nin yıllar içerisinde statükocu bir şekilde değişime uğrayan siyasal ve finansal faaliyetlerinin karşısında istikrarlı bir ideolojinin inşası da Cezayir halkı tarafından önemsenmiştir.

FIS'in yapısına bakıldığında, genel olarak Cezayir halkının umutlarına cevap verebilecek bir bütünlükte olduğu düşünülebilir. Buna göre FIS'in ana kadrosu İslami ideolojiye sahip olanlar, Afganistan'da Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele etmiş olan sosyalizm karşıtları, dindar halk kesimlerinden temsilciler ve 1988 ayaklanmalarında yer alan gençlerden oluşmuştur. FIS'in bu denli karma, ancak halkın beklentilerine uygun şekilde dizayn edilmiş olan yapısı, ilk olarak Cumhurbaşkanı Bendjedid'i rahatsız etmiştir. Benjedid karşısındaki rakip olarak nitelendirilebilecek bu siyasi örgüt ile mücadele etme gerekliliği hissetmiş ve onun halk nazarındaki olası popülerite artışını engellemek adına planlar yapmıştır (Quandt, 2004, 82). FIS'in hızlı bir şekilde yükselişi ve bu yükseliş içerisinde halkın tüm temsilci kesimlerinden tarafların bulunması, buna istinaden de halkın desteğini güçlü bir şekilde alma ihtimalinin olması, Cezayir'in siyasal geleceği adına, çok seslilik

açısından olumlu olarak değerdendirilebilir. Fakat Cumhurbaşkanı Bendjedid'in FIS'in bu yükselişine karşı olan gizli ve muhalif tutumu, aslında anayasa ile birlikte getirilen hak ve özgürlüklerin yeterli şekilde doğru algılanamadığını göstermiştir. Asıl önemli olan bu yanlış algılamanın, ilerleyen süreçte ciddi bir ideolojik çatışmanın temelini oluşturacak olmasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

1990-2002 CEZAYİR İÇ SAVAŞI

2.1. Cezayir İç Savaşını Hazırlayan Nedenler

2.1.1. Siyasal Nedenler

Bağımsızlığına kavuştuğu ilk günden 1989'daki anayasa değişikliği ile birlikte çok partili hayata geçilinceye dek geçen sürede Cezayir, tek siyasal parti ve neredeyse tek adam iktidarı ile yönetilmiştir. Bu durum aslında ülke içerisinde bir başkaldırının ve çatışmanın yaşanması adına yeterli bir süreçtir. Fakat uzun yıllar Cezayir bu yapıyı kabullenmiş ve siyasal anlamda yeni bir yapılanma için 1989 yılına kadar beklemiştir.

1989 yılının Şubat ayında anayasa değişikliğinin gerçekleşmesi ile birlikte ortaya çıkan çok partili siyasal sistem her ne kadar demokrasi için yeterli bir unsur olarak görülse de, uygulamada gözlemlenen sağlıksız ortam, çok partili rejimin etkisini kısıtlamıştır. FIS'in öncelikli olarak 1990 yerel seçimlerde, daha sonrasında da 1991 genel seçimlerinin ilk turunda almış olduğu başarıya rağmen siyasal anlamda bir baskı ile karşılaşması iç savaşın ilk aşamalarında gözlemlenen sorunlardandır. Aynı zamanda FIS'in, kendisini destekleyenleri genel greve çağırması ve bu grev çağrılarının sokaklarda çatışmaya dönüşmesi, ülkenin rejimini ayakta tutan siyasi elitinin, çok partili sistemle uyumlu olmadığını göstermiştir. (Baştürk, 2016, 59).

Yaşanan bu çatışma odaklı çok partili rejim sürecinde ilerleyen safha, Cezayir'in gelecek yıllarda daha ciddi sorunlar ile karşılaşması adına bir yol haritası ortaya koymuştur. 11 Ocak 1992 tarihinde gelen, Benjedid'in zorla görevinden alındığı ve FIS üyeleri ile destekçilerinin partinin kapatılması ile hapse atıldığı ya da sürgüne gönderildiği askeri darbe süreci, siyasal anlamda ülkenin geleceğinin sürükleneceği kaosu da bir habercisi olmuştur. FIS'e karşı uygulanan baskı ile birlikte FIS'in destekçisi olan halk kesimlerinin de bu durumdan dolayı sorunlar

yaşadığı görülmüştür. Farklı parti ve ideolojilerin tarafları 1988'dekinden daha şiddetli bir şekilde sokaklara dökülmüş ve çatışmışlardır (Cavatorta, 2008, 7).

Siyasi gerilim ve çatışma zemininde gelişen olaylar, iç savaşa yönelik bir ortamın oluşması adına oldukça büyük öneme sahip olmuştur. Anayasada vaat edilen çok partili siyasal hayatın uygulamada başarısız olması, siyasilerin tutuklanması, sebepsiz yere seçimlerin iptali ve parti kapatılması gibi söz verilmiş olan demokratik sürecin gereği olmayan, karşıtı olan sorunlar, halk talep ve iradesine çok şiddetli darbeler vurmuştur. Muhafazakâr kesim, çemberin dışına itildiğini bir kez daha oldukça baskılı bir şekilde tecrübe etmiştir. Bu sorunların hemen hepsi, siyasal ve ideolojik anlamda tarafların birbirlerine düşman olmaları adına yeterli bir zemin oluşturmuştur.

FLN ve FIS dışında Cezayir'de herhangi bir siyasal partinin uzun süreli yaşam alanı bulamaması ve bu nedenle de demokratik bir seçim ortamının oluşturulamamasının temel nedeni, 1991'deki seçimlerin ardından hızlı gelişen çatışma ortamının halka ve siyasilere yeterince birbirlerini tanıma ve anlama şansını vermemiş olmasıdır. Bu şekilde, ülkenin baskın ve askeri vesayete dayalı bir rejimi benimsemesi adına ciddi bir baskı kurulurken, bir daha seçim olması, demokratikleşme ve çok partili hayat gibi planların gerçekleşmemesi adına da bir zorlama söz konusu olmuştur (Aghrout ve Zoubir, 2012, 149). Bağımsızlık sonrası süreçte FLN ile ordunun yarattığı baskı ekseninde gelişen Cezayir siyasal yapısı, anayasa değişikliği ve ilk çok partili seçim sonrasında tekrardan başladığı noktaya geri dönmüştür. Bu Cezayir için bir başa sarmadan ziyade, ülke için bir sonun başlangıcı gibi olmuştur. Zamanla FLN'nin bile kısmen de olsa ülke siyasetinin dışında bırakılıp cumhurbaşkanı ile ordu arasındaki kısır çekişmenin ve Fransa'nın kanlı yönlendirmelerinin eksenine sıkışan rejim, nihayetinde çatışmaları beraberinde getirmiştir. 1992 askeri darbesi, sadece bir müdahale olarak görülmemelidir; aslına bakılacak olursa darbe, ülkenin çıkar odaklı taraflarının otoriteyi bölüşmeleri adına geliştirilen bir plana benzemektedir. Bu süreçten karlı çıkmayan, aksine canını dahi kaybeden ise savunmasız Cezayir halkı olmuştur.

2.1.2. Askeri Nedenler

Cezayir'in uzun yıllar boyunca ordu olarak gördüğü yapılanmanın yönetimini elinde bulunduran FLN, Cezayir'in askeri yapılanması, savunma sistemlerinin geliştirilmesi ve iç güvenliğinin sağlanması noktasında tek yetkili konumunda olmuştur. Fakat 1988 yılında yaşanan halk ayaklanmalarının belki de ülkede ürettiği en ciddi sorunlardan biri de ordunun konumunun sorgulanmasıdır. Bu sebeple de 1989 anayasasında ordunun hareket kabiliyetini kısıtlayacak bir kanun yapısının oluşturulması istenmiştir. Halk ülkeye hizmet etmekten uzaklaşıp, siyasi elitin ekonomik çıkarlarına hizmet etmeye başlayan ordunun, terbiye edilmesini talep etmektedir.

Ordunun güç kullanımı konusunda iyi bir sınav vermediği 1988 yılında görüldükten sonra, 1991 yılında FIS üyelerine ve destekçilerine karşı uygulanan baskı ve operasyonlar ile birlikte ordunun 1992 yılında yönetime el koyması, askeri anlamda bir radikalleşmenin işaretçisi olmuştur. Öyle ki FIS üyelerinin yaşamış oldukları baskı ve yaşadıkları sürgün, ordunun imajında kötü izler bırakmasına neden olmuştur. Buna istinaden de ilerleyen zaman zarfı içerisinde FIS üyelerinin bir kısmı, çeşitli radikal silahlı grupların üyeleri olmuşlardır (Collier ve Sambanis, 2005, 231).

Ordunun tutumunun 1988'den bu yana iç güvenliği sağlamaktan ziyade kendi otoritesini sağlamlaştırmak adına hareket ettiği de görülmektedir. Fakat bu otorite gösterisi ülkenin iç güvenliğini tehdit edecek başka zincirleme sorunları meydana getirmiştir. Ordunun siyasal ve toplumsal anlamda olumsuz bir bakış açısı ile değerlendirilmesine yol açan nokta, seçimlere müdahale etmesi ve darbe gerçekleştirmiş olmasıdır. Bu şekilde ordunun giderek siyasallaşması ve sadece FLN'nin çıkarlarına olacak türden adımlar atması, toplumsal anlamda bir tahrike de neden olmuştur. Halkın gözünde ordu, giderek daha fazla özgürlüklere müdahale eden, ülkenin yönetim kademesindeki belirli bir zümrenin korunmasına odaklanmış ve halk ile olan bağıını koparmış bir kurum olarak görülmüştür. FIS'e verilen halk desteğine rağmen partinin maruz kaldığı baskı da bunu göstermektedir (Quandt, 2004, 83).

1988-1992 yılları arasında, sadece dört yıllık süreçte ordu, iç güvenliği koruma politikası adıyla toplum ile arasına gözle görülür bir engel koymuştur. Bunun yanı sıra hem halk ayaklanmalarında hem de genel seçimlerde FIS ve FIS yanlılarına karşı sergilenen tutum ordu ile halkın taban tabana zıt olduğunu ve eğer ordunun bir ideolojisi varsa bile bunun çok seslilik, demokrasi ve çok partili sistemden yana olmadığını göstermiştir. Bir zamanlar halkın gözdesi ve kahramanı olan ordu zikredilen sebeplerden ötürü halkın başına büyük bir sorun olmuştur.

2.1.3. Ekonomik Nedenler

Uzun yıllar bir sömürge ülkesi olmak ve bunun bir getirisi olarak sürekli olarak yoksullaşmak, bağımsızlık sonrasında, finansal anlamdaki toparlanma sürecinin en zorlu engellerini teşkil etmiştir. Her ne kadar doğal kaynakları olsa da bunların yönetimi, satışı ve ülke ekonomisine eşit miktarlardaki dönüşü Cezayir'in bir devlet olabilmek adına mücadele verdiği yıllarda, yeteri kadar olumlu sonuçlar vermemiştir.

1973 Petrol Krizi ile başlayan dünya genelindeki finansal krizden sonra, toparlanma konusunda ciddi sıkıntılar yaşayan devlet, büyük ölçüde egemen olduğu ekonomi modeli ile halkına yeterince kazanç sağlayamamıştır. Hızla artan işsizlik ve bununla birlikte yetişen genç neslin ülke ekonomisine katkı sağlayacak şekilde istihdam edilememesi ülkedeki yoksulluk seviyesini yükseltmiştir. Bu durum 1988 yılındaki Ekmek Ayaklanması'nda çok daha çarpıcı bir şekilde gün yüzüne çıkmıştır. Böylelikle hızla yoksullaşan halk hızla sokaklara çıkmış ve kendi yol haritasını belirlemeye çalışmıştır (Zouache, 2012, 95).

Bendjedid Cumhurbaşkanlığının son dönemlerinde uluslararası yatırımcılara sonuna kadar kapılarını açtığı ülke için, finansal anlamda ciddi bir toparlanma ve sorunları bertaraf edecek bir ekonomik sistem tasarlamıştır. Fakat 1990 yılında Bendjedid'in ekonomi politikaları çöktüğünde geriye % 30'luk bir enflasyon oranı ile birlikte 20 milyar dolar değerinde bir dış borç kalmıştır. Ülkenin mevcut kaynaklarının bunu ödeyemediği düşünüldüğünde zamlar, işten çıkarılmalar ve ödenemeyen ücretler neticesinde, halkın ayaklanması adına meşru sayılabilecek tüm

unsurlara sahip olunmuştur (Chamberlain, 2015, 13). 1990'lar içerisindeki Cezayir ekonomisine başka bir açıdan bakıldığında ise IMF müdahalesinin zorunluluğu göze çarpmaktadır. İşsizlik oranlarının neredeyse ülke genelinde % 30'u bulunduğu dönemlerde, ülkenin büyüme hızı en yüksek % 1,2'yi bulmuştur (Zouache, 2012, 95). Finansal zorluklar artarken ülke insanının hayatta kalmak adına belki de gördüğü önemli çözüm yollarından biri çeşitli örgütlere katılmak olmuştur. Özellikle gençler, okumanın ve çalışmanın zorlukları altında ezilmektense kimi zaman kendi istekleri kimi zaman da psikolojik baskılar neticesinde bu örgütlerin birer parçası haline gelmişlerdir. Ülkedeki ekonomik kriz derinleştikçe de gençlerin bu örgütlere olan bağlılık düzeyleri artmıştır.

Cezayir'in güçsüz ve sürekliliği olmayan ekonomisi, halkı için herhangi bir gelecek vaat etmemiştir. Bu nedenle de, halkının devletin ekonomi politikalarına göre değil, kendi çıkarları ve hayatta kalma çabalarına göre ekonomik yapılarını şekillendirmeye çalıştıkları görülmektedir. Fakat her zaman, herkes aynı şekilde düşünmemekte ve hayatta kalmak adına belirli gruplara katılan Cezayirliler de söz konusu olmakta ve belirginleşen kamplaşmalar, artan yoksulluk tehdidi ile birlikte bir anda ülkenin huzuruna karşı tehdide dönüşmektedirler. Bu noktada ülkenin eski hamisi Fransa, eski etkisine dolaylı olarak tekrar kavuşabilmek için manipülasyonlara başvurmuştur. Her ne olursa olsun sürecin getirilerine göre yıkımı en çok yaşayan taraf yine savunmasız Cezayir halkı olmuştur.

2.2. 1992 Askeri Darbesi ve Cezayir Siyasetinde Kamplaşma

Halk açısından çok ağır sonuçlara mal olan Cezayir iç savaşı, incelenmeye başlandığında, dikkati çeken en önemli noktaların başında, savaşın tamamıyla ülkenin iç dinamiklerinden değil, bunun dışında farklı dış dinamikler nedeni ile ortaya çıkmış olması gelmektedir. Bağımsızlık savaşı sürecinde önemli mücadeleler veren Cezayir, Fransız katliamlarından hayatta kalanlarla kazandığı zaferin ardından, ülkeyi inşa etme sürecine girmiştir. Ülke 1990'lı yılların hemen başında yine Fransa'nın sömürgeci çıkarlarını gerçekleştirmek adına ortaya koyduğu yeni

stratejiler ile mücadele etmiştir. Ülkenin giderek farklı siyasi kanatlara bölünmesi de Fransa'nın söz konusu stratejileri için uygun bir zemin oluşturmuştur.

1991 seçimlerinde FIS'in elde etmiş olduğu başarı aslında demokrasinin zaferi olarak düşünülse de, FLN'nin bu zaferi otoritesine bir tehdit olarak algılaması sonucunda yaşanan süreç, ülke geneline yayılacak olan çatışmaların yaşanmasına giden yolu açmıştır. Fransa'nın uzun yıllardan beri bu ülkede beklemiş olduğu ve tetiklediği karmaşanın meyvesi olarak nitelendirilecek söz konusu çatışmalar, FLN'nin bu faaliyetleri ile kendisini göstermiştir. 1991 seçimleri de FLN'nin zaferi ile sonuçlanmışsa da, aslında tetikleyici bir etki bırakmıştır. Parlamentodaki 231 sandalyeden 188'ini elde etmesi göreceli olarak bir başarı ortaya koymuştur. FLN açısından bu bir başarı olsa da, iç çatışmaları tetikleyecek unsurlar için teşvik edici bir etki bırakmıştır (Kuru, 2008, 37). FLN, zorla ele aldığı gücü korumak adına FIS'in faaliyetlerini durdurmuş, üyelerini tutuklamış ve bu tutuklulara farklı ölçülerde işkenceler uygulamıştır. Ülkede hâkimiyetini tekrar sağlamlaştırmak isteyen FLN bu girişimlerle, aslında ülkenin bölünmesine ve Fransa'nın süreçten kendi sömürgeci çıkarlarına uygun yeni bir zemin oluşturmaya yol açmıştır.

Ocak 1991'deki FLN seçimlerden başarı ile ayrılmıştır fakat bundan sonra ortaya çıkan tabloda partinin kendi içerisinde hâkimiyet ve çıkar gibi konular temelinde ayrışmalar yaşadığı gözlemlenmiştir. Uzun yıllardır parti içerisinde geriye itilen ve görmezden gelinen isimlerin bu durumu kabullenmesi mümkün olmamıştır. Partinin yönetici grubuna karşı sergilenen duruş, siyasal anlamda hem partiyi hem de ülkeyi belirsizliğe sürüklemiştir. Aynı zamanda FIS'in siyasi yasaklı olmayan üyelerinin ulusal meclisin yenilenmesi konusundaki baskısı da FLN'nin zaferinin gölgede kalmasına neden olmuştur. Bu baskıyı arttırmak adına FIS'in kullandığı yöntem ise toplumun ülkedeki anti-demokratik sisteme başkaldırı için genel grev ve sivil itaatsizlik girişimlerine davet etmek olmuştur. 25 Mayıs 1991'de başlayan ve 5 Haziran 1991'de sona eren grev, isyan ve çatışmalarda birçok protestocu yakalanmıştır. Bunların içerisinde FIS'in önemli liderleri de yer almıştır (Lloyd, 2003, 12). 1988 sonrasında 'sokak' tekrardan insanların çözüm aradığı bir mecraya

dönüşmüştür. Buna karşılık FLN başta olmak üzere siyasi otoritelerin uzlaşmaz tavrı ülkeyi dönüşü olmayan bir karmaşanın içerisine sürüklemiştir.

Bu sürecin başında gelen olaylardan biri, FIS'in destekçileri olan ve kendi içerisinde halk hareketlerini tetikleyen grup tarafından silahlandırılmış kitlelerin saldırıları olmuştur. Kasım 1991'de Guemmar İstasyonu'na yapılan saldırıda Cezayir askerlerinin hayatlarını kaybetmeleri sonucunda, iç savaşın silahlanma evresi başlamıştır. Her ne kadar bundan önceki süreçte de çeşitli iç ve dış destekli grupların silahlandırılması söz konusu olsa da, bu saldırı iç savaşın taraflarını yavaş yavaş ortaya çıkarmaya başlamıştır. Ordunun uzun yıllar sonra siyasete aktif müdahalesi de bu süreçte yaşanmıştır. Ocak 1992'de dönemin Cumhurbaşkanı Chadli Bendjedid'in istifaya zorlanması sonucunda, darbe süreci başlamıştır. 1990 yılında Savunma Bakanı olarak görev yapan General Khaled Nezzar Yüksek Devlet Konseyi'nin elinde olan yetkiyi gerekçe göstererek, askeri darbeyi bir "anayasal darbe" olarak duyurmuş ve yönetime el koymuştur (Stensland, 2015, 22). Her ne kadar anayasaya dayalı olarak gerçekleştirildiği dile getirilmiş olsa da, söz konusu darbenin demokrasiye ve özgürlüğünü yıllardır inşa etmeye çalışan Cezayir halkının çabalarına karşı bir darbeye olduğu görülmüştür. FIS'in feshedilmesi, destekçilerinin ağır bir şekilde cezalandırılması ve ordunun darbesi aslında Cezayir'de demokrasinin ve insan haklarının lağvedilmesi açısından çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. FLN'nin güç kaybetmesi ile ortaya çıkan bu süreç, dikkatle izlendiğinde FIS'in ortadan kaldırılması, askeri darbe başta olmak üzere gayrimeşru siyasal adım ve akımların meşrulaştırılmasını sağlamıştır (Arieff, 2013, 5). Halkı sokağa iten bir başka unsur da, dünya genelinde demokrasiye geçiş süreçlerinde yaşanan benzer sıkıntılardır. Halk başka örneklerde de gördüğü gibi çıkış yolunun sokakta olduğuna inanmaktadır ki bu hareketler baskı ve şiddetle susturulmaya çalışılmıştır.

Ortaya çıkan görüntüde ülke FLN ve FIS'in etrafında toplanan destekçileri arasında hem siyasi hem de sosyal olarak bölünmüştür. Zaman içerisinde hem FLN hem de FIS kendi içlerinde çeşitli ölçülerde ayrılıklar yaşamış olsalar da, iç savaş bu iki ana kampın etrafında şekillenmiştir. Fakat kamplaşmanın eşit şartlarda bir mücadele doğurmadığı da görülmüştür. Buna göre FIS'in üyeleri başta olmak üzere

destekçilerinin ve halk kitlelerinin idam, sürgün, işkence ve sokaklarda katledilme gibi yaşamış oldukları kanunsuz durum iç savaşın boyutlarını da tırmandırmıştır. Özellikle askeri darbe sonrasında FIS destekçilerinin ibadet halindeyken, okul yolunda ve sokaklarda bir arada gösteri yapmadan geçirdikleri süre zarfında silahlı saldırılara uğramaları, bunun en önemli göstergesidir. Güvenlik güçleri ve “Ninjalara” adı verilen saldırgan polis gruplarının operasyonlarının sonucunda sayısız masum vatandaş hayatını kaybetmiştir. Süreci içerisinden çıkılmaz hale getiren durumların başında da, tüm bu kanunsuz operasyonların ülke anayasasına dayanılarak yapıldığına ve ülkenin güvenliği için gerçekleştirildiğine dair bir izlenimin oluşturulmasına çalışılmasıdır. Bunun yanında, yaşananlara genel olarak bakıldığında, yapılan kanunsuz operasyonların cezasız kalması, tarafların birbirlerine karşı silahlanmalarını da meşrulaştırmıştır (Mellah, 2004a, 7). Özellikle de savunmasız konumda olan halkın belirli bir bölümü, kendisini bu kanunsuzluklara karşı savunmak adına silahlanırken FIS içerisinde ayrılan ve daha sonraki süreçte silah desteği alan kesimler de, ayak sesleri duyulan iç savaşın birer tarafı haline gelmişlerdir.

Operasyonlar kanlı bir biçimde sürerken ve ülke iki farklı siyasi yapı ve bunların içlerinden çıkan farklı ideolojik gruplar arasında çatışmalar yaşarken, Fransa'nın süreci ne denli tetiklediğini görmek de mümkündür. 1992 yılında Fransa, bir iyi niyet göstergesi olduğu söylemi ile Cezayir'e 550 milyon dolar değerinde temel gıda ithalatı için destekte bulunmuştur. Fakat ilerleyen süre içerisinde, gelen yardımın söylenen şekilde ülke ekonomisine dâhil edilmediği, aksine, FLN kontrolündeki ordu yapılanmasının silahlanmasına, güvenlik güçlerinin halka karşı operasyonlar için eğitilmesine ve en önemlisi göstermelik, demokratik siyasi oluşumlara harcandığı ortaya çıkmıştır (Shabafrouz, 2010, 34). Bu göstermelik siyasi oluşumlar, demokrasiye hizmet etmedikleri gibi halkın arasında çeşitli propagandalar yaparak halk ile devlet arasındaki çatışmaları körükledikleri, bunun yanı sıra da devletin ve ordunun yaptığı operasyonları bu şekilde meşrulaştırmaya çalıştıkları anlaşılmıştır.

Fransa'nın Cezayir üzerinde 1962 yılında egemenliğı sona ermiş gibi gözükse de, sürekli olarak dışarıdan, ülkedeki emekleme aşamasındaki demokratik yapılanmayı, sağlıklı bir şekilde yapılanan İslami dini hareketleri ve özellikle gençlerin ülke istihdamına katılım konusundaki şevkini ortadan kaldırmaya yönelik çabalarının olduğu görülmüştür. Cezayir'in Batı ile iyi ilişkiler kurmak ve ülkenin gelişimine dair adımlar atmak konusundaki çabalarının da yine Fransa tarafından uluslararası arenada engellendiğı görülmektedir.

2.3. Cezayir İç Savaşı'nda Yeni Siyasi Eğilimlerin Ortaya Çıkışı

Mutlak olarak yaşanan hızlı siyasal değişim, artan aktör sayısı, güçlenen şiddet eylemleri ve akan kanla birlikte Cezayir'in yaşadığı kargaşa 1993 yılı itibariyle daha da derinleşmiştir. Bu süre zarfında ülkede siyasi aktörlerin safları iyice netleşmiş, böylelikle de tarafların birbirlerine karşı nasıl hareket edeceklerine dair stratejileri de belirginleşmeye başlamıştır. Fakat asıl olan, bu siyasi aktörler ülkede günden güne güçlenirken halkın ekonomik anlamda yoksulluk ve sefalet altında ezilmesinin, başta ordu olmak üzere de kimse tarafından umursanmamasıdır. Özellikle Fransa ile işbirliği yaparak, ülkenin petrol kaynaklarını gizliden kendi çıkarları için finansal bir kaynağa dönüştüren ordu mensupları ve orduya yakın kesimler iç savaşın boyutlarının daha da büyümesini sağlamışlardır.

İç savaş sürecinde Cezayir'in siyasi aktörlerine bakıldığında ön planda olan ilk kesim FLN ve çevresidir. Bağımsızlık mücadelesinin kahramanı olarak nitelendirilmesine karşın geçen zaman içerisinde ülkenin tek hâkimi olmaya başlayan bu siyasi aktör, demokrasiyi de karşısına alacak kadar güçlenmiştir. Ordu ile yapılan işbirliği de bu gücü pekiştirmiştir. İktidar ile özdeşleşen FLN, FIS'in yükselişi ile birlikte muhalefetin müdavimi olacağına dair bir görüntü ile karşılaşmıştır. Bunun yanı sıra Bendjedid'in 23 Ekim 1988 tarihinde devlet ile FLN yönetiminin ayrıldığını ilan etmesi ile ciddi bir kriz de baş göstermiş ve FLN'nin gücünün elinden alındığı izlenimi oluşmuştur. Bunun da ötesinde, Bendjedid'in demokratikleşme konusunda adımlar atmak adına, orduyu kışlarına gönderme isteğı, FLN ile ordunun birbirinden ayrılmasının da yolunu açmıştır. Böylelikle Bendjedid, FLN'yi yalnız

bırakarak ülke siyasetindeki etkisini azaltmanın yolunu aramıştır (Sınır Tanımayan Gazeteciler, 1998, 196).

FLN üzerinde oluşan baskının 1992 yılındaki darbe sonrasında belirli oranda siyasal ve askeri alanlardaki tarafların çıkarlarına hizmet ettiğini söylemek mümkündür. Görev süreleri sona eren bir kısım ordu mensuplarının, daha sonrasında siyasi hayata geçiş yapmak adına, FLN içerisinde konuşlandırılmasına karşın, askeri darbe sonucunda FLN'nin ordu ile olan bu şekildeki ilişkisi de kaybolmuştur. FLN böylelikle hem siyasal otoritesini kaybetmeye başlamış, hem de ordu aracılığı ile kurması muhtemel olan baskı şansını da kaybetmiştir (Addi, 2001, 174). Ülke genelinde silahlı örgüt ve militan sayısı artarken elindeki ordu kozunu kaybetmiş olan FLN için siyasal süreç, hiç de istendiği gibi gitmemiştir. Cumhurbaşkanı seçme gücünü büyük ölçüde elinden kaçırarak, ülkedeki silahlı operasyonlarda kendisini savunmak adına yeterli düzeyde destekçi bulamayan ve Fransa'nın kanlı eylemler için daha farklı grupları silahlandırmasını ve eğitmesini uzaktan izlemek durumunda kalan FLN, sürekli olarak strateji değiştirmiştir. Bunun içerisinde silahlı grupları destekleme ve kendisine çekme çabası, FIS ile siyasal bir mutabakat kurma ve Batı ile gizli ittifaklar oluşturma çabası da yer almaktadır. Fakat iç savaş süreci son bulana dek FLN'nin eski gücüne kavuşması mümkün olmadığı gibi Fransa gibi kendilerini destekleyen terör yanlısı ülkelerin çıkarlarını gözeten eli kanlı eylemcilerin de gölgesinde kalmıştır.

Cezayir siyasetinde, darbe sonrasındaki süreçte ortaya çıkan ve etkili olmaya çalışan bir başka grup da FFS'tir. Ülkenin bağımsızlığını kazandığı günden bu yana, üzerinde sık sık durulan sosyalist yönetim anlayışına atıfta bulunarak ideolojisini şekillendiren FFS 1990'ların hemen başında, muhafazakar kesimlerin gerçekleştirdiği kitle eylemlerine benzer etki oluşturacak eylemler gerçekleştirme uğraşında olmuştur. İçerisinde çok fazla sayıda demokrasi yanlısı ve dil çoğulculuğundan yana olan bu grup, 1991 seçimlerinde elde ettiği, FLN'den bile fazla olan 25 sandalye hakkı ile bir anda ülke siyasetinde yükselişe geçmiştir (Sınır Tanımayan Gazeteciler, 1998, 201). Fakat bu yükseliş FFS için bir tehdit de oluşturmuştur. Lideri Ayt-Ahmed (d. 1926 – ö. 2015)'in 1988 yılında sürgüne

gönderilip 1992’de sürgünden döndüğünde, yükseliş ivmesi hızlanan bu siyasi oluşum, özellikle Fransa’nın tehdit ve baskıları ile karşılaşmıştır. Demokrasi çağrılarının ve ülke içerisindeki şiddete, barışçıl çözümler bulma isteğinin varlığı, Fransa gibi Cezayir’de asla istikrar ve barış istemeyen, aksine çatışmanın körüklenerek halk kitlelerinin sindirilmesini öngören bir ülkenin çıkarları için tehdit oluşturmuştur. Bunun yanı sıra FFS, asıl tehdidi, demokrasi yolunda polis devleti kimliğinin bir kenara bırakılması ve mutlak olarak ordunun kendi kamplarına çekilmesi için organize ettiği kitle eylemleri ile oluşturmuştur (ICG, 2003, 7).

Ülke içerisinde ordunun, ülke dışında Fransa’nın çıkarları için son derece ciddi bir tehdit olarak görülen FFS, sosyalist algısının temelinde ülkenin bağımsızlık mücadelesine yaptığı atıflara yer vermiştir. Belirli ölçüde milliyetçi olarak görülebilecek bu söylem, giderek tırmanan ve dökülen kanla birlikte bazı zümrelerin çıkarlarına son derece etkin bir şekilde etki eden iç savaşın sonlandırılması adına da, ciddi bir adım olarak değerlendirilebilir. Fakat ordu etrafındaki çıkar çevreleri, geçmişin siyasi yapılanmalarından ayrılarak silahlı eylemlere karışan yurtdışı destekli gruplar ve ayrılıkçı birçok çevre FFS’in varlığının ortadan kaldırılması konusunda hem fikir olmuşlardır. Buna karşın FFS, FIS ve FLN ile 1995 yılında Roma’da mutabakat görüşmeleri gerçekleştirmiş, ancak bu görüşmeler FFS’in rolü temelinde vatana ihanet olarak değerlendirilmiş ve Cezayir ordusunun yöneticileri tarafından tanınmamıştır. Fransa da sürece destek vermeyerek aslında ülkede kalıcı bir barışın sağlanmaması hususundaki tavrını dolaylı olarak ortaya koymuştur (Addi, 1996, 95).

İç savaş sürecinde ülkenin önemli aktörlerinden bir diğeri de, Said Sadi (d. 1947) önderliğindeki RCD’dir. Ülke siyasetinde büyük ölçüde yeni yüzleri içerisinde barındıran RCD, ılımlı yapısı ile hem dikkat hem de tepki çekmiştir. Hareketin dikkat çekmesini sağlayan sâik, silahlı eylemleri tamamı ile reddetmesi ve silahlı eylemler ile ülkeyi iç savaşa sürükleyen kesimleri vatana ihanet ile suçlamasıdır. Bu yaklaşım RCD’yi doğrudan ordunun hedefi haline getirmiştir. Hareketin tepki çekmesini sağlayan gelişme ise 1994 yılı itibari ile hareketin liderliğini kaybeden Said Sadi’nin kendisini destekleyenleri, silahlı direnişe ve saldırılara davet etmesi

olmuştur (Sınır Tanımayan Gazeteciler, 1998, 206). RCD her ne kadar ılımlı bir bakış açısı ile ülke siyasetinde ortaya çıkmış olsa da, ilerleyen süre zarfında hızlı bir şekilde yaşadığı değişim ve silahlı eylem konusunda istekli olan müntesiplerinin fazlalığı nedeni ile iç savaşın aktif bir tarafı haline gelmiştir. Sadi'nin ani bir şekilde saldırganlaşan tavrının, elindeki iktidarı kaptırmasından kaynaklandığı düşünüldüğünde, uzun vadede Sadi ve RCD'nin de halkın çıkarlarını gözetmediği ve kendi çıkarlarını ön planda tuttuğu değerlendirilebilir.

RCD'yi asıl ön plana çıkaran konu hareketin yoğun şekilde dile getirmiş olduğu laiklik konusudur. Buna göre RCD ülke anayasasındaki “devletin dini” ibaresine karşı çıkmış ve bu şekilde de muhafazakar kesimler ile karşı karşıya gelmiştir. Anayasanın genel olarak değişimi konusunda da ciddi ölçekli olarak sokak yürüyüşleri gerçekleştirmiştir (ICG, 2003, 7). Bununla birlikte, RCD'nin askeri darbe sonrasındaki yükselişi siyasal anlamda sonlandıktan sonra, hareketin silahlı bir kimliğe bürünmesi, ona yeni destekçiler kazandırdığı gibi mevcut destekçilerinden bir kısmını da kaybetmesine yol açmıştır.

Askeri darbe sonrasında, ülke siyasetinde etkinliği hissedilen bir başka aktör de ordudur. Her ne kadar FLN etkisi ile birlikte ordu uzun yıllar boyunca ülkenin koruyucusu görüntüsüne sahip olsa da, zaman içerisinde ordu yönetiminin kendi çıkarlarını, ülkenin çıkarlarından üstte tutması ile birlikte süreç, tamamı ile tersine dönmüştür. Darbe sonrasındaki gelişmelere bakıldığında ordunun fiili olarak ülkedeki siyasi ve sosyal hayatı yönetmeye çalıştığı görülmektedir. Bunun en önemli örneği, ülke içerisinde iç savaş, rejim karmaşasını ve demokrasinin eksikliğini eleştiren muhalif kesimlerin kanlı bir şekilde susturulmasıdır. Yaşlarına bakılmaksızın tüm muhalif Cezayirli ordunun baskısı altında ezilmekte, kaçırma, şantaj, suikast ve işkence gibi yöntemler ile ülkedeki kötü gidişatı eleştiren taraflar susturulmaya çalışılmıştır. Bu kanlı ve karanlık süreçte de Cezayir ordu yönetiminin en önemli destekçisi, Fransa olmaktadır. Gerek siyasi yönetim gerek medya gerekse de istihbarat açısından son derece ciddi bir destek gören ordu yönetimi, bu sayede ülkedeki geniş ölçekli bir ağı kontrol altında tutabilmiştir (Sınır Tanımayan Gazeteciler, 1998, 206). Bunun yanı sıra iç savaş sırasında “Özel Kuvvetler” adıyla

kurulan kontrgerillaya mensubu bir subay olan Habib Suadiya'nın (2001, 150-151) değindiği üzere 1995 itibari ile Fransa, Cezayir devletinin bilgisi dâhilinde olmadan çeşitli sayılarda helikopter ve silah desteği sağlamış, bu teçhizatın iç savaş sırasındaki kanlı operasyonlarda kullanılması konusunda destek sağlamıştır. Böylelikle de uzun yıllar boyunca Cezayir halkını koruduğu düşünülen ordu, siyasal anlamdaki etkinliğini korumak, mevcut ve olası muhalifleri susturmak adına, halkına silah doğrultmaktan kaçınmamıştır. Bu noktada süreci terörize etmek adına, ciddi ölçekli destek sağlayan Fransa'nın etkinliği de göze çarpmaktadır.

Ordunun ülkede bu denli iç savaş yanlısı tutumunun temelinde, özellikle yüksek rütbeli askerlerin bireysel çıkarlarının giderek daha kritik bir önem kazanması yer almaktadır. Kişisel çıkarlar ve ordunun hegemonyasının korunması adına verilen mücadelede ortaya çıkan tablo, son derece kanlı olmasına karşın kaosun desteklenmesi konusunda Cezayir ordu yönetimi tereddüt etmemiştir. İç savaş döneminde ülkenin son derece önemli ticari unsurlarının dolaylı olarak mevcut ordu yöneticileri ve emekli askerler tarafından yönetilmesi, çatışmadan ne ölçüde beslenildiğini de gözler önüne sermektedir. İç savaş Cezayir ordusunun yönetimi için son derece önemli bir fırsat olmuştur. Bu fırsat, karmaşanın içerisinde, başıboş kalan finansal yönetim sürecinin tüm kaynaklarının kullanılması adınadır (Ashour ve Ünlüçayaklı, 2006, 108). Özellikle de bu çıkarların Fransız şirketleri ve istihbarat yetkilileri ile paylaşılması ülkenin tekrar Fransa kısılcığında yoğurulduğunun göstergesidir.

2.4. Cezayir İç Savaşı'nın Tarafları ve Yaklaşımları

2.4.1. FIS (Front Islamique du Salut - İslami Kurtuluş Cephesi)

İslami kesimin ülke siyasetindeki sesi olarak nitelendirilebilecek ve bu konuda ılımlı bir siyasi ideoloji benimseyen FIS, aslında ülkenin tarihinde önemli bir dönemeçte durmaktadır. Ülkenin bağımsızlık sonrasındaki ilk çok partili parlamento seçimlerinde yüksek ölçekli bir oy oranına ve desteğine erişen FIS böylelikle hem İslam'ın hem de kendisini destekleyen kesimlerin sözcüsü haline gelmiştir. Gerek FLN'yi siyasal anlamda alt etmiş olması gerekse de FLN aracılığı ile orduyu

siyasetin dışına dolaylı olarak itmiş olması vesilesi ile ülke demokrasisi adına önemli bir adım atmıştır. Fakat ne yazık ki kazandığı seçimler sonrasında, siyasal erki elinde bulundurma şansının ortadan kaldırılması adına yürütülen baskı ve zulüm politikaları, partiyi kendi içerisinde bölmüş ve siyasal fonksiyonlarını yerine getirmekten alıkoymuştur (Volpi, 2006, 444). Tüm bu baskılara karşın, iç savaş sürecinde çözüm bulma ve çatışmaları sonlandırma konusunda FIS, yılgınlık göstermemiştir. Bu unsurlar zaman içerisinde, ülkenin birliği ve bütünlüğüne zarar verecek silahlı eylemlerde bulunsa da, partinin önemli bir kesimi siyasi yoldan mücadeleyi bırakmamıştır. Yine parti içerisinde kopan bazı grupların, özellikle Fransa'nın desteği ile silahlanması FIS'i bir çatışmacı örgüt olarak lanse etse de, parti yaptığı açıklamalarla, kurulmuş olan silahlı kesimlerin kendisi ile olan ilişkisini reddetmiştir.

Şiddeti reddetmesine binaen FIS'in tamamı ile siyasal alana odaklandığını görmek mümkündür. Bu noktada FIS'i en çok zorlayan durum ise tıpkı seçim zaferi sonrasında yaşamış olduğu gibi sert askeri ve silahlı müdahalelerle karşılaşmış olmasıdır ki, bu da partinin siyasal mücadeleye devam eden kesiminin yer altına çekilmesine yol açmıştır. FIS'i iç savaşta ciddi anlamda sürecin dışına itme çabalarının sebebi, partinin ülke üzerindeki Fransız baskısını kırmak adına, siyasal olarak mücadele verilmesi yönündeki beyanlarıdır. FIS, Fransız baskısını her anlamda reddetmiştir (Joffé, 2015, 6). Bu tavır sadece ülke içerisinde değerlendirilen değil, aynı zamanda ülke dışında, Paris'te de önemsenen bir konu olmuştur. Bu tavırdan rahatsız olan Fransa, FIS'in siyasal anlamda herhangi bir şekilde sürece dâhil edilmemesine, hatta mümkün olduğunca susturulmasına yönelik çaba sarf etmiştir. Fakat FIS üzerinde tamamen yok edici bir baskının uygulanamamasının temel nedeni, ülkedeki iç savaşın etkisi ile kitlelerin sürekli sokaklarda olması, birbirleri ile çatışması ve FIS'in tamamı ile ortadan kaldırılmasının bu süreci daha da içinden çıkılmaz hale getireceğine dair endişelerdir.

Tüm bu baskılara rağmen FIS ideolojisinden vazgeçmeden, çözüm arayışları için ihtilaflı olduğu FLN gibi kesimlerle de görüşmeyi kabul etmiştir. 1995 yılında Roma'da başlayan ve FLN ile FFS'in de dahil olduğu görüşmelerde FIS de yer

almak istemiştir. Bu isteğin olumlu cevaplanmasına rağmen, Paris yönetimi, François Mitterand (d. 1916 – ö. 1996) önderliğinde gerek uluslararası gerekse de Cezayir bünyesinde süreci baltalamak adına oldukça çaba sarf etmiştir. FIS’in Fransa ve Fransız kültürel baskınlığına, dolayısıyla bu ülkenin çıkarlarına karşı mücadele veriyor olması, Fransa’nın bu partinin, Roma görüşmelerine katılmasını engellemek adına yoğun uğraşlar vermesine neden olmuştur (Roberts, 2006, 268-269). Fransız yönetiminin bu sürecin gecikmesi ve istenilen barış odaklı mutabakatın sağlanmaması adına Cezayir’deki iç savaşı çeşitli açılardan körüklediği de görülmüştür. Her gün birçok masum insanın hayatını kaybetmesine sebebiyet veren savaş, Fransa’nın sömürgeci çıkarları sebebi ile sürekli olarak desteklenmiştir. Böylelikle barıştan çok çatışmanın konuşulmasının zemini oluşturulmuştur. Buna istinaden de Roma görüşmelerinin sonuçsuz çıkması tehdidi doğmuştur ki, sürecin geneline bakıldığında Roma Cezayir’in iç barışı sağlayabilmesi adına kayda değer bir siyasi adımdır.

FIS’in faaliyetlerinin temelinde İslam’ın laik kesimle ortak bir paydada buluşabileceği düşüncesi yer almıştır. Birçok konuda FIS, İslami öğelerin ülkenin siyasi alanında ve hukuki uygulamalarında yer alması gerektiği görüşünü savunmuş olsa da, bunu hiçbir zaman saldırgan bir söylem ile dile getirmemiştir. Yine de İslam öğretilerine dayalı görüşlerin hâkim olduğu FIS’in faaliyetleri ve yaklaşımları, Cumhurbaşkanı Bendjedid tarafından da bir tehdit olarak algılanmıştır. Bendjedid, mevcut dengeleri kendi aleyhine olacak şekilde bozmamak, ülke içerisindeki İslami hassasiyeti yüksek olan kesimlerin kendisine düşman olmasını engellemek, Batı’nın laiklik temelindeki desteğini kaybetmemek ve dolaylı da olsa orduyu karşısına almamak adına FIS’i “radikal” olarak adlandırmış, buna istinaden de FIS’i kendisine itaat etme konusunda zorlamıştır (Stensland, 2015, 27). FIS bunu kabul etmemekle birlikte direnmek istediği her seferde sert bir şekilde etkisizleştirilmiştir. Aslında bu durum dolaylı olarak FIS içerisinde çıkan ve İslami söylemlere sahip olan silahlı grupların doğuşuna zemin hazırlamıştır. FIS’in öz ideolojisi ile ilgisi olmamasına karşın, partinin yaşadığı baskıya farklı şekilde direnmek isteyen, ancak zamanla yurtdışı destekçilerinin birer hizmetkârı haline gelen bu gruplar, iç savaşın gidişatını son derece olumsuz yönde etkilemişlerdir (Hagelstein, 2008, 4). Bu açıdan

bakıldığında, ülkede ilk çok partili rejim deneyimi sonrasında ortaya çıkan tabloda FIS'in susturulmaya çalışılması, var olan sorunlara başka boyutlar kazandırmıştır. FIS yer altına çekildikçe başka, İslam ile ilintili olduklarını iddia eden çatışmacı gruplar ortaya çıkmıştır.

FIS'e dair eleştirilerin başında partinin ülkeyi dönüştürme düşüncesinin altında yatan yaklaşımlar gelmektedir. Buna göre FIS, vaatleri arasında Sahra Çölü'nü bereketli bir alana çevirmek ve bölgeyi Batı'nın gelişmiş şehirlerine, bölgelerine benzer hale getirmek gibi gelişim odaklı projelere yer verse de aslında partinin esas programında, bir İslam devleti kurma düşüncesinin olduğu iddia edilmiştir. Bu iddia hem ülke içerisinde, hem ülke dışında yüksek sesle dile getirilmiş ve FIS'in yaklaşımları sert şekilde eleştirilmiştir (Martinez, 2003, 176). FIS'in tutumu içerisinde aşırılıkçı herhangi bir görüntü olmasa da, söz konusu eleştiriler neticesinde, toplumda ve dünya kamuoyunda, Cezayir'in de tıpkı İran'ın 1979'da yaşadığı gibi bir İslam devrimine sürüklenebileceği endişesi oluşmuştur. FIS'in seçim başarısı ve geniş bir kesimi kendi etrafında toplanması aslında Cezayir'in demokratik olarak attığı adımların en bariz göstergesi olmuştur. Fakat İslam'ın ülkede, dış baskılarla kötü gösterme çabalarının sonucunda radikal ve terörist gruplar silahlandırılıp sokağa indirilirken, siyaset yapmak isteyen masum kesimler de ölümle cezalandırılmıştır. FIS bu noktadaki kurbanken FIS'ten ayrılan tarafların terör odaklı hareket eden kesimleri büyük destek almış ve ülkenin bölünmesine destek sağlanmıştır.

Kitlesel etkiler bırakmış olması sebebiyle FIS, döneminin en önemli siyasal aktörlerinden biri olarak addedilebilir. İslam'ın varlığına sırtını dönmemiş ve bu sebeple de ülkedeki muhafazakar kesimlerin de siyasal alanda söz sahibi olması gerektiği yaklaşımını benimsemiş olan FIS, halktan önemli bir destek görmüştür. İç savaşın en kanlı ve en yıkıcı etkilerinin gözlemlendiği 1990'ların ikinci yarısında dahi, etkin bir siyasal parti olmamasına karşın FIS'in etkisi her daim göze çarpmıştır. Bu etkinin bir başka örneği de baskı ve zulümden Fransa'ya kaçan, sürgündeki bir kısım FIS üyelerinin Fransa'da "Algerian Brotherhood of France" (Fransa'da Cezayir Kardeşliği) örgütünü kurmuşlardır (Boubekeur, 2007, 5). Bu görüntü bile

FIS'in ve yürüttüğü meşru siyasi politikaların, ne denli geniş bir coğrafyada destek bulduğunu göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir.

FIS'in yıllar sonra FLN'nin etkinliğini kırarak yükselişi ve etkin bir iktidar gücünü ele geçirmiş olmasına karşın yaşadığı silahlı baskı, ülkenin geleceği adına bir başka riski daha üretmiştir. Buna göre ülkede demokrasi ortamının anayasa değişikliği sonrasında sağlandığını ve kendilerinin de siyasal sürece dahil olabileceğini düşünen kesimlerin büyük bir çoğunluğu, FIS'in yaşadıkları karşısında siyasetten uzaklaşmışlar, böylelikle de ya pasif bir şekilde sürecin dışında kalmış ya da silahlı direniş gösterme taraftarı olmuşlardır. İlk çok partili seçimlerin ardından; siyasilerin alıkonması, sürgüne gönderilmesi ve nihayetindeki askeri darbe Cezayir'in siyasal anlamda çok uzun yıllar öncesine dönmesine sebebiyet vermiştir. Ülke insanının demokratik anlamda sesi olabilecek birçok siyasetçi, yaşadıkları karşısında sessizliğe bürünmüşlerdir; bu sessizlik aynı zamanda toplumun da siyasal anlamda sessizliği anlamını taşımıştır. Genel görünümde, FIS'in susturulması, bir anda tüm ülkenin siyasal anlamda susturulması anlamını taşımıştır ki Cezayir'in anayasa değişikliği ile arzuladığı ortam, hiçbir şekilde bu duruma işaret etmemiştir.

2.4.2. GIA (Groupe Islamique Armé - Cezayir Silahlı İslam Örgütü)

Ülkenin karmaşa ile mücadele ettiği yıllarda ordunun doğru hamlelerle, ortaya çıkan ve toplumsal düzeni bozan gruplara gerektiği müdahaleleri yapmaması sonucunda birçok silahlı örgüt, yurtdışından da aldıkları desteklerle toplu eylemlere girişmişlerdir. Bu eylemlerin hemen hepsi kanlı şekilde sonuçlanmış, meydanlarda olan masum binlerce Cezayir vatandaşı hayatını kaybetmiş ve bu sayede ülkede bölünmüşlük duygusunun tırmanması sağlanmıştır. Bu noktada FIS'in siyasal anlamda çözülmesi ile birlikte ortaya çıkan ve geçmişte elde ettiği destekçi grubu ve finansal kaynak ile büyüyen GIA en fazla dikkati çeken ve belki de en fazla kan döken örgütlerin başında gelmektedir. 1993 yılında kurulan ve 1994 ile 1997 yılları arasında gerçek anlamda ülkede korku salan GIA, ortalama olarak, düzenli şekilde gerçekleştirdiği operasyonların her birinde 1000'den fazla insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. 1997 yılı sonrasında, etkisini kaybetmiş gibi gözükse

de intihar eylemleri de dâhil olmak üzere çeşitli saldırılar ile kurulmak istenen siyasal ve sosyal birliği bozmaya çabalamıştır (Collier ve Sambanis, 2005, 231).

GIA'yı bu süreçte etkin kılan, FIS'ten yaşanan ayrılıklar sonrasında, çevresinde topladığı ve İslami söylemleri kötü yönde ve çıkarları için kullanılan kesimin sınırsız bağlılığı olmuştur. Bir terör örgütüne ve yurtdışından gelen desteğin isteklerine hizmet ettiklerini bilmelerine karşın GIA'nın militanlarının kanlı eylemlerine devam etmeleri, aslında onların ne İslam'la ne de Cezayir'in bekası ile ilintili hareket etmediklerini göstermektedir. 1993'teki kuruluş süreci sonrasında da, oluşumun sadece kendi çıkarlarına hizmet ettiği ve toplum üzerinde kanla korku oluşturmaktan başka bir arzusunun olmadığı görülmüştür. 1991 yılında küçük çaplı eylemlere başlamış, 84 yabancı uyruklu vatandaşın büyük bir çoğunluğunun öldürülmesinde sorumluluk üstlenmiş ve sık sık petrol istasyonlarına saldırıda bulunmuş olsa da, GIA'yı ülkenin gündemine taşıyan asıl eylem 1994 Ummam ve Yemen temsilcilerini kaçıрма operasyonu olmuştur (Metz, 1995, XXXI). GIA'nın tüm bu eylemlerinde; yaptıkları her şeyi kendilerini ve Cezayir halkını korumak için İslam'ın adına yaptığını söylemesi ülkede onlara karşı olan tutumu daha da negatif hale getirirken, eylemlerin giderek sertleşmesi de örgütü tam bir terörist grup haline getirmiştir. Böylelikle GIA, köken olarak bağlı olduğu FIS'ten zihinsel ve ideolojik olarak ayrılmış ve kendisini tamamıyla kanlı terör eylemleri ile özdeşleştirmiştir.

1993 yılında GIA'nın kuruluşunda kendisine yol haritası olarak belirlediği konulara ve diğer noktalara bakıldığında, örgütün kendisini yok etmeye ve kan dökmeye odakladığını söylemek mümkündür. Kuruluş döneminde GIA, İslam'ın karşısında olduğunu iddia ettiği tüm kesimlerle mücadele edeceğini iddia etmiş ve bunun için de eylemlerine ilk olarak ülkedeki gazeteciler, entelektüeller, önemli bürokratlar üzerinde başlamıştır. Aynı zamanda ülkede ikamet eden yabancı uyruklu vatandaşlara sürekli olarak tacizde bulunan GIA, bu sayede gerçek anlamda, toplum üzerinde bir korku ortamı oluşturmayı başarmıştır (Tlemçani, 2008, 4). Siyasal anlamda hiçbir şey üretmeyen, sadece kanlı eylemleri ve ürettiği korku aracılığı ile düzeni kısmen de olsa kendi istekleri doğrultusunda değiştirmeyi planlayan GIA, bu süreçte istediklerini elde edemedikçe masum halka da silahlarını doğrultmuş,

böylelikle de öncelikli olarak korkuyu yaymaya toplumun tabanından başlamıştır. Arap coğrafyasındaki irili ufaklı diğer terör örgütleri ile de doğrudan ilişkileri bulunan GIA, bu sayede hem militan hem de silah desteği elde edebilmiştir. Özellikle Cezayir topraklarında iç savaşın en hararetli sürecinin yaşandığı 1993 ile 1998 yılları arasında kontrol mekanizmasının gevşemesi ile daha rahat bir yayılma imkânı bulan GIA, eylemlerini gerçekleştirirken sorgulanmamış ve ne hükümet ne de ordu tarafından cezalandırılmamıştır. Bu korku ortamı da GIA'ya karşı savaşmak isteyen başka silahlı grupların doğuşuna zemin hazırlamıştır.

Fakat GIA'yı asıl güçlü kılan, ülke içerisinde ve dışarısından dolayı ve doğrudan almış olduğu destektir. 1994 yılı itibari ile GIA'nın operasyonlarının giderek güçlendiği dönemde, detayları ilerleyen yıllarda öğrenilmek üzere, örgütün orduya ait haberleşme araçlarını son derece etkili bir şekilde kullandığı, bu sayede Washington, Londra ve Paris ile doğrudan iletişim kurarak kaynak sağlama fırsatı elde ettiği görülmüştür. Bir başka deyişle Cezayir ordu yönetimi GIA'nın eylemleri ve operasyonları için işini kolaylaştırıp lojistik sağlarken, aynı zamanda onun eylemlerini de görmezden gelmiştir. Bu vesile ile özellikle CIA, GIA'nın kendisi ile kurmuş olduğu iletişime istinaden örgütün eylemlerine güçlü bir destek sağlamıştır (Porter, 2011, 306). GIA, CIA ve Londra'dan belirli ölçüde destek bulsa da Paris'in kendisine karşı tutumundan her zaman rahatsız olmuştur. İç savaş sırasında GIA güçlenirken bu süreçte Cezayir ordu yönetimi aracılığı ile Fransa ile yakınlaşmak, bu sayede de siyasal bir kimlik kazanmak istemiş, ancak Paris'ten beklediği desteği alamamıştır. Bundan hareketle örgüt, ülkede Fransız kültürel değerlerinin ve Hristiyanlarının yaşamının karşısında olduğunu dile getirerek özellikle ülkedeki Fransız azınlıklara düzenli olarak saldırılarda bulunmuştur. Buna bir cevap olarak da GIA, 1995 yılında Paris'te Saint Michel Metro İstasyonu'nda düzenlemiş olduğu bombalı saldırı ile Fransa'ya bir mesaj vermek istemiştir. Saldırıda sekiz kişi hayatını kaybederken, yüzlerce kişi de yaralanmıştır (Beyler, 2006, 89). Bu saldırı ile GIA uluslararası alanda da ismini duyurarak tehdit alanını genişletmiştir. Yine de çıkar çatışmalarının karşılıklı olarak yaşandığı Fransa ile GIA'nın karşı karşıya gelmesi, Cezayir iç savaşı açısından sıkıntı oluşturmuştur.

GIA'nın Cezayir ordu yönetimi tarafından dolaylı olarak desteklenmesi, aynı yönetimin Fransa ile yakın ilişkilerinin bulunması iç savaşın karmaşık boyutlarını da yansıtmaktadır. Fransa'ya karşı düzenlenen operasyon, GIA'nın isminin akıllarda kalmasına yardımcı olsa da tehdit oluşturma durumuna karşı gelinmesini de beraberinde getirmiştir. GIA, Fransa ve ordu ile çekiştikçe ya da beklentileri karşılanmadıkça sürekli olarak halka saldırmış ve bu sayede de halkın gerçek anlamda düşmanı olmuştur. 1996 yılında ordu, kendisine bağlı ve kendi kontrolünde halk kitleleri oluşturma ve bunları siyasal açıdan bir baskı unsuru haline getirmek adına toplu katliamlara giriştiğinde, Fransa'nın finansal ve lojistik desteği, ülkede akan kanın boyutlarının daha da tırmanmasına yol açmıştır. 1996 yılında, geniş halk kitlelerine yönelik toplu katliam girişimlerinde de GIA orduya belirli ölçüde destek vermiş ve halk üzerindeki korkunun yerleşmesi adına güçlü bir zemin oluşturmıştır. Özellikle GIA'nın kullanmış olduğu sert yöntemler, demokrasi ve hukuki özgürlükler ile ilintili olarak çalışmalar yürüten kesimlerin elimine edilmesine de yardımcı olmuştur (Mellah, 2004a, 14-15). Bu silahlı örgütün bu denli güçlü bir şekilde varlığını hissettirmesi ve Fransa'ya yönelik eylemlere girişmesi, hem Fransa hem de Cezayir ordusu nezdinde kontrolünü de zorlaştırmıştır. İç savaş sürecinde yaşanan başıboşluk, GIA'nın büyümesi ve özellikle de genç kesimlerden büyük militan desteği görmesini de kolaylaştırmıştır.

GIA'nın sistematik olarak oluşumunda önemli olan dört farklı unsur söz konusudur (Collier ve Sambanis, 2005, 231-232):

- GIA, birbirleri ile iyi şekilde anlaşılamayan, birbirlerinin çıkarlarına ters düşecek şekilde hareket eden tarafların yaşadıkları çatışmalardan beslenmiştir. Her farklı silahlı gruptan kopan kişiler, kolaylıkla GIA'nın kadrolarına eklenebilmiş, bu sayede de örgüt hiçbir zaman militan eksikliği yaşamamıştır.
- 1980'li yılların sonunda Afganistan'da yaşanan Soğuk Savaş'ın son büyük ölçekli çatışmasının yaşanıp sona ermesinin ardından, bölgedeki birçok eğitilmiş militan, özellikle Fransa'nın teşviki ile birlikte Cezayir'e getirilmiş

ve bunların büyük bir çoğunluğu GIA saflarına katılmışlardır. Aynı zamanda, 2000 ile 3000 arasında, Cezayir'den giderek Afganistan'da eğitilen militanlar da ülkelerine döndüklerinde büyük ölçüde GIA taraftarı olarak hareket etmişlerdir. Afganistan, Fransa ve Cezayir sarmalında geçen bu süreçte ortaya çıkan yeni militanlar, ülkenin iç savaşının tetiklenmesi ve sürekliliği adına kullanılmışlardır.

- FIS'in sürgüne gönderilen ve işkence gören üyelerinin bir kısmı, partinin siyasal kimliğinin devam etmeyeceğine inandıklarından dolayı kendi yollarını belirleme taraftarı olmuşlardır, ancak bu yol hiçbir şekilde ülke çıkarlarına yarayacak şekilde dizayn edilmemiştir. FIS'ten ayrılan bir kısım üyeler ya kendi örgütlerini kurmuşlar ya da GIA gibi halihazırda eylemler gerçekleştiren örgütlere katılmışlardır. Aslında ordu, FIS'in seçim başarısını 1990'ların başında cezalandırırken geleceğin terörist örgütlerinin de zeminini oluşturmuştur.
- Ülkede artan yoksulluk ve kırsal kesimde kalan çevrelerin yaşam savaşı vermeleri, zor dönemlerde ve özellikle iç savaşta kendilerine bir taraf seçmelerini zorunlu hale getirmiştir. Buna göre silahlı örgütler ile birlikte hareket etmek isteyenler, büyük ölçüde sert ve kanlı operasyonlar yapanların tarafını seçmişlerdir. Bu noktada geçmişin kötü hatıralarının ürettiği intikam duygusu ağır basmış ve GIA gibi bir örgüt öfkeden, kin ve nefretten beslenerek kadrolarını genişletmiştir.

GIA'nın güçlenmesinde geçmişin bıraktığı izlerin önemli bir etkisi vardır. Buna göre Cezayir'in yakın tarihinde siyasal alanda uygulanan baskı ve şiddet politikaları, geleceğin silahlı örgütlerinin temelini atmış ve bu örgütlerin yurtdışından destek alarak köleleşmelerinin ve kölesi oldukları tarafların da çıkarlarına hizmet edecek her şeyi yapmalarının yolunu açmıştır. FIS'in bölünmesinin ardından AIS, GIA vb. irili ufaklı silahlı örgütlerin doğuşunun temel nedenlerinden biri de budur. FIS'ten ayrılan üyeler, hiçbir şekilde FIS'e karşı bir düşmanlık beslememiş, aksine FIS'ten bazı ideolojik unsurları yeni yol haritalarının içerisine dâhil etmişlerdir.

Fakat son nokta silahlı örgütlerin birer parçası olmaktan geçmiştir. Böylelikle FIS, kendisinden ayrılarak bu şekilde silahlı örgütlere dönen tüm gruplarla söylemlerini ve ideolojik ortaklıklarını sonlandırmıştır (Roberts, 2006, 233). Bu haliyle FIS'in ülkenin siyasi tarihinde önemli izler bırakan bir siyasi parti haline geldiği de görülmektedir. Buna göre FIS'e yapılan operasyon ve verilen zarar, Fransa başta olmak üzere Cezayir'i kanlı ve çıkarlarla dolu bir oyun tahtasına çeviren herkesin bir şekilde işine yaramıştır; devam eden süre zarfında Cezayir'in yaşamış olduğu dram, FIS'in siyasal başarısını gölgelemek ve iktidarı kaybetmemek adına verilen kanlı çabaların bir karşılığıdır. GIA bu kan, karmaşa ve çatışmadan beslenerek doğmuştur. Nihayetinde de ülke siyasal anlamda bütünleşme olanağını yitirirken, ideolojik anlamda son derece kötü bir şekilde ayrılmıştır.

İslami söylemler ile Cezayir'de toplu katliamlara girişen GIA gibi büyük ya da küçük ölçekli olması fark etmeksizin grupların sayısındaki artış, aldıkları iç ve dış destek ile doğru orantılıdır. Ülkenin ordusunun bile kendi halkına zulmetme konusunda herhangi bir tereddüt yaşamaması, Cezayir'in kendi içerisinde, yıkıcı bir süreç ile baş başa bırakılmasına yol açmıştır. Bu öyle bir yalnızlıktır ki sürekli olarak sandık başına gitmesi ve sözde demokratik oy verme haklarını kullanmaları istenen halkın buna karşılık huzur ve barış istediğinde, doğrudan katliama uğraması bu duruma son derece önemli bir örnektir. Öte yandan ordunun iç güvenliği korumak yerine iç güvenliği tehdit eden unsurları görmezden gelmesi, hatta Fransa'dan aldığı destek ile kendisinin de çeşitli toplu katliamlara girişmesi Cezayir halkının çaresizliğini ispatlar niteliktedir. Ne polis teşkilatı ne de ordu, halkın yanında olmadıkça Cezayir üzerinde artan siyasal karar aldırma baskısı sadece Fransa'nın kanlı emellerine ve çıkarlarına hizmet etmiş, böylelikle de ülkenin sosyal ve ideolojik bölünmüşlüğüne daha fazla katkıda bulunmuştur. Bunun da ötesinde, radikal eylemlere girişen tüm taraflara sınırsız lojistik destek sağlanmasına karşın Cezayir halkının açlık, sefalet ve ölüme mahkum edilmesi de, ülkedeki düzensizliğe ne şekilde katkıda bulunulduğunu daha iyi açıklamaktadır.

2.4.3. MIA (Mouvament Islamique Armé - İslami Silahlı Hareket)

Cezayir'in 1980'li yıllarda yavaş yavaş kamplaşmaya başlayan siyasal ortamında, kendisine politik bir kimlikten ziyade "İslami gerilla" yakıştırmalarını yapan MIA, FIS'in siyasi yasakla karşılaşması sonrasında daha aktif olarak hareket eden örgütlerden biri olmuştur. FIS içerisinde ayrılan siyasi kesimlerden bir kısmının kendi yönetiminde yer aldığı MIA, devlet yönetimi tarafından bir terörist örgüt olarak değerlendirilmiş ve aralarında ciddi çatışmalar cereyan etmiştir (Roberts, 2006, 197). Tarafların arasında ortaya çıkan ayrışmada, MIA'nın kendisini ülkede İslam'ın tek temsilcisi olarak görmesinin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bu şekilde ülkenin yönetimi konusunda da FIS sonrasında söz sahibi olma konusunda ısrarı bulunan MIA, bu yolla kendisine çok sayıda militan toplamıştır. Bu militanların hemen hepsi siyasi geçmişleri olmakla birlikte örgütün yönetiminde, ülkenin bağımsızlık mücadelesinde, genç yaşta savaşmış tarafların da etkisi bulunmaktadır. Böylelikle MIA, ülkenin kuruluşunda etkisi olan tarafları bünyesinde barındırmanın verdiği etki ile FIS'in bıraktığı mirası sürdürme konusunda ısrarcı olmuş, ancak eylemlerini siyasal alanda sürdürmemiştir.

MIA'nın kuruluşu ile birlikte aslında ülkede yeni bir cephede açılmıştır. Çok sayıda silahlı örgütün iç savaş sürecinin içerisinde yer aldığı ülke, zamanla çok daha fazla sayıda silahlı örgüte ev sahipliği yaparken, MIA da kendi safını belirlemiştir. Bu noktada MIA, devlet yönetiminin karşısında olmayı tercih etmiştir. Özellikle FIS'in siyasetten uzaklaştırıldığı dönemde devlet yönetimine karşı propaganda içerisinde olan MIA 1992 yılının bahar aylarında artık eylemlerini sokağa indirmeye başlamıştır. Bu vesile ile de toplumsal çatışma düzeyi artmıştır (Volpi, 2006, 444). Bir bakıma MIA, iç savaşın sokaklarda olan kısmında, ilk boy gösteren örgütlerin başında gelmiştir. Fakat eylemlerinin genel olarak devlet yönetimini hedef alması, halk kitleleri üzerinde yoğunlaşmaması, MIA'nın o dönemki birçok örgütten farklı olarak hareket etmesine de yol açmıştır. Genel olarak diğer silahlı örgütler gözlerini kırpmadan masum halk kitlelerini, toplu olarak yok ederlerken MIA bu noktada geride durmuştur. MIA'nın temel sorunu devlet yönetimi ile olmanın yanı sıra FIS'in

yaşadıklarının da bir intikamını alma yönünde, örgütün düşünce yapısı ve eylem planı şekillenmiştir.

Aslında MIA'nın örgütlü olarak silahlanması ve devlet yönetimine karşı eylemleri 1988 yılındaki "Kara Ekim" olayları süresince olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Benjedid'in politikalarını ve İslami kesimle olan ilişkilerini eleştiren MIA, bu duruma karşı gelmek adına Benjedid karşıtı söylemler ile ilk kez taraftar toplamaya başlamıştır. Bu noktada MIA'nın aslında karşıt olduğu unsurun belirli bir halk kesimi, bir örgüt ya da bir ülke olmasından ziyade kendi ülkesinin cumhurbaşkanının doğrudan kendisi olduğu görülmektedir. Benjedid'e karşı tutumu ile birlikte MIA, eylemlerine askeri mühimmatlar çalarak kendi teçhizat stokunu güçlendirmekle başlamıştır. İlerleyen safhalarda ise MIA, elde ettiği lojistik kaynakla birlikte hükümet binaları, askeri birlikler ve hükümet yetkililerine çeşitli saldırılar düzenlemiştir (Hajji, 2009, 14). Bu saldırılar da hedef doğrudan doğruya Benjedid'in kendisi olmasa da MIA'nın vermek istediği mesaj Benjedid'in ülkeyi yönetme şeklini gözden geçirmesi ve bu vesile ile İslami kesimi göz ardı etmemesi üzerinedir. Bu saldırıların çok büyük bir bölümü ses getirse de özellikle iç savaş sürecinde devlet kurumlarına ve devlet yetkililerine karşı devam eden eylemler diğer terör örgütlerinin halk kitlelerine karşı yapmış oldukları katliamlara göre daha az etki oluşturmuştur.

Uzun dönemli politikaları olan MIA, siyasal sürecin içerisine dahil olma başarısını gösteremediği süre zarfında devlete karşı daha saldırgan bir tutum sergilemiştir. Benjedid sonraki dönemde de çeşitli silahlı örgütler ile işbirliği yaparak hayatını devam ettirmeye çalışan MIA, halk kitlelerine saldırmaması sebebi ile diğer örgütlerden ayrılrsa da sürekli olarak diğer terör örgütleri ile aynı seviyede değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin içerisinde MIA'nın ülkenin bütünlüğünü bozduğu iddiaları ile birlikte FIS'in ülkeye zarar verdiği iddia edilen siyasi görüşlerini de devam ettirmeye çalıştığı iddia edilmiştir. Fakat MIA hiçbir zaman siyasi platforma geçememiş ve dağılan FIS sonrasında, ondan kalan parçaları devam ettiren bir örgüt olmuştur.

2.4.4. AIS (Armée Islamique du Salut - İslami Selamet Ordusu)

FIS'in siyasal anlamda çözölme sürecinde kendi bünyesinden kopan ve farklı yönlere doğru hareket eden gruplar çeşitli eylem yöntemleri belirlemişlerdir. Bunların kimi son derece anarşi odaklı hareket ederken, kimi son derece ılımlı ve sadece siyasal zeminde hareket etmeye çalışmışlardır. Yine de iç savaş ortamının tehditkar olması nedeni ile en ılımlı olan örgütlerin bile silahlı eylemlerden kaçınmadığı görölmüşür. Bu örgütlerden biri olarak AIS, siyasal mantığı 1980'lerin sonuna doğru belirlenmiş olsa da 1992'deki askeri darbe sonrasında FIS'ten ayrılan gruplardan biridir. GIA'dan farklı olarak İslam'ın siyasetin içerisinde yer alması gerektiğini, ancak bunun kanla ve silahla gerçekleştirilemeyeceğini belirten AIS, bu hali ile birçok silahlı örgütün İslami söylemler kılıfına saklanarak gerçekleştirdikleri operasyonların şekline ve niteliğine karşı çıkmıştır.

AIS'in ortaya çıkışından bu yana temel argümanı ülkedeki değişimin, demokratik ortamın tahsisinin ve ülkenin değerlerinin kendi içerisinde korunmasının halk karşıtı operasyonlar ile sağlanamayacağı yönünde olmuştur. Bu, AIS'i diğer silahlı örgütlerden ayıran temel unsurdur. Her ne kadar silahlı militanları olsa da AIS, bunu hiçbir zaman halk üzerinde kullanma taraftarı olmamış, aksine halkla birlikte barışın sağlanabileceğine inanmıştır. Bu noktada GIA, AIS'in tam zıttı bir tutumla silahlı mücadelenin, saldırılarının ve gerekirse halk tarafında akacak kanının, ülkenin kurtuluşu için çözüm olacağını; buna istinaden de gerekirse öldürölmesi gereken tarafın halk olduğunu dile getirmiştir (Stensland, 2015, 75). Bu temel ayırım AIS'in GIA ve onun muadili olan tüm taraflara düşman olmasına da sebebiyet vermiştir. Örgüt için GIA ve benzerleri tam anlamıyla birer teröristtir ve böylelikle de onların da kamplaştıkları noktalarda yok edilmeleri gerekmektedir. Buna göre örgüt, radikalleşmenin tam olarak karşısında yer almıştır. Radikalleşmeye karşı çıkmak ve barış yanlısı olduğunu göstermek adına da AIS, gerekirse militanlarını silahsızlandırmayı vaat ederek aslında umulan bir örgütlenme şeklini benimsediğini ifade etmiştir. Böylelikle örgütün Cezayir halkına vermek istediğı mesaj, hiçbir şekilde toplumun bölünmesine izin vermeyecek olduğudur (Ashour, 2008, 2).

Örgütün bakış açısının şekillenmesinde, başından beri ülkenin yaşadığı acı olaylarda ve sorunlarda önemli rolü olan, ülkedeki kanlı eylemlerin tetikleyici ve bizzat organize eden tarafı olan Fransa, son derece tehlikeli bir aktördür. Ülkenin bağımsızlığını kazanmış olmasına karşın, çeşitli yüksek düzeyli bürokratlar ve ordu yetkilileri nedeni ile Fransa'nın bu bağımsızlığın tam anlamı ile kurulmasına izin vermediğini dile getiren AIS, devlet yönetiminin ve ordunun Fransa'nın kuklası haline geldiğini belirtmiş ve bu nedenle de ülke yönetiminden el çekmeleri gerektiğini deklare etmiştir. Bu açıdan bakıldığında örgütün hiçbir zaman halkı ya da masum sivilleri hedef almadığı, sadece devlet yönetiminin uygulamalarına ve yetkililerine yönelik eylemler düzenlediği görülmektedir (Naylor, 2000, 210). Temel hedef sadece maşa hükmünde olan Cezayir hükümeti ya da ordusu değil, aynı zamanda Fransa'nın ülkelerini tekrardan sömürgeleştirmek adına kanını dökmüş olduğu masum halkın intikamını almaktadır. AIS böylelikle tekrardan siyasal bir kimlik kazanabileceği umudunu taşımıştır.

Her ne kadar AIS "FIS'in silahlı kolu" olarak görülse de ülkede Fransız çıkarlarına hizmet eden ve masum halk kitlelerini toplu halde katlederek demokratik bir ortamdan uzaklaşılmasına sebebiyet veren örgütlerin arasında daha masum ve İslam'ın gerçek anlamda siyasal yüzünü yansıtmaya çabası verdiği görülmektedir. AIS hiçbir zamanda doğrudan halka, onun yaşam alanına, çıkarlarına ve beklentilerine saldırıda bulunmamıştır. Örgütün en temel hedefi devletin, halkın istediği noktaya gelmesini sağlamak, bunun için de devletin illegal olarak eylem gerçekleştirdiği noktalara saldırılar düzenlemektir. Ortada olan şiddet, tamamıyla devletin halkını hiçe saydığı bir sürecin tekrardan halkın çıkarlarına olan bir düzenin kurulması ile ilintilidir. Şiddet bu nedenle, istemeden de olsa AIS'in temel enstrümanlarından biri haline gelmiştir (Boubekeur, 2008, 7). Bunun da ötesinde AIS, iç savaş boyunca silahlı eylemlerde bulunmuşsa da İslam'ın terör ile anılması ve İslami söylemler ile çevrelerin radikal eylemlere katılmasının önünü almaya çabalamıştır (Collier ve Sambanis, 2005, 232). İç savaş döneminde Cezayir'in on yıllık süre zarfında karşılaştığı en acı tablo, ülkenin geleceği olarak görülen gençlerin, sürekli olarak GIA vb. radikal tutuma sahip örgütlere birer militan olarak katılmaları ya da katılmaya zorlanmalarıdır. Bu vesile ile ülkenin üretken, çalışkan ve eğitim ile

birlikte geliştirilmesi arzulanan kesimi bir şekilde savaş makinalarına dönüştürülmüştür. AIS buna karşı çıkmış ve bu yolla da çevresinde topladığı gençleri mümkün olduğunca kazanmaya ve radikal eylemlerden uzak tutmaya çabalamıştır.

AIS'in ılımlı söylemleri ve sadece devlet yönetimi üzerinde odaklanan saldırıları dolayısıyla devlet, ordu ve Fransa'yı fazlası ile rahatsız etmiştir. Birbirinden farklı terörist oluşumların militanları yakalanmaz ve cezalandırılmazken, AIS militanları sert şekillerde cezalandırılmışlardır. Bunda Fransa ile ortak olarak sadece AIS üzerine yoğunlaşan operasyonların da büyük etkisi bulunmaktadır. Özellikle 1997 yılında giderek sıklaşan operasyonların üzerine GIA'nın da bu operasyonlara destek vermesi, AIS'in çok sayıda militan kaybetmesine, silahlı direniş çabalarını kesintiye uğratmasına halkın ya GIA tarafında ya da devletin yanında olma konusunda zorlanmasına yol açmıştır (Kalyvas, 1999, 255). AIS de tıpkı içerisinden ayrıldığı bir parça olarak, kökeni FIS'in yaşadığı kaderin aynısını paylaşarak sürekli olarak devletin baskısına maruz kalmış, böylelikle de aktif direniş ve muhtemel bir siyasal güç olma çabasından geride bırakılmıştır. Çok sayıda militanının hayatını kaybettiği ve bu nedenle de belirli bir süre yer altına çekilmek durumunda kalan AIS bu şekilde GIA'ya karşı direnme ve onun radikal eylemlerine karşı, dolaylı olarak masum Cezayir halkını koruma olanağından mahrum bırakılmıştır.

AIS'in bu şekilde istekli ve geniş çaplı operasyonlar ile ortadan kaldırılmak istenmesinin önemli nedenlerinden biri de örgütün, GIA, asker ve diğer terörist grupların operasyonlar gerçekleştiremedikleri yerlerde küçük çaplı da olsa katliamlara katılan polise karşı yürüttüğü operasyonlardır. Bu sayede halk üzerindeki baskıyı kaybetme tehlikesi yaşayan Cezayir hükümeti için polis, önemli bir birlik olmakla birlikte AIS'in saldırıları, polislerin de zaman içerisinde bu örgütten çekinmelerine yol açmıştır. İç savaşın etkisiz, ancak ürkütücü ekiplerinden biri olarak polisleri bulundukları bölgelerde elimine eden AIS militanları için bu noktada iç savaşın seyrini değiştirme rolü de yadsınamaz (Lloyd, 2003, 32). Bu nedenle de AIS'e karşı yürütülen operasyonlarda ordu, polis ve GIA ortak hareket etmişlerdir. Bu da iç savaş sürecindeki bölünmüşlüğün bir başka göstergesidir.

2.4.5. Cezayir Hükümeti

Bağımsızlığını elde ettiği günden 1990'ların başına dek geçen sürede Cezayir, FLN'nin etkisi, baskısı ve tek siyasal parti olması ile birlikte siyasal hayatına yön vermiş, bu sayede de gerçek bir demokratik yönetim şekline ulaşamamıştır. 1990'ların hemen başındaki ilk demokrasi denemesi de, siyasal hayatın kaosa sürüklenmesine yol açtığı gibi ülkede gizli olan iktidar çatışmalarını da gün yüzüne çıkarmıştır. Cumhurbaşkanılarının, hükümetlerin ve ordunun uzun yıllardır geri planda kalan çatışmaları, ülkenin ilk demokratik sürece alışma evresinde bir felakete neden olmuştur. Fakat Cezayir hükümetleri tarafından belki de tarihte en fazla sorun üreten süreç, 1994 sonrasında yaşanmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Liamine Zéroual (d. 1941), 1994 yılında Roma'da gerçekleştirilen barış ve işbirliği görüşmeleri içerisinde bulunan tüm unsurları, vatana ihanetle suçlamış ve sürecin hiçbir sonucunun meşru olarak tanınmayacağını belirtmiştir. 1995 yılındaki genel seçimler sonrasında FLN, FIS vb. geçmişin önemli siyasi aktörlerini de sürecin dışına ittikten sonra Zéroual ülkeyi yeni bir yapılanma sürecine sokmuştur (Lloyd, 2003, 21).

Cumhurbaşkanının programında eski siyasi aktörleri, geleceğin siyasi yapılanmasının dışında tutma fikri olsa da, aslında ülkenin, tam da iç savaşın ortasında uğraştığı, ancak başarısız olduğu iki konu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ülkede giderek gerilen ideolojik ortamın sürekli olarak İslam ile özdeşleştirilme hatasına düşülmesine karşın hükümetin ve ordunun yeterince bu sorunun çözümüne odaklanmaması, bir taraftan muhafazakâr kesimi hedef tahtasına oturturken, diğer taraftan terör örgütü konumundaki grupları serbest bırakması, ülkenin kısa bir süre zarfında ayrışmasına ve kana bulanmasına neden olmuştur. Bu durum ülkedeki siyasal olduğu kadar sosyal yapıyı da bölmüştür. Aynı zamanda giderek serbestleşen terör grupları ülkenin istedikleri bölgelerinde diledikleri operasyonları gerçekleştirme şansını elde etmişlerdir. İkinci sorun ise devletin çatışmalara çözüm bulma konusunda geliştirdiği yöntemlerin başka katliamlara davetiye çıkarmış olmasıdır. Buna göre 1995 yılında “meşru müdafaa” amacıyla kurulmuş olan birlikler, hükümet tarafından silahlandırılmış ve eylemlerine serbestlik getirilmiştir. Fakat bu grubun

zaman içerisinde başıboş bırakılması başka kanlı eylemlerin bu sefer devlet eli ile gerçekleştirilmesine yol açmıştır. Aynı zamanda kuruluşu sonrasında, ülkenin devlet kontrolünün kaybolduğu noktalarda bu meşru müdafaa grupları kendi çıkarlarına hizmet edecek bir sistem ve rant mekanizması oluşturmuşlardır (Lloyd, 2003, 25).

Genel görüntüde Cezayir'in iç savaş sürecinde belki de en fazla sorumluluk alması gereken, cezalandırılması gereken kesimlere ceza vermesi ve terör odaklı eylemleri durdurması gereken birincil aktörü devlet, süreçten kendisini tamamiyle soyutlamıştır. Ne barışa yanaşan ne de sorunlara çözüm bulan Cezayir hükümeti bu başarısızlıklarının hemen hepsini, masum halkına sanki bir bedelmışçasına ödetmiştir. 1996 yılında, yurtdışından da gelen baskının etkisi ile hükümet, kendisine karşı olan siyasi partiler ile görüşmeyi kabul etmiş olsa da FIS'i yine sürecin dışında bırakmıştır. FIS'in hiçbir şekilde desteklememesine karşın bir zamanlar FIS destekçisi olan ve daha sonrasında silahlı örgütler oluşturan kesimler, GIA ve diğer terör odaklı hareket eden gruplar hükümetin uzlaşmacı tavrından istifade ederek katliamların düzeyini yükseltmişlerdir. 1996 yılı bu açıdan ülkenin neredeyse tamamında, çok sayıda katliam odaklı eylemlerin gerçekleştirildiği bir yıl olmuştur (Mella, 2004, 28). Hükümet, uzlaşmaktan kaçtıkça sanki sürecin suçlusu halkmışçasına yaşanan tüm katliamlara karşı sessiz kalmış, böylelikle de yaşanan tüm sorunların sürekliliğine olanak tanımıştır. Cezayir hükümetinin bu denli umursamaz ve aynı zamanda kendisine güvenen tavrı ise ABD'den almış olduğu lojistik ve siyasal destek ile doğrudan alakalıdır. 1970'li yıllardan beri ABD'nin Cezayir üzerinde çeşitli idealleri bulunmasına karşın devlet yönetimine etki edebilmek adına 1990'lı yılların başına dek beklemesi gerekmiştir. Petrol ve doğalgaz konusunda önemli işbirliklerine imza atan iki ülke için diğer bir önemli olay ABD'nin CIA aracılığı ile Cezayir hükümetinin emri altındaki birliklere mühimmat desteği sağlamış olmasıdır (Lloyd, 2003, 26). Ordunun Fransa aracılığı ile de elde ettiklerinin kendisini ne denli güçlendirdiğini gören Cezayir hükümeti buna benzer bir güçlenmeyi de kendisi meşru müdafaa birlikleri üzerinden gerçekleştirmek istemiştir. Öldürülenler ve zarar görenler ise ülkenin iç savaşa sürüklenmesinde etkisi olan terörist oluşumlar değil yine masum halk olmuştur.

Aslında hükümetin ABD ile olan ilişkileri, onun Fransa ile olan ilişkilerini tamamiyle kopardığını göstermemektedir. Aksine, enerji konuları da dâhil olmak üzere, çeşitli alanlarda Cezayir-Fransa etkileşimi devam etmiştir. Fakat hükümetin gücü öylesine etkili hale gelmiştir ki, zaman içerisinde Paris'in sürece müdahil olmak adına Cezayir'de muhatap aldığı tek taraf ordu olmuştur. Cezayir ordusuna ciddi ölçekli sağlanan silah desteği hükümet üzerinden değil, doğrudan ordunun kendi sığınaklarına gönderilmiştir. Bu silahlar hem ordunun kendi içerisinde, yüksek rütbelilerin çıkarlarına ters düşenlerin öldürülmeleri hem de masum Cezayirlilerin ölüm korkusu ile sindirilmeleri adına temin edilmiştir (Suadiya, 2001, 152). Hükümet ABD ile yakınlaşırken ordunun Fransa ile yakınlaşması, ancak ölenin, canı yananın ve yoksullukla mücadele etmek zorunda kalanın yine halk olması, Cezayir'in devlet yapısının ne denli aciz bir durumda kaldığının da göstergesidir. Otoritesini korumak adına sadece baskı kurmayı ve bunu da katliamlarla mümkün kılmayı benimseyen hükümet, bu sayede kontrolü elinde tutabileceğini düşünse de bu mümkün olmamıştır.

Kontrol konusunda son derece sert bir tutum takınan Cezayir hükümeti ayrılıkçı faaliyetlerde bulunduklarını iddia ettiği gruplara operasyon düzenlediğini iddia ederken, bu süre zarfında FIS ve diğer demokrasi ve İslami değerler odaklı halk kesimlerinin de katledilerek susturulmasına sağlamıştır. Bunun yanı sıra, Cezayir'deki durum dünya kamuoyunda yankı bulduğunda ve Cezayir'deki katliamların araştırılması istendiğinde hükümetin buna tepkisi ise son derece sert olmuştur. İç savaştaki illegal faaliyetlerin tam da merkezinde yer alan hükümet meşruiyetinin ve giderek sertleşen otoritesinin sorgulanmaması adına bu tür araştırma girişimlerine karşı çıkmıştır (Roberts, 2006, 330). Böylelikle, aslında iç savaş sürecinde Cezayir hükümetinin de ülke içerisindeki birçok kesimden farklı olmadan hareket ettiği, buna istinaden katliamların bir tarafı olarak kendi çıkarlarını korumaktan başka bir tutumunun olmadığı görülmüştür. Aynı zamanda siyasal anlamda geliştirilen çözümlere de karşı çıktığı görülen Cezayir hükümeti, bu şekilde ülkede değişim, dönüşüm, gelişim ve kalıcı barış için bir tutum sergilemediğini de gözler önüne sermiştir. İç savaşta halkın belki de kendisini en çaresiz ve en korku

dolu hissettiği nokta ise hükümetin kendi çıkarlarının peşine düştüğünü görmek olmuştur.

2.5. Savaşın Sona Ermesi ve Barış Süreci

Cezayir’de bağımsızlık süreci sonrasında kurulan siyasal yapı, beklenildiği gibi ülke halkının acılarını dindirip, geleceğe umutla bakmasını sağlayacak düzen oluşturmamıştır. Yönetim ile halk giderek birbirinden ayrıldıkça, bütünleşmeleri ve birbirlerine en ihtiyaç duydukları dönemde birlikte hareket etmeleri mümkün kılınamamıştır. 1995 yılında halk sandık başına çağrıldığında ve gelecekleri için bir karar vermeleri istendiğinde toplumun buna olumsuz cevap vermesinin temel nedeni de budur. Acıya, kana, şiddete ve ölüme mahkûm edilmiş olan ülke halkı, geleceğinin yeniden terörist ve çıkarıcı grupların ellerine bırakılacağı korkusu ile sandık başına gitmek yerine sokaklara çıkarak yaşam hakkını savunmayı ön planda tutmuştur (Aghrout ve Zoubir, 2012, 139). Bu keskin noktada Cezayirli için ülkenin geleceği, demokratikliği tartışılan seçimlerde değil, tam aksine silahlı direniş ile birlikte hayatta kalma çabasında görülmüştür. Bu durum son derece doğaldır; çünkü 1993 itibari ile siyasal, finansal ve sosyal anlamda ellerinde hiçbir şey kalmamış insanlar için sürecin başka türlü işlemesi mümkün olmamış, demokrasi mevcut olmadığı gibi gelecekte de olmayacağı inancıyla tam olarak göz ardı edilmiştir.

İç savaşın sona ermesi ise Cezayir’in bir yüzyılı bitirip yeni bin yıla girerken bağımsızlık savaşı sonrası umut ettiği tabloya erişmesi için önemli bir adım olmuştur. Fakat sona gelinceye dek masum ve umut dolu halkın çekmiş olduğu acı dünya döndükçe iç savaş örneklerinde sürekli olarak hatırlanacak kadar derindir. Yine de iç savaşın sona gelmesinde halkın gösterdiği iradenin de büyük bir etkisi bulunmaktadır. Aşırı ve terör odaklı politikalara sahip örgütlere karşı konan tepki savaşın sona erdirilmesindeki için en ciddi adım olmuştur. 1992’den itibaren demokratikleşme konusunda gereken adımları atamayan, hatta demokrasi karşıtı faaliyetlerle uğraşmak durumunda kalan Cezayir, iç savaşın son dönemlerine dek birçok farklı genel ve devlet başkanlığı seçimi geçirmiştir. Fakat uluslararası

gözetimler ve yerel basınına göre bu seçimlerin hemen hepsi şaibeli ve demokrasi ile tam olarak bağdaşmayan seçimler olmuşlardır. 1995 ve 1999'daki başkanlık seçimleri ile 1997'deki parlamento seçimleri “şeffaf/temiz” olmamakla suçlanmıştır. Bu nedenle de ülkenin içerisinde bulunduğu durumu anti-demokratik şekilde değerlendirmek mümkündür (Quandt, 2004, 83).

Bu politik durum, çeşitli açılardan eleştirilse ve seçimlerin şaibeli olduğu tartışmaları uluslararası kamuoyunun dahi gündemine düşmüş olsa da 1999'daki devlet başkanlığı seçimlerinin sonuçları daha demokratik bir ülke kurulumu açısından büyük bir değişimin kapısını aralamıştır. Ülkenin siyasal geçmişinde ismi çok sık geçmeyen, geniş kitlelere seslenme açısından diğer birçok isme göre geri planda gibi duran, ancak siyasal anlamda daha gerçekçi bir isim olan Abdelaziz Bouteflika (d. 1937) bu değişimin mimarı olmuştur. İç savaşı sonlandırma konusunda uzlaşmayı ön plana çıkaracağı vaadinde bulunan Bouteflika, bu söylemlerine inandırıcılık kazandırmak için seçimler öncesinde ülkenin farklı çevreleri ile görüşmelerde bulunmuş ve toplumsal anlamda büyük bir güven kazanmıştır. 27 Nisan 1999'da gerçekleştirilen seçimlerde de ülkenin beşinci cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Baştürk, 2016, 60). Bouteflika'nın başkan olarak seçilmesinde birçok farklı unsur etkili olsa da onu başa geçiren, iç savaş taraflarına karşı kesin bir tavırla giderek sorunun çözümü için ılımlı adımlar atmalarını zorunlu koşmuş olmasıdır.

Başkan seçilmesinin ardından Bouteflika Cezayir'in acı bilançosunu da dünya kamuoyu ile paylaşmaktan çekinmemiş ve böylelikle de ülkenin yaşadığı iç savaşın suçlu taraflarına, sorumluluklarının cezalarını çekmeleri konusunda psikolojik bir baskı uygulamıştır. Yeni cumhurbaşkanının belirttiği üzere 1992 ve 1998 yılları arasında Cezayir'de kayıtlara geçen tam 642 katliam gerçekleştirilmiş ve ülke genelinde iç savaşta yaşanan can kayıpları, yine resmi kayıtlara geçtiği üzere 150.000 kişidir. Aynı zamanda Bouteflika, söz konusu yıllar arasında 6.146 kişinin de kaybolduğunu ifade etmiş ve bunların akıbetlerine dair bir bilgiye ulaşamaması sebebi ile dönemin hükümet yetkililerini, polis güçlerini ve orduyu suçlamıştır (Ashour, 2008, 6). Bu şekilde yeni cumhurbaşkanı, aslında suçlayacak ve iç savaş

için bedel ödetecek bir taraf bulmuştur. İç savaş sürecinde masum Cezayir halkının kanını döken taraflar kendilerini vatanın koruyucuları olarak lanse ederken buna karşı çıkılamamış, karşı çıkanlar da infaz edilmiştir. Bouteflika böylelikle ilk kez iç savaşa dair adres göstererek tarafların kendilerini suçlu hissetmelerini ve üzerlerinde bir kamuoyu baskısı oluşmasını sağlamıştır. Kendisini dokunulmaz olarak gören ordu da, dâhil olmak üzere ülkedeki tüm kesimler bu şekilde süreçten nasiplerini almışlardır.

Bouteflika'nın barış süreci için en planlı ve programlı adımı ise cumhurbaşkanı olarak seçilmesinden kısa bir süre sonra yürürlüğe koyduğu ve geniş çevrelerce de kabul gören "Sivil Uyum Antlaşması" olmuştur. Bu antlaşma temel olarak ordu ile ordunun ortadan kaldırmaya çalıştığı AIS ve onun gibi ülkenin dış zincirlerinden ve kişisel çıkar odaklı politikalarından kurtarılması gerektiğine inanan taraflar arasında bir anlaşma zemini oluşturmuştur. Bunun yanı sıra antlaşmanın içerisine çeşitli siyasi gruplar da dâhil olmuştur. Antlaşmanın 1999 Eylül ayında götürüldüğü referandumda % 99,8 oranında evet oyu alması ile birlikte aslında Cezayir'in iç barış süreci de resmi olarak başlamıştır (Tlemçani, 2008, 7). Yeni cumhurbaşkanının iç savaşı bitirmek adına temel felsefesi tüm tarafları, halk aracılığıyla birbirine muhtaç etmek olmuştur. Sivil Uyum Antlaşması da bunun bir örneğidir. Birbiri ile hiçbir şekilde aynı masaya oturarak siyasal bir bütünlük göstermesi mümkün olmayan taraflar söz konusu antlaşmanın oluşturduğu mecburiyet ile ortak bir paydada buluşmak zorunda kalmışlardır. Bouteflika'nın kendisi dahi, ideolojisine ters düştüğüne inandığı taraflarla görüşmekten çekinmemiştir. Bu noktada ordunun da zorunlu olarak destek vermek durumunda kaldığı Bouteflika, değişen askeri profilin daha ılımlı olmasından da faydalanarak orduyu bütünlleştirici bir unsur olarak kullanmıştır.

Aslında yeni cumhurbaşkanının seçilmesi Fransa'da şüphe ile karşılanmış, ABD'de ise sert tavır sergilenmiştir. Bouteflika'nın halkla bütünleşmesi, İsrail ile iyi ilişkiler kurması ve nihayetinde de İslami kesimi ılımlı bir şekilde siyasi sürecin içerisine dâhil etmesi ABD'nin bölgesel anlamda gelecek endişeleri taşımasına neden olmuştur. Fakat ABD'ye yaptığı ilk ziyarette bırakmış olduğu olumlu izlenim ve Batı

ile ilişkilerde koyu bir İslami tutum sergilenmeyeceğinin, liberal politikaların devam ettirileceğinin kendisi tarafından beyan edilmesi de Amerikan yönetiminin kendisine olan bakış açısını daha olumlu hale getirmiştir (Zoubir, 2010, 7-8). Aynı zamanda enerji konuları temelinde, ekonomi açısından uyumlu politikalar izlemesi de Cezayir'in iç savaş sürecinden çıkmasında etkili olmuştur. İç savaşta, ülkenin finansal anlamda yaşadığı zorluklar ve toplumun karşılaşmış olduğu yoksulluk tehdidi özellikle genç nesli şiddeti tırmandıran gruplara dâhil olmaya itmıştır. Bunun farkında olan Bouteflika ülkenin kaynaklarının ülke çıkarları için kullanılmasını öncül şart olarak görmüştür. Benimsenen neo-liberal ekonomi politikaları ülke halkının gelir düzeyini eskiye nazaran bir nebze olsun arttırırken aynı zamanda ülkenin AB ve ABD gibi güçlü Batı ekonomileri ile olan pozitif yönlü ilişkilerinin düzeyini arttırmıştır. Bouteflika, sosyalist yönetim ve ekonomi modeli anlayışını ülkenin ajandasından çıkararak da Batı'nın desteğini elde etmiştir (Cavatorta, 2008, 10). Bu destek, ülke içerisindeki ayrılıkçı ve terör odaklı hareket eden kesimlerin faaliyetlerinin de giderek daha etkisiz hale gelmesini sağlamıştır.

İç savaşın, yeni yönetimin elindeki güçle sonlanmasını sağlayan bir başka konu da AB'nin Akdeniz politikalarının giderek daha fazla önem kazanmış olması ve Cezayir'in de bu politikalarda kritik bir yerinin olmasıdır. Bu nedenle AB, Cezayir'in istikrarsızlığına artık daha fazla seyirci kalmamış, özellikle 1998 yılında Fransa kamuoyunda başlayan ve ivmesi artan tepkilerle Cezayir konusuna çözüm bulmaya odaklanmıştır. Ülkeye Akdeniz kıyısında önemli bir görev verilmeye çalışılırken iç savaş tehdidi ile uğraşmasına izin verilmemiştir. Bouteflika'nın uluslararası anlamda da ABD hariç, destek görmesinin temel nedeni de budur (Kuru, 2008, 56). Bouteflika'nın destek görmesini sağlayan bir başka önemli nokta da, iç savaşın çözümüne dair atmış olduğu adımlarda ılımlı olma düşüncesini ön planda tutması ve bunu somut bir şekilde göstermesidir. Bouteflika'dan önceki Cumhurbaşkanı Zéroual, 1994 yılında göreve geldiğinde, etrafında toplanan ve "Güvercinler" olarak görülen askeri elit kesim ile iç savaşın çözümünü diyalog olarak görse de, hükümet eli ile oluşturulan silahlı birlikler halka da kurşun sıkmışlardır. Bu nedenle diyalog çabaları da samimi yetersiz olarak nitelendirilmiştir. Öte yandan yine Zéroual döneminde "Şahinler" olarak adlandırılan askeri grup ise çözümün silahlı ve sert

operasyonlarla, silahlı her türlü direnişin kökten sonlandırılmasını öngörmüştür (Baştürk, 2016, 60). Bu görüşlere karşın herhangi bir somut adımında atılmamış olması ve çoğunlukla masum halk kitlelerinin de içerisinde bulunduğu kanlı katliamlar düzenlenmesi uzlaş, diyalog ve barış gibi kavramları geçersiz kılmıştır. Bu noktada Bouteflika'nın söylemleri ve icraatları hem iç kamuoyunda hem de uluslararası kamuoyunda olumlu olarak karşılanmıştır.

Bouteflika ile başlayan süreç Cezayir'in iç savaşı sonlandırmaya giden yolda atmış olduğu en ciddi adımdır. Fakat daha da önemlisi, 1999 sonrasında Cezayir hükümeti ve ordusunun, kaynakları giderek azalan ve iç savaşı boyunca masum halkın ve savunmasız sivillerin kanını döken GIA'nın ortadan kaldırmasıdır. Ülkede siyasal bir mutabakatın sağlandığı ve karşıtlıkların azaldığı bir dönemde GIA eylemlerini sürdürmüş, hatta Bouteflika'nın başkan seçildiği süreçte dikkatleri dağıtmak için yeni ve daha da trajik eylemlerde bulunmuştur. Saldırılarının giderek daha da acımasız hale gelmesi GIA'nın tükenişinin, çaresizliğinin ve beklediği desteği artık alamayacak olmasını anlamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim 2000 yılı itibari ile örgüt üzerinde sıklaşan operasyonlarda tıpkı kendi eylemleri gibi merhamet gösterilmemiş, örgüt lider kadrosundan canlı ele geçirenler yargılanmış, militanlar ise operasyonlar sırasında öldürülmüştür. 2002 yılında çözülme süreci tamamlanan örgüt 2005 yılında resmi olarak ortadan kaldırılmıştır (Ashour, 2008, 2). İç savaşın son kalıntısı olarak ortadan kaldırılan GIA ile birlikte artık iç huzuru tehdit edebilecek bir unsurun kalmamış olması, bağımsızlığın ilanı sonrasında ulaşılmak istenen kalkınma noktasına erişilebilmesi adına ülkeye yeni bir fırsat vermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1990-2002 CEZAYİR İÇ SAVAŞI SÜRECİNDE FRANSIZ DIŞ POLİTİKASI

3.1. Cezayir Siyasetinde Fransa Etkisi

Bağımsızlığını kazanmış olması, Cezayir'in tam anlamı ile Fransa'dan koptuğu anlamına gelmemiştir. Aksine, Cezayir'i kaybetmiş olmak, Fransa'nın siyasal ve finansal anlamdaki çıkarlarını fazlası ile zedelenmiş ve böylelikle de eski sömürgesini elde tutmak adına farklı yollara başvurmuştur. Bu yollara başvururken de Cezayir'in ilk bağımsızlık yıllarında, belki de en fazla güvenmiş olduğu ve en fazla üzerinde odaklandığı unsur ülke içerisinde kalan ve etkin politikalar yürütebilme kapasitesine sahip olan Fransız nüfusedir. Bunun yanı sıra ordu yönetiminde kritik noktalarda Paris ile iyi iletişimi bulunan askerler ile yine bürokrasinin kilit noktalarında bulunan Arap siyasiler, işleri gelecek adına bir nebze de olsun kolaylaştırmıştır.

Fransa'nın Cezayir üzerinde, iç savaş döneminde takip ettiği politikaların başında, süreci kendi lehine olacak şekilde devam ettirmek adına kendisine çeşitli destekçiler bulması gelmektedir. Bunun için de öncelikli olarak hükümete geniş ölçekli yardımlar gerçekleştirilmiştir. Söz konusu finansal yardımlar, bir bakıma rüşvet anlamı taşımış ve ülkede karar mekanizmasının Fransa lehine döndürülmesine odaklanılmıştır. 1990 ile 1994 yılları arasında AB aracılığı ile Fransa'nın Cezayir kasasına aktarmış olduğu rakam yaklaşık olarak 40 milyon dolar düzeyindedir (Schulhofer, 2007, 117). Bu yardımın son derece masum bir niteliği olduğu ve Cezayir'in toparlanmasına yönelik olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmışsa da, aslında Fransa hükümetinin bu yaklaşımındaki temel düşünce Cezayir hükümetini kendisine yakın kılmaktır. Giderek Fransa bağımlısı haline gelecek bir ülke, tam anlamı ile kendisini yöneten ülkenin himayesi altına girecek ve bu yolla da kendisinden istenecek her şeyi yerine getirecektir. Bunun yanı sıra Fransa'nın eski sömürgesinin siyasi alanına müdahale etme çabalarının altındaki neden, giderek daha fazla ABD'ye kaptırıldığı düşünülen enerji konusundaki liderliğin geri alınmak istenmesidir. Hem doğalgaz hem de petrol temini konusunda istediklerini elde

edebilmek adına Cezayir'in siyasal anlamda kendisine hizmet etmesini isteyen Fransa, bunun için kesenin ağzını açmıştır (Naylor, 2000, 192-193).

Geleceğin sömürgeci hedefleri için kendisine kaynak arayışında olan Fransa, bu sayede Cezayir'in en güçlü finans kaynaklarının üzerinde tekrardan nüfuz sahibi olmak istemiştir. Bir bakıma Fransa için bu teşebbüs, enerji kaynaklarına dair karar alma mekanizmasını ve eski sömürgesini de kendi isteği doğrultusunda yönlendirebilmek anlamına gelmiştir. Doğalgaz ve petrolün bu denli Fransa'nın siyasal ajandasında yer almasının nedeni, dünyanın zengin doğal kaynaklarına sahip birçok bölgesinin kendisinden önce büyük güçlerce hâkimiyet altına alınmış olması, belki de bu durumun Cezayir'in elindeki son şans olarak gözükmektedir. Bu nedenle iç savaş sürecinde ABD'nin ya da İngiltere'nin her seferinde sorumluluk alma çabalarına sert tepki göstermiştir. Fransa, Cezayir'de döktüğü kanı meşru kılmak adına çabalarırken aynı zamanda da yaptığı katliamların kendi çıkarına hizmet etmesi adına kontrolü hiçbir ülkeye kaptırmak istememiştir. Eğer bir suç işlenecekse bu Fransa'ya ait olmalı ve karşılığında da doğal kaynaklara dair bir getirisi olmalıydı.

Cezayir ile Fransa arasında bağımsızlığın ilanından bu yana gergin şekilde ilerleyen ilişkiler olsa da enerji konusundaki ilişkilerin son derece iyi bir şekilde ilerlemiş olması iki ülkenin iletişimine dair bir tezat oluşturmaktadır. 1995 yılında Cezayir ekonomisi dahilinde, GSYH içerisinde enerji ürünlerinin payı % 30 dolayındadır ve bu oranı yükselten, Fransa ile devamlılığı olan enerji ilişkileridir (Collier ve Sambanis, 2005, 224). Toplumsal olarak, özellikle İslami kesimde gözle görülür bir Fransa karşıtlığı olmasına karşın, iki ülkenin enerji konusunda işbirliği yapması kimi otoritelerce uluslararası ekonomik şartların oluşturduğu bir zorunluluk olarak görülmüştür. Fakat aynı süreçte Cezayir'in ABD ile de enerji ilişkilerinin var olması, süreci giderek karmaşıktırıştır. Aynı zamanda ABD ile olan bu ilişkiler, Fransa'nın Cezayir üzerindeki baskısını daha da arttırmasına neden olmuştur. Cezayir'deki enerji kaynaklarını kimseyle paylaşma niyeti olmayan Fransa, bu ülkeyi kendisine bağlı tutmak adına siyasal baskıdan toplu katliamlara kadar uzanan, geniş bir yelpazede baskı politikası izlemiştir. Her ne kadar Fransa bu noktada kendisi açısından başarılı olmuş gibi gözüксе de Cezayir'deki Fransa karşıtlığı giderek

artmıştır. Özellikle de halka uygulanan zulüm ve çok sayıda masum insanın sadece Fransa karşıtı olarak düzenlediği demokratik gösterilerin bile katliamlarla bastırılması, sürecin çıkmaza sürüklenmesine neden olmuştur. Görünen odur ki Cezayir halkı, iç savaş öncesi, sırası ve sonrasında, hiçbir şekilde Fransız müdahalesini istememiştir. Buna karşı çıkan birçok siyasal ya da silahlı grup da Fransa'nın katliam politikalarından nasibini almıştır.

Bu görüntüde bağımsızlık savaşı sonucundaki hezimet sonrasında, Fransa'nın tam olarak Cezayir'den uzaklaştığını söylemek mümkün değildir. Fransız kültürüne, değerlerine ve nüfusuna ülkede bir tahammülsüzlük söz konusu olsa da, bunun yeterli düzeyde bu ülkeden kopuşu hızlandırmadığı ve Cezayir'in halen bir Fransız hayaleti ile yaşadığının göstergesidir. Bu öylesine bir hayalettir ki ülkenin kendi kimliğini bulması konusunda bir set oluşturmakta, kendi öz değerleri ile buluşmasına engel olmakta ve ülkenin kendisi ile çatışmasına yol açmaktadır. Cezayir böylelikle Fransa'nın sömürgesi olma travmasını tam olarak atlatabileceğini de göstermiştir. Sömürgeleştirdiği ülkenin tüm sistemine her anlamda zarar vermiş, insanlarını katletmiş, bu insanların kanından beslenmiş ve enerji kaynaklarını kendisine bir kaynak yapıp kaynağın asıl sahibini yoksulluğa mahkûm etmiş olan Fransa iç savaş sürecinde bu vahşi emperyalist yaklaşımlarını sürdürmüştür. Bunun da en önemli göstergesi ABD'nin Afganistan müdahalesi sürecinde ABD'ye karşı savaşan militanların Cezayir'e getirilerek terör kamplarında yetiştirilmelerine ön ayak olunmasıdır (Mellah, 2004a, 7). Fransa'dan gelen her türlü lojistik destek bu teröristlerin Fransa karşıtı politikalar besleyen herkesin sokak ortasında ve evlerinin önünde katledilmeleri için sağlanmıştır. Her ne kadar iç savaşın sonlarına doğru bu teröristlerin silahları Fransa'nın çıkarlarına karşı çevrilmiş olsa da, savaşın sonuna dek yüzbinlerce masum sivil, Fransa hükümetinin doyumsuz bir şekilde varlığını sürdüren çıkarlarının tatmini için çalışmıştır.

İç savaşı yaşadığı süre zarfında Cezayir, Fransa'nın temel olarak şu mantığından son derece ağır yaralar almıştır: Fransa'nın gücü, terörist grupların halk üzerindeki sınırsız ve kanunsuz baskısından geçmektedir (Kalyvas, 2008, 1052). Her ne kadar resmi olarak dillendirilmese de Paris'te oluşan hava, sağlanan lojistik

destek, eğitilen teröristler ve Cezayir’de halkın keyif ve zulüm için öldürülmesine karşı, Fransa kamuoyunun sessiz kalması söz konusu mantığın ziyadesiyle kabul gördüğünü de göstermiştir. Bunun da ötesinde Fransa, uyguladığı politikalarla birlikte eski sömürgesinin iç karışıklığının, çatışmasının ve savaşının tetiklenmesine yardımcı olmuştur. Bağımsızlık mücadelesinin sonunda ve daha sonrasındaki süreçte Fransa’ya göç eden mülteciler, hayatlarına bir şekilde devam ederlerken, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac (d. 1932) ülkesindeki mültecileri geri gönderme kararı almıştır (Porter, 2011, 254). İşsiz, geleceği olmayan ve iç savaşın ortasında kalma riskini yaşayan mülteciler ülkelerine geri dönmek durumunda kaldıklarında ölüm ve yaşam arasında keskin bir çizgide kalmışlardır. Chirac’ın uygulamasının da temel amacı, Cezayir yoksulluk ve savaş ile boğuşurken sorunun boyutlarını tırmandırmaktır. Normal zaman diliminde özgürlük ve insan haklarından bahseden bir ülke, eski müstemlekesini yeniden sömürgeleştirmek adına hiçbir şekilde vahşeti körüklemekten çekinmemiş, hatta ateşin içerisine daha fazla mülteci göndererek katliamları daha da içinden çıkılmaz hale dönüştürmüştür.

Fransa’nın iç savaş sürecinde Cezayir’e verdiği zararlardan ve izlediği politikalardan bir diğeri de ülkenin siyasal istikrarsızlığını dışarıdan desteklemesidir. Bunun için de atılan temel adımların başında, hükümetin, kendisine karşıt politikalar izleyen siyasi gruplarla olan barış ve uzlaşma görüşmelerini engellemeye çalışması gelmektedir. ABD, özellikle Cezayir hükümeti ile FIS arasında gizli ya da açık olarak yürütülen ya da yürütülmesi planlanan tüm görüşmeleri desteklemeye çalışmıştır. Fakat Fransa’nın bu konudaki tavrı tam tersi istikamette olmuş, görüşmeleri siyasal anlamda engellemeye çalıştığı gibi terörist grupların FIS üyelerine ve genel olarak uzlaşma destekçilerine olan şiddet eylemleri artmıştır (Zoubir, 2010, 6). Fransa öylesine saldırgan ve katliam düşüncesi ile Cezayir üzerinde politikalarını kabul ettirmeye çalışmaktadır ki barışın üzerine de kan dökme konusunda hiçbir tehlikeyi göze almaktan kaçınmamaktadır. Terör ile işbirliği yapmak, ABD’ye meydan okuyan politikalar benimsemek ve tüm insanlık dışı yöntemleri kabul edilebilir olarak görmek, Fransa’nın iç savaşta Cezayir üzerindeki temel politikaları içerisinde yer almıştır.

Aslında Fransa'nın Cezayir iç savaşına dair etkisi daha 1991 seçimleri zamanında kendisini belli etmiştir. FIS'in galibiyeti sonrasında, şaşırtıcı bir şekilde detaylı olarak Fransa basınında yer bulan seçimler, ülkenin bu eski sömürgesine karşı tutumunun da belirginleşmesini sağlamıştır. Fransa'da seçimler sonrası, daha Cezayir kamuoyunun bile bilgisinin olmadığı ya da fark etmediği üç konu üzerinde durulmuştur. Bunlardan birincisi ordunun sürece nasıl müdahale edeceğidir. Fransız basını, açık bir şekilde ordunun müdahalesinin gerekliliğine dair yayınlar gerçekleştirmiştir. İkincisi, Cumhurbaşkanı Benjedid'in istifasının gerekli olabileceğidir ki bu tür haberlerde de başkanın istifasının yaklaştığına ve bundan sonrasındaki yol haritasına dair düşünceler paylaşılmıştır. Son olarak ise FIS'in İslami öğretilere dayalı bir hükümet kurması ile ülkede İslam'ın saldırgan bir politika izleyeceğine dair iddialar ortaya atılmıştır (Deniz, 1996, 261-262). Demokratik, yasalara uygun ve halkın büyük ölçüde sorunsuzca katılım göstermiş olduğu bir seçimin ardından, Fransız basınının ve kamuoyunun konuya bu denli ilgi göstermesi son derece düşündürücüdür. Yıllardır Cezayir topraklarından yasal olmadan elde edilen kazançla beslenen bir toplumun haklarına bu denli karışmak, Fransa gibi sömürgeci bir devlet için son derece doğal gözükse de insan hakları ve demokrasi açısından hiç de doğal olmamıştır. Bunun da ötesinde, seçimlerin hemen ardından, neredeyse uzunca bir süre sonrası için bir politik yol haritası belirlemek ve buna göre hareket edilmesini beklemek Fransa'nın başka kötü emelleri olduğunun bir göstergesidir. Fakat en kritik olanı ise Fransız basınının tam anlamı ile bir darbe çıkırtkanlığı yapmasıdır. Cezayir kendisini siyasal anlamda medeni bir noktaya getirecek olan adımı atmak yerine, toprakları dışından gelen bu baskı ve kışkırtma nedeni ile tarihinin en karanlık dönemlerinden biri yaşamak durumunda bırakılmıştır. Fransa'nın sürece dair son derece emin olarak yaptığı bilgilendirmelere bakıldığında, aslında seçimler olmadan çok öncesinde ülkeye dair bir senaryonun belirlendiği ve seçim sonuçlarına göre de uygulamaya konmak adına hazırda bekletildiği anlaşılmaktadır. Bu şekilde Cezayir kaosa doğru sürüklenirken, Fransa da uzun yıllardır ara verdiği ve tam olarak kontrolünü sağlamak istediği Cezayir siyasi yapısı ile enerji kaynaklarının kontrolünü ele alma hesapları yapmıştır.

FIS'in darbe sürecinde Fransa tarafından hedefe alınmasının önemli sebeplerinden biri de Cezayir ordu yönetiminin hükümete hâkim olma konusundaki en önemli kalesi olarak görülebilecek olan Savunma Bakanlığı'nda rollerin değişmiş olmasıdır. Buna göre 1991'deki genel seçimlerde FIS'in zaferinin ardından Savunma Bakanlığı için partiden etkin isimlerin ön plana çıkması ve sonrasında ise bu isimlerin ordunun gücünün azaltabileceğine dair ortaya çıkan endişeler önce cumhurbaşkanının görevden ayrılma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Daha sonrasında ise FIS üzerindeki baskı söz konusu olmuştur (Rouzeik, 1992, 45). Böylelikle ordunun karakter ve aktör olarak ne denli etkili ve ne denli siyasal sürecin yanı başında olduğunu görmek mümkün olmaktadır. Ordunun ülkedeki bu baskın yönü aslında Fransa ve diğer Cezayir'e dışarıdan illegal bir şekilde siyasal ve askeri müdahalede bulunmak isteyen taraflar adına da son derece nitelikli bir yol haritası sunmaktadır. Bu noktadan hareketle ordunun desteklenmesi ve ordu ile doğrudan iletişim kurulması sonucunda Cezayir'de son derece rahat bir şekilde hareket edilebileceğine dair görüşe sahip olunabilir ki, Fransa'nın da iç savaş sürecinde sağlamış olduğu olanak, tam olarak budur. Ordu ile kurulan ilişkiler, diğer taraftan desteklenen terörist gruplara müdahale edilerek İslam'ın kötü gösterilmesi, bu vesile ile Fransa'nın istediği bir rejimin kurulması açısından son derece faydalı olmuştur.

Fransa'nın Cezayir üzerindeki emperyalist baskısının bir türlü sonlanmaması, Avrupa genelinde de yankı bulmuş ve birçok sivil toplum kuruluşu başta olmak üzere geniş çevreler, Fransa'nın politikalarını değiştirmesini istemiştir. Fakat bu noktada beklentiler hiçbir suretle karşılık bulmamıştır. Emperyalist algının güçlü bir şekilde, ilk günkü varlığını sürdürdüğü ülke, Cezayir topraklarındaki kanlı hedeflerini meşru kılmak adına terör oluşumlarını perde arkasında desteklemiş, silahlandırmış ve nihayetinde de Cezayir ordusuna ülkenin huzuru için destek sağladığı varsayımıyla eski sömürgesinin üzerinden elini çekmemiştir (Chena ve Tisseron, 2012, 11). Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Fransa, Avrupa'nın diğer ülkelerinin ve dünya kamuoyunun baskısını kırmak ve faaliyetlerini meşrulaştırmak adına farklı terörist gruplar oluşturmuş, yaşamlarına izin vermiş ve böylelikle de sözde barışı sağlamak adına sürece dâhil olduğunu iddia etmiştir. Bu kanlı ve ölümcül yalan, Fransa'nın imajını giderek kötüleştirirken

Cezayir'deki bilançoyu da kötüleştirmiştir. Böylelikle Fransa'nın sözde barışa dair desteği inandırıcılığını günden güne yitirmiştir.

Terör ve katliam, Fransa'nın Cezayir'i özgürlük ve demokrasi çabalarından geri durması konusunda ikna etmek için kullandığı en önemli yöntemlerin başında gelmiştir. Özellikle halka karşı, saldırgan tutumlar sergileyen gruplar açısından Fransa'nın bu konudaki emellerine alet olarak ülkeyi bölmek açısından verilen çaba da, bu ikna sürecinin en sert ve en acımasız sürecinin kapılarını açmıştır (Chena ve Tisseron, 2012, 17). Bu açıdan Cezayir'in asıl darbeyi kendi içerisindeki ihanet odaklı ve dış güçlerin çıkarlarına çalışan terör örgütlerinden gördüğünü söylemek de mümkündür. Belki de iç savaş sürecinde sorunun çözümünün erken bulunamamasının temel nedenlerinin başında da dış güçler ile birlikte hareket eden çevrelerin yıkıcı etkileri bulunmaktadır. Söz konusu çevreler bu terör politikasına hizmet ettikçe, Fransa'nın Cezayir üzerindeki nüfuzu büyümüş ve gözle tam olarak görülemeyen bu baskı, ülkenin iç savaş gibi bir sürece hâkim olamamasına sebep olmuştur.

Cezayir konusu Fransa'nın yönetme konusunda başarılı olamadığı siyasal süreçlerin başında gelmektedir. Ülkenin bağımsızlığını kazanarak kendi sömürgeci baskısından kurtulması sonrasında Fransa, aslında büyük sorunlardan birini kendi topraklarında yaşamıştır. Harkilerin Fransa'ya geçişi ile birlikte ortaya çıkan tabloda, 1990'lı yılların başında Harkilerin nüfusu yaklaşık olarak 700.000'e erişmiştir. Bu da Fransa hükümetinin bu nüfusa çeşitli yaşam hakları ve sosyal destek sağlamasını zorunlu kılmıştır. Fakat aynı dönemlerde Fransa'da giderek güçlenen ırkçı ve aşırı sağcı grupların etkisi ile birlikte ülkede ciddi bir Harki ve diğer Müslüman topluluklara karşı tepkiler baş göstermiştir. Hatta 1994 yılında parlamentoda Harkilerin durumuna dair görüşmede sert tartışmalar yaşanmış ve konu içinden çıkılmaz bir soruna dönüşmüştür (Audibert, 1994, 134). Bu durum aslında, Fransa'da yaşamlarını sürdüren Cezayirliler için çok ciddi bir yaşamsal tehdit oluşturmuştur. Buna göre Harkiler başta olmak üzere, diğer tüm Cezayirliler Fransa'da yaşamış oldukları toplumsal ve siyasi baskı nedeni ile hayatlarını kaybetme tehlikesiyle yüzleşmişler ve ülkelerindeki iç savaşın baş göstermesi ile birlikte, ülkelerine dönme

şanslarını da yitirmişlerdir. Böylelikle iç savaşta halk hem yurt içinde hem de yurtdışında büyük bir sosyal yıkım yaşamıştır.

Fransa'nın kanlı emellerine hizmet eden katliamları, karmaşık bir yapı içerisinde olmasına rağmen, genel hatlarıyla şu şekilde açıklamak mümkündür:

- Öncelikli olarak Fransa hükümeti, yurtdışında, özellikle farklı Arap ülkeleri ve Afganistan'da eğitime destek verdiği militanları, Cezayir toprakları üzerindeki terör örgütleri içerisinde konuşlandırmaktadır.
- Bununla birlikte bu grupları toplu olarak silahlandırarak, tehditkar siyasal ve silahlı örgütler haline dönüştürmektedir.
- Daha sonrasında ise bu grupların İslami söylemler ile Cezayir ve Fransa için ortak bir tehdit oluşturduğunu ve durdurulmaları gerektiğini öne sürerek Cezayir ordusuna siyasal ve lojistik destek sağlamaktadır.
- Nihai noktada ise Fransa hükümeti, Cezayir merkezi hükümetinin yanında olduğu mesajını vererek sorunun çözülmesi adına gereken sorumluluğu almaya hazır olduğunu vurgulayarak barışçıl bir politika izlediği mesajını vermektedir.

Gelinen noktada Fransa, her açıdan Cezayir'de iç savaşı desteklemekte, böylelikle de oluşan kaostan beslenerek özellikle enerji politikaları üzerindeki sözde hakkını korumak adına eski sömürgesine destek verdiğini dile getirmektedir. Bu destek bahanesi de Fransa'nın tıpkı bağımsızlık mücadelesi öncesinde olduğu gibi Cezayir topraklarında konuşlanmasına olanak sağlamıştır.

3.2. İç Savaşta Fransız Karşıtlığı

Cezayir'de Fransa'ya karşı olan tepkilerin kökeni sömürge yıllarına dayanmakla birlikte iç savaş sürecinde bu karşıtlık farklı boyutlar kazanmıştır. Fransız dilinin vermiş olduğu rahatsızlık, Fransız kültürüne dair öğelerin ülkenin değerler listesinden çıkarılma çabası ve İslami motiflerin kabul edilerek ülkenin öz kültürüne dönmek adına vermiş olduğu mücadele, ülkedeki Fransız karşıtlığının

bariz göstergelerindendir. Cezayir bağımsızlığını kazandıktan sonra asla Fransa'ya dair bir ögeyi ülke topraklarında görmek istememiştir. Fakat iç savaş sürecinde Fransız parası, silahı ve diğer lojistik destek unsurlarının tekrardan ülkeye giriş yapması, halk nazarındaki mevcut karşıtlığı eskisi gibi derin bir düşmanlığa dönüştürmüştür.

Fransa'ya karşı sergilenen karşıt tutumun temelindeki konulardan biri de, çok uzun yıllardan bu yana süren Fransızca-Arapça baskınlığı çekişmesidir. Bağımsızlık sonrasında dahi Fransa'nın ülkenin kilit kademelerine yerleştirmiş olduğu bürokratların da etkisi ile eğitim ve genel olarak kamuda Fransızca ve Fransız kültürünün baskın bir şekilde dayatılması, ülkede ciddi bir karşıtlık ile tepki çekmiştir. Cezayirli, kendi dillerini, dinlerini ve kültürlerini yaşama konusunda ciddi ölçüde direniş gösterirlerken Fransa, eski sömürgesi içerisinde bıraktığı azınlıklarını da bahane ederek bu kültürel baskıyı korumaya çalışmıştır. Fakat bu baskıyı sadece dilsel bir değerlendirme ile sınırlandırmamak gerekmektedir. Fransa, Cezayir'de hakimiyet kurmak adına maddi ve manevi hiçbir mücadeleden kaçınmamıştır. Yeri geldiğinde bu mücadele dil odaklı politikalar da gütmüştür. Zaman içerisinde bu durum, öylesine büyük bir baskıya dönüşmüştür ki, iç savaş sürecinde Fransa, Cezayir'in kurtuluşunun kendisinin varlığını ilelebet kabul etmekten geçtiği mesajını silahlı operasyonlarla ve kan dökerek verirken, Cezayirli milliyetçi belirli bir kesim buna silahlı bir şekilde direnmiş ve bu sayede kendi kültürlerini korumak amacı gütmüşlerdir. Fransa'dan aldığı desteğe rağmen konuyu bir adım öteye taşıyan GIA gibi terör odaklı hareket eden gruplar ise ülkedeki Fransızlara, Fransız gazetecilere ve ajan olduğuna inandıkları bireylere saldırmışlardır (Wohl, 2007, 110).

Bağımsızlığın ilanını takip eden süreçte FLN önderliğinde Cezayir, Fransa'ya dair neredeyse her şeyi ülkenin gündeminden çıkarmak adına ciddi bir uğraş vermiştir. Fakat sömürgeciliği kendisine tek dış politika aracı olarak gören bu ülkenin ve beraberindeki uluslararası kamuoyunun da baskısı ile birlikte ülke Fransızca'yı tam olarak kamu hayatından çıkaramamıştır. Anayasa yapımı ve devlet inşa sürecinde dahi ülkenin en temel tartışma konularından biri olan bu durum,

zaman içerisinde Fransızca'yı ve Fransız kültürüne dair olguları topraklarında istemeyen bilhassa İslami kesimin devlet ile olan iletişimini zayıflatmıştır (Maamri, 2009, 86). Sokakta konuşulan dil ile kamuda konuşulan dil arasındaki farklılık toplumsal çatışmalara zemin oluştururken, bunu bahane ederek sürekli olarak Cezayir'e müdahale etme fırsatı kollayan Fransa, yurtdışındaki kamplarda yetiştirdiği teröristleri halihazırdaki çatışmaları körüklemesi adına sürekli kullanmıştır. Zamanla birer terör örgütü olarak hareket edecek bu gruplar Fransa'nın imajının tam anlamı ile bir terörist ülke olarak algılanmasına zemin hazırlamıştır.

Fransa'nın açıkça olmamakla birlikte, orduyu ve ordunun kurduğu düzene uygun olarak hareket eden siyasetleri destekleyerek, dolaylı olarak askeri darbeye destek vermesi de, ülkedeki Fransa karşıtlığını yükselten unsurlardan biridir. Masum halk kitlelerinin bu duruma karşı olan tepkisi, son derece demokratik olmakla birlikte konuyu terör eylemleri ile bağdaştıran başta GIA gibi örgütler Fransa'ya karşı sözde "cihad" ilan etmişlerdir. Zaman içerisinde GIA kendi bünyesinde son derece geniş bir militan kesimini topladığında, kendisine dolaylı olarak silah sağlamış olan Fransa'ya da karşı çıkma cesaretini kendisinde bulmuştur (Beyler, 2006, 97). Bir yandan halk bir yandan da terör grupları, aynı bakış açılarına sahip olmasalar da Fransa'ya tepki koyarken, Fransa bu tepkilere karşı çıkmak adına yeni yeni militanları ülkede konuşlandırarak, kendisine muhalefet gösteren birçok savunmasız sivil göz göre göre katletmiştir. GIA gibi örgütlere karşı ise sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bu noktada AIS'in Fransa karşıtlığı da dikkatli bir şekilde irdelenmesi gereken konu başlıklarındandır. Buna göre AIS, Cezayir'de birebir olarak Fransız askeri birlikleri ile karşılaşma şansını bulamayacağından dolayı ülkede Fransız destekçiliği yapan bürokrat ve ordu yetkililerine saldırılar düzenlemiştir (Ashour, 2008, 2). Amaç ise Fransa ile olan işbirliğinin can damarlarını kesmektir. Kısmen başarılı olsa da, bu durumun yeterince etkin bir şekilde Fransa'nın Cezayir üzerindeki açlığını ortadan kaldırabildiğini söylemek son derece zordur.

Silahlı yapılanmaların ortaya çıkması ile birlikte Fransız karşıtlığını bir eyleme dönüştürerek hesap sormak ve bir bakıma intikam almak da daha kolay hale gelmiştir. Hatta silahlı eylemler ile Fransız karşıtlığı adına saldırılar düzenlemek

meşru bir faaliyet halini de almıştır. Özellikle terör örgütlerinin militanlarını yetiştirirken kullanmış oldukları Fransa karşıtı söylemler, kalıplaşmış sosyal bir düşüncenin üretilerek saldırıların daha da keskinleşmesine yardımcı olmuştur. Fransa'nın Cezayir'e karşı uygulamış olduğu kanlı baskı politikası kendisine karşı öylesine büyük ve meşru bir karşıtlığın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir ki iki ülkenin ilişkileri 2000 yılında Cumhurbaşkanı Bouteflika'nın Fransa'yı ziyaretinde, sürece dair yorumlarını dile getirmesine dek kopuk bir şekilde sürmüştür. Her ne kadar iki ülkenin siyasi ilişkileri olduğu düşünülse de bu durum söz konusu tarihe dek gerçeği yansıtmamıştır (Kuru, 2008, 54). Bir başka deyişle Cezayir, Fransa ile bağımsız ve kendi iradesine bağlı bir ülke gibi değil Fransa'nın yürüttüğü baskı ile görüşmek zorunda kalmıştır. Uluslararası ilişkiler açısından, iki ülkenin ilişkilerini iç savaş sürecinde bu hali ile meşru görmek mümkün değildir. Ne devlet yönetiminin ne de ordu yönetiminin Fransa ile olan iç savaştaki ilişkileri masum ve savunmasız Cezayir halkının ve onların ülkelerinin iradesini yansıtmamaktadır. Cezayir, Fransa ile toplumsal iradesine uygun olarak değil, Fransa'nın çıkarları için çalışan Cezayirli siyasilerin ve ordu mensuplarının kendi öz çıkarları için görüşmek durumunda kalmıştır.

Cezayir'in toplumsal hafızasında Fransa karşıtlığı hiçbir şekilde tesadüf ya da şans eseri değildir. Yıllarca sömürge rolü üstlenmek zorunda kalarak, Fransa'nın zulmü altında ezilmek zorunda kalmış olan ülke, kendisini sömürgeleştiren ülke için doğal olarak sert bir söylem geliştirmiştir. Bu karşıtlık, iç savaşta Fransa'nın desteği ile gerçekleştirilen terör eylemlerinin, toplu katliamların ve akan masum sivil kanının meşru gösterildiği bir dönemde daha da artmıştır. Özellikle iç savaşta ordu yetkililerin Fransa hükümeti ile son derece samimi olması da, süreci tırmandıran ve ordu – millet karşıtlığını sağlayan tutumlardan olmuştur.

3.3. GIA'nın Air France Eylemi ve Fransa'nın Artan Endişeleri

İç savaşın ilk dönemlerinde süreci kendi tarafına çekmek isteyen ve böylelikle de beklentilerini karşılamak amacını güden Fransa, gerek yurtdışında kendisinin yetiştirdiği gerekse de Cezayir içerisinde kendisinin silahlandığı

gruplarla korkuyu ve endişeyi körüklemiştir. Bu gruplar toplu katliamları, toplumsal şiddeti arttırmada makul bir araç olarak görmüşlerdir. Nitekim halkın kanı da bu katliamlar aracılığı ile Fransa'nın desteği sonucunda dökülmüş ve Fransa bunu durdurma gereği de duymamıştır. Bu cana ve barışa düşman sürecin içerisinde filizlenen, Fransa'nın ve Cezayir ordusunun dolaylı da olsa desteğini gören, hatta Fransa'dan gelen silah yardımından beslenen GIA, sadece kendi toprakları içerisinde etkili ve ürkütücü olan bir örgüt değildir. Bu terörist grup, eylemlerini yurtdışına taşıma ihtiyacı hissetmiş ve bunun ilk ciddi ölçekli örneğini de Fransa'da gerçekleştirmiştir. 25 Aralık 1994'te GIA militanlarının başkentte bulunan Hüvari Bumedyen Havalimanı'ndaki Air France uçağını kaçırmışlardır. Terörist grubun ilk hedefi uçağı kaçıarak Fransa'ya gitmek, daha sonrasında ise uçağı Paris'te bulunan Eyfel Kulesi'nin üzerine düşürmektir. Fakat uçak kaçırıldıktan sonra yakıt ikmali yapmak için indiğı Fransa'nın Marsilya kentinde, Fransız özel kuvvetlerince gerçekleştirilen operasyonla durdurulmuş ve GIA militanları öldürülmüştür (Adraoui, 2014, 3).

Bu eylem ilk başta sıradan bir uçak kaçırma eylemi olarak gözükse de aslında içerisinde karmaşık birçok unsuru barındırmaktadır. Uçuş öncesi havalimanı çevresinde ve uçağı gidecek yolcular için güvenlik aramasının yapılmadığının ortaya çıkması, olayda Cezayirli yetkililerin desteğinin olup olmadığı sorusunu akıllara getirmiştir. Bunun yanı sıra Cezayir güvenlik güçleri, kendilerine sağlanacak hiçbir desteğı kabul etmemiş ve sorunu çözeceklerine dair garanti vermişlerdir. Fakat hem sorunun çözümü gecikmiş hem de can kayıpları yaşanmıştır. Ortaya çıkan bu tabloda Cezayir hükümeti ve ordusunun rahat tavırları Fransa ile olan ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur (Mellah, 2004b, 35). Asıl şüphe, Fransa, Cezayir hükümeti ve ordusu arasında oynanan ve çıkar çatışmalarına dayanan oyunun içerisinde GIA'nın bir piyon olduğı yönündedir ki, mevcut emareler de bu duruma işaret etmektedir. GIA militanları havalimanına ve uçağı kolayca erişirken kimse tarafından durdurulmamış, bu nedenle de operasyon yapma konusunda özgür hareket etmişlerdir.

Saldırıda üç kişı hayatını kaybetmiş, bazı yolcular yaralanmıştır. Her ne kadar uçağı kaçırılarak Paris'e götürüleceğı burada Eyfel Kulesi'ne saldırı düzenleneceğı

bilgisi elde edilmiş olsa da diğer bir bilgi GIA militanlarının Paris'e vardktan sonra bir basın bildirisi yayınlamak istedikleri, ardından da eylemlerini tamamlamak istedikleri yönünde olmuştur (Brynjar ve Åshild, 2001, 37). Fakat olayın planı ve stratejisi ne şekilde olursa olsun, önemli olan Fransa'nın içerisine düşmüş olduğu tehdit dolu durumdur. İç savaşı tetiklemek istediği ülkeden kendisine doğru gelen terör tehdidini gören Fransa, işlediği kanlı katliam suçlarının bedelini ödeme konusunda ilk korkusunu yaşamıştır. Cezayir'de masum sivillerin katledilmesini görmezden gelen Fransa kamuoyu, konuyu fazlası ile ciddiye almak durumunda kalmıştır. Artık Fransa, küçük çaplı olarak görse de büyük bir terör tehdidi ile karşı karşıyadır. En önemlisi ise bu tehdit Fransa'nın kendi kanlı politikaları yüzünden doğmuştur.

Saldırlardan ziyade, aslında Fransa'nın korku duymasını sağlayan iki farklı nokta söz konusudur. Birincisi Fransa, kendisini uzak tutmak adına mücadele ettiği Cezayir iç savaşını, yürüttüğü ölümcül operasyonlarla kendi topraklarına taşımıştır. Uçak kaçırma girişimi Cezayir topraklarında gerçekleşiyse de bu durum Fransa için bir mesajdır. Bu mesaj da en kısa zamanda Fransa'nın terör tehdidi ile karşılaşmasının kuvvetle muhtemel olduğu yönündedir. GIA'nın kontrol dışı bir örgüt olması da Fransa'nın diğer korkularından birini oluşturmuştur. İkinci konu, GIA'nın dönemin Arap dünyasında ses getiren terör örgütlerinden el-Kaide ile olan bağlantısıdır. Her ne kadar GIA kendisini ayrı bir otorite olarak görse de söylemlerinin ortaklığı ve bazı üst düzey GIA militanlarının el-Kaide kamplarında yetişmiş olması iki örgütü bir araya getirmek adına yeterli sebepler olarak görülmüştür. Bu da Fransa topraklarında ortak hareket edebilmeleri tehdidini doğurmuştur (Filiu, 2009, 4). Cezayir'e çektiirdiği acıların haklı bir karşılığı olarak değerlendirilebilecek bu durum hakkında Fransa'nın korkuları son derece yerindedir. Çünkü kendisinin Cezayir'de desteklediği grupların birleşmesinde, lojistik desteğinden ve söylemlerinden beslenen GIA, kendisini üreten sisteme karşı harekete geçme konusunda hiçbir tereddüt yaşamamıştır.

Süreci daha da tırmandıran ise özellikle Londra başta olmak üzere Paris ve Brüksel'de GIA taraftarları ve bu yapıyla aynı çizgide bulunan terör odaklı grupların,

GIA'nın başlattığı eylemleri devam ettirme kararı almalarıdır. Aynı çevreler, GIA'ya finansal anlamda destek sağlanması adına bulundukları bölgelerde para toplamaya da başlamışlardır. Böylelikle örgütün küçük ölçekli olarak değerlendirilebilecek eylemi büyük bir infiale sebep olmuş ve Avrupa'daki terör odaklarını harekete geçirmiştir (Boeke, 2016, 21). Fransa'nın Cezayir'de körüklediği iç savaş, aslında içerisinde uluslararası dinamikleri fazlası ile etkin şekilde barındıran bir konudur. GIA'nın eylemi sonucunda oluşan etki bir anda iç savaştan çıkarlarını gözetme arzusunda olan Fransa'yı ateşe sürüklemiştir. Günahlarının bedelini ödercesine terör tehdidi ile karşı karşıya kalan ülke, bir anda, yer altında gizlenen terör gruplarının ürkütücü yüzü ile karşılaşmak durumunda kalmıştır. Bu görüntüden anlaşılmaktadır ki GIA hiçbir şekilde yalnız bırakılmamış, aksine geniş çevrelerce lojistik ve ruhani anlamda desteklenmiştir. Özellikle de el-Kaide ile olan yakınlaşma Fransa'nın endişelerini arttırmıştır. Nihai noktada da Cezayir'in kanlı iç savaşı, onu tetikleyenlerden ve kızıştıranlardan biri olan Fransa'nın topraklarına da sıçramıştır.

1994'ün son günlerinde yaşanan bu olay GIA'nın Fransa'da oluşturduğu korkunun ilk adımı olmuştur. Daha sonrasında ise örgüt, kanlı ve tehlikeli operasyonları ile Fransa'ya korku salmaya başlamıştır. Bu olaylara bakıldığında kronolojik olarak şöyle bir görüntü ile karşılaşılmaktadır (Brynjar ve Åshild, 2001, 37):

- 25 Temmuz 1995: St. Michel Metro İstasyonu saldırısı, 10 ölü, 86 yaralı,
- 17 Ağustos 1995: Arc de Triomphe yakınında bombalı saldırı, 17 yaralı,
- 3 Eylül 1995: Paris'te bombalı saldırı, dört yaralı,
- 7 Eylül 1995: Lyon'da, bir Yahudi okulunda bombalı saldırı, 14 yaralı,
- 17 Ekim 1995: Paris'te tren istasyonunda patlama, 29 yaralı.

Ölü ve yaralı sayıları son derece düşük gibi gözüktükse de, bırakmış olduğu etkinin son derece ürkütücü olduğu gözlemlenmiştir. Yaşananlar sonrasında Fransa'nın terör hassasiyeti artmış ve ülkedeki terör gruplarına olan operasyonların

sayısı yükselmiştir. Fakat Fransa, aynı tutumu Cezayir iç savaşının devam eden sürecinde sergilememiş ve GIA olmasa bile diğer kendisinin desteği ile hayatta kalan katliam gruplarını desteklemeye devam etmiştir. Kana ve masum insanların hayatlarını kaybetmesine hiçbir şekilde engel olmak istemeyen, hatta bunun sayesinde Cezayir üzerindeki otoritesini korumayı amaçlayan Fransa, böylelikle insan hakları ve demokrasiden yana değil vahşetten ve katliamdan yana olduğunu ortaya koymuştur.

3.4. Fransız Toplumunun Cezayir İç Savaşına Yaklaşımı

3.4.1 Fransa'daki Cezayirliler

Bağımsızlık mücadelesi döneminde Fransa'nın kanlı operasyonlarına katılarak destek veren ve bağımsızlık sonrası yeni siyasi ortama uyum sağlayamayarak Fransa'ya göç eden Cezayirliler, zamanla kendi içlerinde bir ayrım yaşamışlardır. Bu ayrımın temelinde ideolojik konular olmakla birlikte, uzaktan takip edilen anavatanın içerisindeki siyasal gelişmelere dair farklılaşan yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunların başında, Cezayir'in bağımsızlık mücadelesinde büyük bir etkisi ve önemi bulunan Hocine Ait Ahmed yer almaktadır. İslam'ın siyasi alanda temsil edilmesine sonuna kadar karşı çıkan Ahmed, sık sık ülkesindeki muhafazakâr kesimin yükselişini de eleştirmiştir. Daha önceki süreçte ölüm suçuna mahkûm edilen ve görüşleri nedeniyle vatana ihanet ile suçlanan Ahmed, Fransa ile diyalogdan yana olan bir duruş sergilemiş ve halk tarafından eleştirilmiştir (Belkamel, 2014, 103).

Ahmed, 2 Ocak 1992'de Fransa'da *Liberation* gazetesine vermiş olduğu demeçte, FIS'in ülkesine vereceği zarardan, onun alt edilmesinin gerekliliğinden, yeni bir anayasanın zorunluluğundan, demokrasinin kalıcı olarak tesisinden ve ordunun sistemin dışında bırakılmasından bahsetmiştir. Çoğunlukla yurt dışında yaşayan ve önemli düşünce önderlerinden biri de olan Ahmed, konuşması ile ülkesine demokrasi ve barışı telkin etmiş, özellikle FIS ile birlikte İslami söylemlerin ön plana çıkmasına ne denli karşı olduğunu da dile getirmiştir. Fakat Ahmed de diğer birçok Fransa'ya göç eden ve Cezayir'in dışında ikamet eden Cezayirli gibi konunun

kolay yollar ile çözülebileceğini zannetmiştir. Temel sorun, Cezayir'in yaşamış olduğu sıkıntıların ülkenin dışından gördüğü kadar basit düzeyli olmamasıdır. Nitekim Ahmed'in gazeteye vermiş olduğu demeç sonrasındaki gün, Cezayir'de darbe olmuş ve ülkede ordunun yavaş yavaş varlığı güçlü bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Bu sırada Fransa'da bulunan Ahmed, konuyu uluslararası platformda diğer Cezayirliler için görüşmek ve yeni bir yol haritası belirlemek adına çeşitli görüşmelerde de bulunmuştur (Deniz, 1996, 245).

Bunun yanı sıra Fransa'da 1990'lar içerisinde hızla artan İslami eğilimlerin varlığı göz önünde bulundurulduğunda, Cezayirli Müslümanların da bu sürecin içerisinde yer aldıkları görülmektedir. İç savaşı uzaktan takip etmiş ve süreçten olumsuz yönde etkilenmiş olsalar da aslında sürecin kendilerine farklı şekilde anlatılması ile birlikte İslami örgütlerin hemen hepsine bir sempati olduğu görülmektedir. Fransa'nın kendi ülkeleri üzerindeki baskısını İslami söylemler ekseninde eleştiren bazı bireyler, konuya vakıf olamamanın etkisi ile Fransa'nın piyonu GIA gibi aşırı bir grubu desteklemişlerdir (Sınır Tanımayan Gazeteciler, 1998, 264-265). Muhtemeldir ki İslami kesimin Fransa'da güçlenmesi Cezayirlileri de etkilemiş ve onlar da GIA vb. örgütlerin ülkelerinin çıkarları için savaştıklarını düşünmüşlerdir. Fakat gerçeğin öğrenilebilmesi adına geçen sürede Fransa destekli GIA ve onun zihniyetindeki örgütlerin hemen hepsi çeşitli katliamlarda bulunmuş ve bu şekilde de gerçek yüzleri anlaşılmıştır. Aslında bu durum, Fransa'daki Cezayirlilerin ülkelerindeki duruma dair net olarak bilgi edinememelerini, böylelikle de konudan uzaklaştıkça yanlış bilgiler ışığında yanlış tarafların desteklenmesi de söz konusu olmuştur.

Fransa'da artan İslam ve Cezayir karşıtlığını temel olarak dört başlık altında toplamak mümkündür:

- Ülkede sayıları giderek artan Müslüman nüfusun, Fransız yaşamına fazlası ile uyum sağlaması ve giderek ülkenin doğal parçalarından biri haline gelmesi,

- Hükümetin, Cezayir'i elinde tutma konusunda izlediği politikadaki başarısızlığını bastırmak adına bu ülkedeki silahlı örgütlere bütçeden daha fazla pay ayırarak destekte bulunulması,
- Avrupa'nın batısında artan İslam karşıtı politikaların, AB üyesi olan Fransa için kaçınılmaz bir baskı unsuru haline gelmesi,
- Kuzey Afrika bölgesinde giderek güçlenen ABD diplomasisinin Fransız nüfuzunu bölge dışına çıkarma çabalarıdır.

Tüm bu unsurlar yan yana konulduğunda Fransa için Cezayir, kaçınılmaz bir hedef halini almıştır. Bu hedefin ele geçirilmesi adına da Fransa hükümeti hiçbir destekten kaçınmamış ve son çare olarak Cezayir halkının toplu katliamlara kurban gitmesi seçeneği bile göz ardı edilmeyerek planlar uygulamaya konmuştur. Fransa'nın uyguladığı politikalar, hem kendi ülkesinde hem de Cezayir'de sürece dair karşıtlıkları da tırmandırmıştır. İç savaş sürecinde Fransa kamuoyundan yükselen muhalif seslerin sayısındaki artış da, buna bir örnek olarak gösterilebilir.

Kendi topraklarında özgürlük, eşitlik ve insan haklarından taviz verilmediği iddiasındaki Fransa'nın, içerisinde bulunduğu ortamda hiç de bu pozitif yöndeki uygulamalarla alakalı bir tavır ortaya koymadığı gözlemlenmiştir. Özellikle Fransa topraklarında yaşayan Müslüman ve Arapların, Cezayir iç savaşı sürecinde toplumun hedefinde olduğu görülmüştür. Bu savaş, bir dışlama bahanesi olmuş ve ülkenin içerisinde ikamet eden Cezayirli başta olmak üzere tüm Müslümanlar ve Araplar'ın hayatları birer kâbusa dönüşmüştür. Zaman içerisinde konunun siyasetten ekonomiye; sanattan edebiyata, neredeyse toplumun tüm damarlarına yayıldığı ve göçmenlerin, bilhassa da İslam dinine mensup olanların dışlandığı gözlemlenmiştir (Sınır Tanımayan Gazeteciler, 1998, 261-262). İç savaş dış güçlerin asker göndererek fiili şekilde müdahil olmadığı ve çoğunluğu yerel unsurlar olarak kabul edilebilecek Cezayirli grupların bir çatışma süreci olarak dizayn edilmiştir. Özellikle de Fransa'nın konuya hiçbir dahli olmadığına dair oluşturmaya çalıştığı algı, bu ülkenin maşaları aracılığıyla gerçekleştirdiği kanlı operasyonlarını son derece meşru olarak lanse etmesini sağlamıştır. Batı'nın gözündeki "Doğu kötüdür" ya da "Doğu

barbardır” imajını da bu şekilde güçlendirmiştir. Böylelikle de Fransa’nın, sadece devlet bazında değil, toplumsal anlamda da kötü gördüğü Doğu’ya karşı, Cezayir özelinde silahlanması, yine meşru olarak görülmüştür.

Bunların başında gelen, Fransa’nın aşırı milliyetçi ve saldırgan örgütlerinden OAS, ülke içerisindeki birçok Müslüman ve Arap topluluğa çeşitli şekillerde saldırılarda bulunmuştur. OAS’ın temel mantığı, birçok farklı göçmen ve azınlığın ülkeden çıkarılması olduğu gibi gerektiğinde onların katledilmesi yönünde olmuştur. Cezayir iç savaşı sürecinde, OAS’ın odağı bu ülkenin Fransa topraklarındaki temsilcilerine kaymıştır. Bu silahlı ve radikal örgütün Cezayir hakkındaki düşüncesi bu ülkenin Fransa’nın sömürgesi olmaktan çıkmasının imkansız olduğu, Fransa’nın hakimiyeti altında olmadan hayatta kalmayı başaramayacağı, ayrılık sürecinin engellenmesi gerektiği ve bunun için de gereken savaşın verilmesi yönündedir (Sherman, 1962, 134). Bu sayede OAS, 1950’li yılların sonundaki kuruluş döneminden itibaren çok ciddi bir ırkçı Fransız destekçiyi etrafında toplamayı başarmıştır. Cezayir bağımsızlık savaşı sürecinde OAS, Cezayir topraklarında küçük birliklerle konuşlandırılmış ve Fransız devleti tarafından önemli imha operasyonlarında yer almıştır. Özellikle OAS’ın düzenlemiş olduğu suikastlar son derece etkili sonuçlar vermiş ve ülkesinin yerel halka boyun eğdirmek için istediği yoğunluktaki vahşetin gerçeğe dönüştürülmesini sağlamıştır (Ageron, 1992, 124).

İç savaşı sürecinde OAS’ın en önemli eylemlerinden biri ise Fransa’da gerçekleştirilmiştir. Bir dönem örgütün üyelerinden olan, ilerleyen süre zarfında siyasi bir kimlik kazanan, Cezayir’de Fransa yanlısı politikalar yürütülmesi adına mücadelede bulunan Cezayir doğumlu Fransız Jacques Roseau, Mart 1993’te bir OAS militanı tarafından düzenlenen suikast sonucu öldürülmüştür (Buettner, 2016, 455). Roseau’nun öldürülmesinde etkili olan konu, Fransa ile Cezayir arasında bir uzlaşma sağlama konusunda atmaya çalıştığı adımlar ve ölümünden kısa bir süre öncesinde Cezayir’e karşı izlediği ılımlı politikalar ve bu ülkedeki çatışmaların, Fransa’nın desteği ile birlikte durdurulması yönündeki görüşleri olmuştur (Naylor, 2000, 266). Roseau, çok az da olsa görülen bir siyasi modele işaret ederek, Fransa’nın kendi eski sömürgeleri ile ilişkilerini tamamiyle bitirmeden, oradaki

istikrarı sağlayarak yine gücünü koruyabileceğini düşünse de eski örgütü ona bunun hesabını kendisini öldürerek sormuştur. Bu noktada görülmesi gereken şiddet, aslında Fransa'nın Cezayir üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak uygulamaya çalıştığı vahşetin en temel örneğidir. Fransa'nın bir bakıma hatalarını düzeltmesi ve Cezayir ile iyi ilişkiler kurarak bu ülkede istikrarın sağlanmasına yönelik adımlar atması konusunda fikir beyan eden önemli bir figür, Jacques Roseau, Fransız hükümetinin açık olarak desteklediği ve aşırılıkçı eylemlerine herhangi bir sınır koymadığı OAS tarafından katledilmiştir. Her ne kadar geçmişte örgütün bir parçası olsa da, değişen fikirleri nedeni ile infaz edilmesi insanlık dışı olarak nitelendirilmemiş ve kendisine düzenlenen suikast üzerinden Fransa'nın Cezayir politikasını eleştirenlere sert bir mesaj da verilmiştir.

Fransa'da bulunan, Cezayirli ya da Cezayir'de hayatının önemli bir bölümünü geçirmiş olan tarafların iç savaş konusuna bakış açıları, ülke içerisinde büyük risk olarak addedilmiştir. Bir başka deyişle Fransa'da Cezayir lehine konuşmak ya da iç savaşın çözümüne dair fikir yürütmek bir suç haline dönüşmüştür. Bunda, OAS'ın tekrardan ortaya çıkan terör yüklü gücünün, Fransız devlet yetkililerinin buna izin verişinin ve Jean-Marie Le Pen gibi son derece ırkçı, İslam ve Doğu medeniyeti mensuplarına karşı tutumları bulunan isimlerin, tahrik edici söylemlerine izin vermesinin de büyük etkisi bulunmaktadır. Roseau suikastında gözlemlendiği gibi Fransa'da hiçbir şekilde barışçıl adımlara izin verilmemiş ve Cezayir'in özgürlükçü, demokratik ve kalkınma odaklı çabalarının kabul görmediği ve görmeyeceği belli edilmiştir (Stora, 2003, 84). OAS, Le Pen ve bu ırkçı aktörler gibi hareket eden tarafların varlığı, Cezayir iç savaşı için Fransa'nın genel olarak tutumunu da belirlemiştir: Cezayir Fransa'nındır ve kimseye verilmeyecektir. Bu emperyalist ve sömürgeci tutum, Fransa'nın ülke olarak sahip olduğunu sürekli olarak dile getirdiği değerler ile bağdaşmasa da, dünya kamuoyuna Cezayir üzerinde barışçıl emellere sahip olduğuna dair beyanlarda bulunulması konuya dair birçok çelişkili algılamının oluşmasına sebep olmuştur.

3.4.2. Cezayir'deki Fransızlar

Fransa'nın Cezayir'den ayrıldıktan sonraki süreçte, arkasında bırakmış olduğu Fransız nüfusu, terk edilmişlik duygusu ile yaşamlarına devam etmiştir. Uzun yıllar boyunca Cezayir'de Fransızca'nın ve Fransız kültürünün egemenliği hissedilmiş olsa da yaşam şartları beklenen mutluluğu ve huzuru getirmemiştir. Aynı zamanda, Cezayir'de haklı olarak ortaya çıkan Fransa ve Fransız kültürü karşıtlığı nedeni ile ülkede ikamet etmek zorlaşmıştır. Bir başka deyişle Fransa'nın, Cezayir topraklarından ayrılma bile etkisinin ve gücünün kültürü üzerinden devam etmesi konusundaki baskısı geri tepmiş, olumsuz etkileri de geride bırakılan Fransız vatandaşları üzerinde olmuştur (Maamri, 2009, 80). İç savaş sürecinde ise bu etkilerin düzeyinin arttığı görülmüştür. Fransız vatandaşlar, bürokratlar, iş adamları da, terör eylemlerine başvuran her türlü ölçekteki grubun hedefi haline gelmiştir. Ülkedeki Fransız azınlıklar bu durum karşısında tepki vermiş olmalarına karşın tepkileri yeterli olmamıştır. Fransa da bu durumu kendi müdahalelerine zemin oluşturan bir sebep olarak göstermiştir.

Fransa'nın bu müdahalesinin meşru olmadığı, geniş çevrelerce kabul görmüştür. Kendisinin kızıştırdığı kanlı çatışma ortamında kendisinin dışında bir aktörün müdahalesinin söz konusu olmaması ve bu müdahalenin de katliam boyutlarına gelmesi, sürece son derece kötü bir yön vermiştir. Fransa'nın Cezayir'de yapmaya çalıştığı şey, öncelikli olarak halkları ikiye bölmek olmuştur. Bunlar Müslüman Cezayirliler ve Fransızlardır. Her ne kadar Fransızların sayısı Cezayir halkından daha az olsa da, uzun yıllar boyunca onların sözü geçmiş ya da sözlerinin geçmesi adına çaba sarf edilmiştir. Aynı dönemlerde de iç savaş süreci içerisinde varlığını hissettiren, Cezayir'e karşı düşmanca bir söylem üretilmiştir. Buna göre Cezayir suçlu ilan edilmiş ve kendisinden intikam alınması gerektiği yönünde bir görüş Fransız kamuoyunda oluşmuştur (Sınır Tanımayan Gazeteciler, 1998, 262-263). Buna karşılık, yanlış algılamaların ve katliam odaklı fikirlerin hakim olduğu Fransız politikalarının eseri olan terörist grupların saldırıları Cezayir'deki Fransızları da vurmuştur. Bir başka deyişle Fransa, kendi silahlandığı teröristlerin kendi vatandaşlarını öldürmesine göz göre göre izin vermiştir. Fransa, Cezayir'deki

politikalarının kesintiye uğramaması için gerekli bütün adımları atmıştır ve bu adımların içerisinde gerektiğinde Fransız vatandaşlarının bile öldürülmesi göz önünde bulundurulmuştur.

3.5. İç Savaş Sonunda Cezayir-Fransa İlişkileri

İç savaşın sona ermesi, Cezayir için sadece belirli bir dönemin sonlanması anlamını taşımaktadır. Bu süreçle birlikte Cezayir'in yeni baştan üzerinde düşünmesi gereken birçok konu mevcuttur. Özellikle bu dönemde iyiden iyiye içine kapanmak zorunda bırakılan ve uluslararası siyasetin dışında bırakılan ülke, 1999 yılı itibari ile artık kendisine yeni bir yol haritası belirleme kararı almıştır. Bu noktada Fransa'nın konumu Cezayir için son derece önemlidir. İç savaş sonunda iki ülkenin ilişkilerinin gerilmesi ve düşmanlığın artması beklenirken Bouteflika döneminde işbirliğine önem verilmektedir. Fakat Bouteflika, geçmişteki gibi sadece Fransa'yı ülkenin politikalarının temeline almamaktadır. Bir başka deyişle Fransa, Cezayir'in tek dış politika alternatifi değildir. Bu ülke dışında AB ve diğer birçok Batılı müttefik Cezayir için dış politika alternatifleri arasında yer almaktadır (Dennison, 2012, 5). Bouteflika'nın bu denli açık ve çok yönlü dış politikası Fransa açısından Cezayir ile olan enerji ilişkilerinde de bir tehdit olarak değerlendirilebilir. Çünkü eski sömürgeci beklenti, tüm geçmişin unutulması, mevcut modern uluslararası ilişkiler çerçevesinde yaklaşmasıdır, Cezayir ise yeni dış politikasında Fransa'dan başka ülkelere de çeşitli konularda öncelik ve imtiyaz tanımaktadır. Bunda kamuoyu baskısında, Kuzey Afrika bölgesinde değişen siyasal dengelerin de büyük etkisi bulunmaktadır. Bu dengeler, hayatta ve ayakta kalabilmek adına Cezayir'in kendisine birden fazla müttefik bulmasını ve bunlar arasında bir denge kurmasını zorunlu kılmaktadır.

Aslında Cezayir'in Fransa ile değişen ilişkilerinin en önemli unsuru, ülkenin 2002 sonrasında AB ile yakından kurmuş olduğu ilişkilerdir. Bu ilişkiler ile birlikte Cezayir geçmiş yıllarda Fransa'nın engellemesi ile kendisini doğru şekilde ifade edemediği, acılarını ve sorunlarını anlatamadığı AB karşısından artık kendisini daha iyi açıklayabilmekte, böylelikle de AB'yi toplu olarak bir müttefik şeklinde

değerlendirebilmektedir. Yine de Fransa'nın sürece dâhil olmak adına verdiği mücadeleyi dikkate almak gerekir. AB ile Cezayir arasında tek başına durmaya ve süreci yönlendirmeye çalışsa da artık her iki taraf da bu ülkenin arabuluculuğuna izin vermemektedir. Tek izin verilen, Fransa'nın süreç içerisinde Cezayir ile olan geçmiş tecrübeleri üzerinden, ilişkilere çeşitli şekillerde tavsiyede bulunabilmesidir. Bunun dışında Fransa'nın Cezayir üzerindeki kesin, sert ve saldırgan yönlendirme politikası sona erdirilmiştir (Dennison, 2012, 5). Geçmişin bu yıkıcı politikaları halihazırda geçerli olmasa da Fransa'nın Batı ile Cezayir arasında bir set olarak durması, ülke için halen bir rahatsızlık göstergesidir. Fakat Bouteflika, ne Fransa'ya tamamıyla sırtını dönmüş ne de görünürde Fransa ile geçmişteki gibi çok yakın ve koordineli ilişkiler kurmuştur.

Bouteflika'nın ilk görev dönemi olan süreçte ortaya çıkan tablo, aslında ülkenin geleceği için de önemli fikirleri gözler önüne sermiştir. Buna göre Bouteflika, devlet yönetiminin başına geçtiği an itibari ile çok ciddi bir dış politika analizi yapmış ve kendi çıkarları da dahil olmak üzere birçok konu üzerinde düşünmüştür. 1999'da başlayan ilk döneminde, yaptığı iki ülke ziyareti onun dış politikaya bakış açısını, tam olarak ortaya koymaktadır. Bouteflika ilk olarak ABD'yi daha sonrasında ise Fransa'yı ziyaret etmiştir. Bu durum, Cezayir'in uzun yıllar sonra, tekrardan uluslararası ilişkilere dönüşünün de bir sinyali olmuştur (Larramendi, 2004, 2). Fransa'da bu ziyaretlerin başlangıcının ABD olması tepkiyle karşılanmış, fakat Bouteflika Fransa'ya, ülkesinin kendi başına karar alma kapasitesi olduğu konusunda bir mesaj vermiştir. Bununla birlikte ABD'nin ardından doğrudan Fransa'ya gidilmesi de, Cezayir'in Fransa'dan tamamıyla kopmadığını göstermektedir. Çünkü Cezayir'in en önemli beklentisi Fransa ile devam eden ticaret ve enerji gibi konulara dair iletişimin kopmaması yönündedir. Bu noktada Bouteflika ve izlediği dış politikası, geçmişin acılarına sünger çekmekle suçlanabilecekse de yeni Cumhurbaşkanı bu noktada çıkar odaklı bir politikayı göz önünde bulundurarak Fransa'ya tam olarak ülkesinin kapılarını kapatmamıştır.

İç savaş Cezayir'e Fransa'nın kanlı emelleri ve uygulamaları yüzünden ne denli ağır bir fatura bırakmış olursa olsun, sonraki süreçte iki ülkenin ilişkileri tam

olarak sonlandırılmamıştır. İki taraf da ilişkilerin devam etmesi adına hassasiyet göstermektedir. Bunun da en önemli yansıması ithalat ve ihracat alanındadır. Fransa, halen Cezayir'in en büyük ticaret ortağı olma özelliğini sürdürmektedir ve Cezayir hükümeti, kendi çıkarları doğrultusunda Fransa ile ticari ilişkilerini güçlü tutmak adına, bu konulara ikili ilişkilerde önem vermektedir. Bunda, Fransa topraklarında ikamet eden yaklaşık bir milyonun üzerindeki Cezayirli'nin varlığı da etkili olmaktadır (Spencer, 2012, 5). Hem bu azınlıkların yaşamları hem de Cezayir'de ikamet eden sınırlı sayıdaki Fransız vatandaşının yaşamları göz önünde bulundurulduğunda, bu ticari ilişkiler temel anlamda bir zorunluluk gibi gözükmemektedir. Öte yandan iki ülkenin uzun yıllardır süren, her ne kadar Fransa'nın tutumu nedeni ile acılı ve kanlı olsa da var olan ilişkileri dikkate alındığında, ticari anlamdaki süreçlerinin devamlılığı iki taraf açısından da doğal olarak değerlendirilmektedir. Cezayir'in siyasi eliti bu süreçten memnun gözükmemektedir. Çünkü ülkenin ekonomisinin devamlı olarak işlemesi konusunda Fransa öncelikli adımdır, ancak eskisi gibi tek seçenek olarak da değerlendirilmemektedir. Belki de Cezayir'i Fransa karşısında eskisine nazaran daha güçlü tutan da bu durumdur.

Cezayir'de kontrolü ele alması açısından çeşitli siyasi çevrelerden ve ordudan destek almış olmasına karşın, ordunun ülke siyasetinin dışında kalması adına bir politika belirleyen Bouteflika, bu sayede kendi konumunu sağlamlaştırmış ve ülke içerisinde olumlu bir hava oluşturmıştır. Bu da beraberinde çeşitli siyasal reformları getirmiştir ki tüm bu gelişmeler, Cezayir'in uzun yıllardır büyük ihtiyaç duyduğu konulardır (Dessi, 2011, 4). Fakat Bouteflika'nın bu başarısı, hiçbir zaman Cezayir'in karışıklığının bitmesini istemeyen, ancak iç savaş yüzünden uluslararası imajı ziyadesi ile zedelenen ve bu nedenle de başa gelmesi konusunda Bouteflika'ya destekte bulunan Fransa için, geleceğe dair bazı endişelere de yol açmıştır. Buna göre ordunun, yönetimdeki etkinliğinin azaltılarak bunun yerine sivil otoritenin güçlendirilmesi, uzun yıllar Fransa'nın çıkarlarına başarı ile hizmet etmiş olan Cezayir ordusu için bir güç kaybı anlamını da taşımaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında ise Cezayir ordusu ile Cezayir devlet yönetimi uzun yıllar sonra ilk kez birbirlerine karşı olmadıkları bir konu için bir araya gelmiş ve Fransa'nın doğrudan müdahalesinin olduğu bir siyasal ortam inşa etmişlerdir. Fakat bunun yeterli

derecede başarı, toplumsal huzur, barış ve refah sağladığı konusu ise halen tartışmalıdır.

Yine de Bouteflika cumhurbaşkanı seçilmeden önceki süreçte Fransa'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş ve burada ilgiyle karşılanmıştır. Dönemin Fransız otoritelerine göre de Bouteflika, gelecekte oluşturulacak olası işbirliği ortamının destekleyicisi olarak nitelendirilmiştir. İki tarafın temsilcilerinin görüşmelerinde de Bouteflika'ya dair bir gelecek vizyonu çizilerek iki ülkenin ilişkilerinin ne şekilde düzeleceğine dair yaklaşım geliştirilmeye çalışılmıştır (Volpi, 2006, 451). Bouteflika da göreve geldikten sonra, kendisinden yana olan beklentileri boşa çıkarmamıştır. Öncelikli olarak ülkedeki terör odaklı faaliyetleri sonlandırmayı başarmış ve sonrasında Fransa ile uyumlu hareket etmek adına zemin oluşturmuştur. İki ülkenin karşılıklı olarak büyükelçiliklerini açmaları, iki ülke arasındaki doğrudan uçuşların tekrardan düzenlenmesinin sağlanması gibi çabalar Bouteflika ile Fransız hükümetinin iyi anlaştıklarını göstermektedir (Lloyd, 2003, 26). Görünüş itibari ile Bouteflika içeride aldığı destek kadar dışarıda da özellikle Fransa kanadından çok ciddi ölçekli bir destek almıştır. Bu desteğin oluşması adına Fransa'nın göstermiş olduğu çaba Cezayir'in iyiliğinden ziyade Fransa'nın mahvolmuş imajının düzeltilmesi adınadır. Bouteflika iki tarafı da idare edebilecek şekilde hareket etmesi yönünde emareler göstermesi, özellikle ülkesinde ordunun ve çeşitli siyasi çevrelerin desteğini alması ile birlikte önemli bir siyasi figür haline gelmiştir. Artan önemi ve aldığı büyük oy oranı ile de cumhurbaşkanı seçilmiştir. Fakat Bouteflika'nın tam olarak hangi tarafın çıkarlarını ön planda tutacağı konusu tam anlamıyla bir tartışma konusu olmuştur.

İç savaş sonrasında Fransa ile Cezayir arasındaki ilişkilerde ön plana çıkan konuların başında aslında güvenlik meselesi gelmektedir. Buna göre Cezayir, Fransa ile işbirliğini devam ettirmek adına Fransa'nın kendisine sağlayacağı güvenlik desteğinden yararlanmaya çalışmaktadır. Özellikle 2000 yılı sonrasında Cezayir yönetimi hem AB hem de NATO ile yakınlaşmıştır. Bu yakınlaşmanın temel nedeni Cezayir'in hızlıca entegre olmaya çalıştığı uluslararası ilişkilerde güçlü müttefikler ararken, jeopolitik konumu itibariyle bazı avantajlardan yararlanmak adına NATO ile

ikili ilişkilerde bulunmuştur. Bu noktada Cezayir'in NATO ile ortaklık çabalarına güçlü destek veren Fransa'nın varlığının da büyük bir önemi bulunmaktadır (Zoubir, 2010, 10). NATO'nun ve Fransa'nın Afrika'daki stratejileri ele alındığında, Cezayir önemli bir askeri üs noktası olarak değerlendirilebilir. Böylelikle de Fransa, geçmişteki gibi Cezayir'i bölmek, onun üzerinde sömürgeci faaliyetler yürütmek ve kendi çıkarlarına hizmet edecek grupları güçlendirmek yerine şimdilik Cezayir'in korunmasını ve güçlendirilmesi kılıfı altında ülkedeki varlığını daha fazla önemsemektedir. Kuşkusuz bunda Fransa'nın Cezayir üzerinde değişen politikalarının yönünün ve Cumhurbaşkanı Bouteflika'nın çok taraflı diplomasi anlayışının da büyük bir önemi bulunmaktadır.

Fransa'nın bu güvenlik konuları ile ilgili Cezayir ile olan ilişkilerinde değişen sürecin en önemli göstergelerinden biri 2013 yılında yaşanmıştır. Bu yılda, Afrika'da bulunan Mali'nin kuzeyindeki gruplar ile Mali ordusu arasında yaşanan çatışmalarda Mali hükümetine destek sağlamak isteyen Fransa'ya Cezayir hava sahasını açmıştır. Bunun yanı sıra Cezayir, istihbarat desteği de dâhil olmak üzere çeşitli alanlarda Fransa'nın operasyonlarına destek vermiştir (Strachan, 2014, 16). Belki de uzun zamandır hiçbir şekilde Fransa ile Cezayir bu şekilde ortak oldukları ve ciddi planlar oluşturdukları bir işbirliği tecrübesi yaşamamışlardır. Mali'nin kuzeyinde düzenlenen operasyonlarda Cezayir'in elinde Fransa'ya hiçbir şekilde destek vermeme olanağı bulunurken, Cezayir bunun tam tersi bir şekilde hareket ederek Fransa'ya geniş ölçekli bir destek sağlamıştır. Genel anlamda Cezayir ile Fransa arasındaki ortak olarak gerçekleştirilen ilk operasyon olan bu plan, Cezayir'in kendi iradesiyle, kendi çıkarları doğrultusunda hayata geçirdiği ilk operasyon olmuştur. Bu süreçte göz önünde bulundurulması gereken konulardan bir diğeri de Fransa ile Cezayir arasında istihbarat paylaşımına dayalı olarak bu operasyonda ülkenin, ciddi ve kendisini uluslararası ilişkilerde ön plana çıkaracak bir konum elde etmiş olmasıdır. Fakat bu operasyon dahi Cezayir'in Fransa'nın baskısına maruz kalmadan, tam olarak kendi iradesi ile hareket edemediğinin de bir göstergesidir. Geçmişte yaşadığı acıları göz önünde bulundurulduğunda Cezayir'in Fransa'ya bu operasyonunda destek vermemesi beklenmiş, ancak Fransa'nın halen Cezayir üzerinde gölge gibi hissedilen baskısı bu noktada etkileyici bir unsur olmuştur.

11 Eylül 2001’de ABD’de gerçekleşen saldırılar üzerine Cumhurbaşkanı Bouteflika ABD’nin yanında olduklarını ifade etmiştir. Bu mesajın verilmesinde ülkenin de geçmişte terör tehdidi nedeni ile zor zamanlar geçirmiş olmasının etkisinin bulunduğunu belirten Bouteflika, beklenmedik şekilde ülkesini ABD’nin bir müttefiki haline getirmiştir. ABD’den Cezayir’e giden savaş mühimmatı düzeyinde artış yaşanmış, aynı zamanda dönemin ABD Başkanı George W. Bush (d. 1946) ile Bouteflika arasındaki iletişimden dolayı iki ülkenin özellikle askeri ilişkileri gelişmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan tabloda Cezayir’in masumiyeti ve geçmişte yaşamış olduklarının, ülke üzerinde ne denli acılar bıraktığı daha iyi anlaşılmıştır. Aynı zamanda Fransa’nın sebep olduğu ve suçluluğunun da tescillendiği bir algı ortaya çıkmıştır (Tlemçani, 2008, 14). Uluslararası arenada Cezayir etkisi arttıkça, ülkenin geçmişine dair algılamalarda da değişiklikler kaydedilmiştir. Kendisini dünyaya daha detaylı olarak tanıtmaya fırsatı bulan Cezayir, aslında uluslararası ilişkilerin doğal bir parçası olduğunu gösterdikçe, kendisine destek olan tarafların sayısı ve niteliği de artmıştır. ABD bu süreçte Cezayir’in en güçlü müttefiklerinden biri haline gelmiştir. Kuşkusuz bu durum Fransa’yı fazlasıyla rahatsız etmiştir. 1990’ların başından itibaren, eski sömürgesini tekrardan bir müstemleke haline getirmek adına kızıştırdığı karışıklıklara rağmen, istediğini elde edemeyen Fransa, iç savaş sonucunda bu ülke ile arasına belirli oranda bir mesafe girmesine engel olamamıştır. Böylelikle de, Fransa’nın kendi değerlendirmeleri ölçüsünde, siyasal açıdan büyük bir başarısızlık tablosu ortaya çıkmıştır. Fransa’nın suçlu olduğuna dair dünya kamuoyundaki algı pekişirken Cezayir’in yaşadığı mağduriyet de, geniş çevrelerce daha iyi benimsenmiştir.

Cezayir ABD ile yakınlaşırken, Fransa’nın bu durumdan rahatsız olmasını sağlayan sebep, sadece enerji konuları ile bağlantılı değildir. Bunun çok daha ötesinde, güvenlik konularında Cezayir’in ABD ile ciddi ölçekli ortaklık fikrini benimsemiş olması, Fransa’nın hakimiyetinin kırıldığı anlamını taşımaktadır. İç savaşın son dönemlerinde Cezayir’in, ülke içerisindeki terör örgütlerine karşı kendisini korumak ve bu örgütleri ortadan kaldırarak mimarı oldukları çatışma ortamını sonlandırmak adına, ABD önemli bir destekçisi olmuştur. Bu şekilde de Cezayir, ABD’ye kendi toprakları üzerinde bir üs kurma şansı vermiş, böylelikle de

ABD bu topraklarda kendisine belirli oranda bir nüfuz alanı sağlamıştır (Kavas, 2011, 232). Söz konusu nüfuz, Fransa'nın Cezayir'deki geleceği ve tekrardan çıkarları tehlikeye düştüğünde rahatlıkla operasyon yapabilmesini engelleyici bir unsur olarak görülmüştür. Bu nedenledir ki Fransa, Cezayir-ABD yakınlaşması konusunda çekincelerini, sürekli olarak ABD tarafına değil Cezayir tarafına bildirmiştir.

Öte yandan, olayların gelişim sürecine bakıldığında aslında iç savaşın sona ermesi, Cezayir ile Fransa arasındaki ilişkilerde birçok meselenin göz ardı edilmesine yardımcı olmakla birlikte, bazı konular iki ülke arasındaki sorunların sürekliliğine imkan ve olanak sağlamıştır. 1999 yılına kadar Cezayir'de katliamlar yaşandığını ve bir iç savaş sürecinin içerisine girildiğini kabul etmeyen Fransa, 2005 yılında çıkardığı yasa ile birlikte bu konuya daha da olumsuz bir şekilde yaklaşmış ve iki ülke arasındaki gerginliği tırmandırmıştır. Eğitim alanında yapılan yasa değişikliğiyle eğitim kurumlarında, sömürgeciliğin iyi taraflarının da bulunduğu bir ders konusu olarak anlatılmasına dair yasa çıkarılmıştır. Bu yasa, Cezayir başta olmak üzere birçok Afrika ülkesi tarafından şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. 2006 yılında Fransa'yı ziyareti sırasında bu ülkenin kendi topraklarında katliamlar gerçekleştirdiğini ve çeşitli etnik gruplar üzerinde soykırım uyguladığını belirten Cumhurbaşkanı Bouteflika, böylelikle Fransa'ya sert bir tepki göstermiştir. Bu söylemin akabinde iki ülke arasında ve tarihçiler ile siyasilerin arasında, şiddetli tartışmalar yaşanmıştır (Eyryce, 2008, 153-155). Daha sonraki süreçte yasanın içeriği değiştirilmeye çalışılsa da, mevcut süreçte Fransa'nın son derece negatif olan imajı daha da kötüye gitmiştir. Cezayir'de yaşanan katliamların görmezden gelindiği bu süreçte, Fransa sürekli olarak inkâr politikasını ön planda tutmuş fakat zaman içerisinde, bu politikanın kendi ülke kamuoyunda da ciddi şekilde eleştirildiği görülmüştür. Özellikle sinema ve tarih alanında ön plana çıkan isimlerin büyük bir bölümü, Fransa'nın Cezayir'deki politikalarının soykırım boyutuna vardığını belirtmişlerdir. Bu da ülke yönetiminin üzerindeki baskının çok daha ağır hale gelmesine yol açmıştır. Böylelikle de Cezayir'in psikolojik olarak, kendisine uzun yıllardır acı çektiren ülkeyi dolaylı olarak cezalandırdığı gözlemlenmiştir. Her ne

kadar iki ÷lke arasında ciddi ölçekli bir ticari ve siyasi iletişim süreci yaşansa da, bu durumun Cezayir halkına geçmişı hiçbir suretle unutturmayacağı muhakkaktır.

SONUÇ

Cezayir iç savaşı sürecinde Fransa'nın olaylara müdahalesini ve etkisini araştıran bu çalışmada, iç savaş döneminin öncesi, sırası ve sonrasında ülkenin durumuna değinilmeye çalışılmıştır. Cezayir'in siyasal anlamda kamplaşmalar yaşadığı ve bunun terör boyutuna erişmiş olduğu iç savaş döneminde, ülkenin yaşadıklarına genel bir şekilde değinilmeye gayret gösterilmiş ve bunun yanı sıra da sürece Fransa'nın etkisi kapsamlı olarak değerlendirilmiştir. Bu vesile ile çalışmada dikkati çeken en önemli nokta, iç savaşta Cezayir'in ortaya çıkan kendi dahili sorunlarından ziyade Fransa'nın tetiklediği sorunlardır. Özellikle terör odaklı olarak eylemler gerçekleştiren grupların, çeşitli yollarla eğitilmesi ve lojistik olarak desteklenmesi iç savaşa bulunacak çözümlerin rafa kalkmasına neden olmuştur.

İç savaşın yaşandığı dönemde yazılan birçok kaynaktan yararlanılan bu çalışmada, elde edilen bilgilerde Fransa'nın Cezayir'e doğrudan ve dolaylı olarak vermiş olduğu zarar çeşitli açılardan ele alınmıştır. Bu çalışma ile birlikte içerisinde kullanılan kaynakların büyük bir bölümünün ortak görüşü, Cezayir'in yaşadığı iç savaş sürecinin, ülke dışında tasarlanan ve ülke içerisinde kanlı bir şekilde uygulanan bir oyun olduğudur. Böylelikle sürecin tek kaybedeni ise masum bir şekilde ülkelerinin bağımsızlığından ve özgürce yaşamaktan yana tavır koyan Cezayir halkı olmuştur.

Bu çalışmada dikkat çekilen bir diğer nokta, Cezayir'in kurtuluşu ve bağımsızlığı konusunda, mücadele etmesi gereken asıl aktörler olan hükümet ve ordunun, aslında Cezayir halkına büyük acılar yaşatan tarafların başında geliyor olmasıdır. Bir başka deyişle ülkesinin çıkarlarını ön planda tutması gereken tarafların, her şeyden önce kendi çıkarlarını düşünmüş olmaları, bu savaşın ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Masum halkın katledildiği, meşru demokratik hak ve taleplerin hiçe sayıldığı bu dönemde, kötü gidişatı durdurmak yerine kendi yaşamını düşünen liderlerin varlığı, Cezayir'in yaşadığı acıların derinleşmesine neden olmuştur. Çalışma dahilinde elde edilen bilgilere bakıldığında da büyük ölçüde

ülkedeki güvenlik zafiyetlerinin ülkeyi Fransa'nın müdahalelerine karşı savunmasız ve açık hale getirdiği görülmektedir.

Çalışma için gerçekleştirilen araştırma esnasında farklı tarihi ve yeni birçok kaynağa ulaşılmış, böylelikle de döneme tanıklık etmiş tarafların nitelikli değerlendirmelerinden faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra çalışma içerisinde, kısıtlı sayıda erişilebilen Fransızca kaynaklara yer verilmiş ve bu kaynakların yazarlarının konuyu ne şekilde değerlendirdikleri incelenmiştir. Bu incelemede de araştırmacıların genel olarak bir tarafı suçlayıcı dil kullanmaktan ziyade tarafsız kalmaya çalıştıkları, ancak yine de konunun önemli ve hassas detaylarını geri planda bıraktıkları görülmüştür.

Bu çalışma için belki de eksik olarak nitelendirilebilecek nokta, Cezayir iç savaşına dair arşiv bilgilerine erişilmeye çalışmak istense de, gerekli izinlerin elde edilememiş olmasıdır. İnternet üzerinde erişilmeye çalışılan kaynakların çok büyük bir bölümünün de erişimlerinin engellenmiş olması, elde edilen kaynakların da genel olarak aynı konular üzerinde durması, bu çalışmanın kısıtlı bir çerçevede kalmasına sebebiyet vermiştir.

Elde edilen kaynakların tarafsızlığı ve detayları konusunda da kimi noktalarda çeşitli şüpheler söz konusudur. Buna göre kimi kaynaklarda, Cezayir iç savaşında yaşanan katliamların yeterince detaylandırılmadığı, taraflarının ve bu süreçte gerçekleştirilen yasa dışı olan operasyonların yeterli düzeyde irdelenmediği ve ele alınmadığı fark edilmiştir. Bu nedenle de çalışmanın detayları oluşturulurken dönemin tanıklarının yazmış oldukları kaynaklardan yoğun bir şekilde yararlanılmaya çalışılmıştır.

Bundan sonraki süreçte, ele alınan konuya dair gerçekleştirilecek olan çalışmalar açısından belki de en önemlisi olayların taraflarının arşivlerine girilmesi ve yetkili kişiler ile derinlemesine mülakat yapılması olacaktır. Bu sayede karşılıklı olarak tarafların konuya bakış açıları detaylandırılabilceği gibi dönemin birebir tanıklarının da yaşadıklarına istinaden, söylem-analizleriyle daha açık değerlendirmelerin yapılması mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Addi, L., *Algeria's Tragic Contradictions. Journal of Democracy*, Johns Hopkins University Press, 1996, 7 (3), s. 94-107.
- Addi, Lahouari, *Political Islam and democracy: the case of Algeria. A. Hadenius. Democracy's Victory and Crisis*, Cambridge University Press, New-York, USA, 1997, s. 105-120.
- Addi, L., *Army, State and Nation in Algeria*, In "The Military and Nation Building in the Age of Democracy", Zed books, New York, 2001, s. 159-178.
- Adraoui, Mohamed-Ali, *Radical Milieus and Salafis Movements in France: Ideologies, Practices, Relationships with Society and Political Visions*, EUI Working Papers No. 13, San Domenico di Fiesole, 2014.
- Ageron, Charles-Robert, *Modern Algeria: A History from 1830 to the Present*, Africa World Press, Trenton, 1992.
- Aggoun, de Lounis & Rivoire, Jean-Baptiste, *Françalgérie, Crimes et Mensonges d'États, La Découverte*, Paris, 2004.
- Aghrout, Ahmed et Zoubir, Yahia H., "Algérie: des réformes politiques pour éluder le «printemps arabe»", *Alternatives Sud*, Vol. 19, 2012, s. 137-152.
- Arief, Alexis, *Algeria: Current Issues*, Congressional Research Service Press, Washington, 2013.
- Ashour, Omar, "Islamist De-Radicalization in Algeria: Successes and Failures", *The Middle East Institute Policy Brief*, No: 21, 2008, s. 1-12.
- Ashour, O. & Ünlüçayaklı, E., "Islamists, Soldiers, and Conditional Democrats: Comparing the Behaviors of Islamists and the Military in Algeria and Turkey", *The Journal of Conflict Studies*, Winter 2006, s. 104-132.

- Audibert, Jean, "France-Algérie: une relation particulière?", *Été*, No. 11, 1994, s. 129-139.
- Baştürk, Levent, "1992 Cezayir Darbesi: Rekabetçi Otoriter Rejimin Doğuşu", *Ortadoğu Analiz*, C. 8, S. 76, 2016, s. 58-60.
- Baştürk, Levent, *Bağımsızlıktan 1992 Darbesine Cezayir İslami Hareketi*, Dünya Bülteni Araştırma Masası (DÜBAM) Yayını, İstanbul, 2013.
- Beke, Dirk, "La Constitution Algerienne De 1989: Une Passerelle Entre Le Socialisme Et L'islamisme?", *Afrika Focus*, Vol. 7, Nr. 3, 1991, s. 241-272.
- Belkamel, Y., "Military Regimes, Political Power and Human Rights Violations in Postcolonial Algeria", *Doctorate Thesis*, The University of Waikato, Hamilton, 2014.
- Belmekki, Belkacem, "Revisiting Colonial Behaviour in French Algeria And British India", *Agathos: An International Review of the Humanities & Social Sciences*, Vol. 4 Issue 2, 2013, s. 108-119.
- Benamou, Georges-Marc, *Bir Fransız Yalamı*, (çev. Sonat Ece Kaya), Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006.
- Beyler, Clara, "The Jihadist Threat in France", *Current Trends in Islamist Ideology*, Vol. 3, 2006, s. 89-113.
- Boeke, Sergei, *Transitioning from military interventions to long-term counter-terrorism policy The Case of Mali (2013-2016)*, Leiden University-Institute of Security and Global Affairs, Leiden, 2016.
- Boubekeur, A., *Political Islam in Algeria*, CEPS Working Document No. 268, 2007.
- Buettner, Elizabeth, *Europe after Empire: Decolonization, Society and Culture*, Cambridge University Press, London, 2016.

- Brynjar, L. & Åshild, K., *Islamist Insurgencies, Diasporic Support Networks, And Their Host States: The Case of the Algerian GIA in Europe 1993-2000*, Forsvarets Forsknings Institutt Norwegian Defence Research Establishment, FFI/RAPPORT, Kjeller, 2001.
- Calçada, Miquel, "Analysis of the Algerian War of Independence: Les Événements, a Lost Opportunity for Peace", *Journal Of Conflictology*, Vol. 3, Issue: 2, 2012, s. 52-61.
- Cavatorta, Francesco, "Alternative Lessons from the 'Algerian Scenario'", *Perspectives on Terrorism*, Vol. 2, Issue: 1, 2008, s. 7-11.
- Chai, Sun-Ki, "Nationalism and Separatism", *Nations and Nationalism: A Global Historical Review*, Vol. 1, (Guntram H. Herb & David H. Kaplan eds.), Santa Barbara, ABC-CLIO, 2008.
- Chamberlain, Elaine, "Microfinance in Algeria, Tunisia and Lebanon", *Master Thesis*, University of Central Florida Orlando, Florida, 2015.
- Chena, Salim & Tisseron, Antonin, "Violence Politique et Lutte Antiterroriste en Algérie", *Dynamiques Internationales*, No: 7, 2012, s. 1-21.
- Collier, Paul & Sambanis, Nicholas, *Africa Understanding Civil War: Evidence and Analysis*, Vol. 1, The World Bank Pub., Washington, 2005.
- Connelly, M., *A Diplomatic Revolution: Algeria's Fight for Independence and the Origins of the Post-Cold War Era*, New York: Oxford University Press, 2002.
- Connolly, Aoife, "Women as Keepers of Algerian and Pied-Noir Identity?", *Socheolas: Limerick Student Journal of Sociology*, Vol. 4, Issue: 1, April 2012, s. 22-36.
- Çubukçu, Mete, "Cezayir: Kuzey Afrika'daki Kirli Savaş", *Birikim*, S. 99, 1997, s. 16-19.

- Dennison, Susi, "The EU, Algeria and the Northern Mali Question", *ECFR Policy Memo*, No: 69, 2012, s. 1-10.
- Dessì, Andrea, *Algeria at the Crossroads, Between Continuity and Change*, Istituto Affari Internazionali, IAI Working Papers, No: 11, 2011, s. 1-20.
- Di Marco, Louis, "Losing the Moral Compass: Torture and Guerre Révolutionnaire in the Algerian War", *Parameters*, Vol. 36, Issue No. 2, 2006, s. 63-76.
- Draper, Katherine, "Why a War Without a Name May Need One: Policy-Based Application of International Humanitarian Law in the Algerian War", *Texas International Law Journal*, Vol. 48, Issue 3, pp. 575-603.
- Eyryce, Elem, "Cezayir'in Fransız Sömürgeciliğine Karşı Yürüttüğü Bağımsızlık Mücadelesi", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2008.
- Fanon, Frantz, *Toward the African revolution*, (Translated by Haakon Chevalier), Grove Press, New York, 1967.
- Fellag, Nora, "The Muslim Label: How French North Africans Have Become "Muslims" and not "Citizens"", *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, Vol. 13, No: 4, 2014, s. 1-25.
- Filiu, Jean-Pierre, *Al-Qaeda in the Islamic Maghreb: Algerian Challenge or Global Threat?*, Carnegie Endowment for International Peace Pub., Washington, 2009.
- Hagelstein, R., *Explaining the Violence Pattern of the Algerian Civil War*, HiCN Working Paper 43, 2008.
- Hajiji, K. (2009). "The Origins And Strategic Objectives Of The Al-Qaeda Organization In The Islamic Maghreb (AQIM)", *Master Thesis*, Naval Postgraduate School, California.

ICG, "Algeria: Unrest And Impasse in Kabylia", *Middle East/North Africa Report*, N°15, Cairo, 2003.

Joffé, G., *The Outlook for Algeria*, IAI Working Papers No: 15, 2015.

Kalyvas, Stathis N., "Wanton And Senseless? The Logic Of Massacres In Algeria", *Rationality and Society*, Vol. 11, No. 3, 1999, s. 243-285.

Kalyvas, Stathis N., "Ethnic Defection in Civil War", *Comparative Political Studies*, Vol. 41, No: 8, 2008, s. 1043-1068.

Kavas, A., *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011

Khatun, Rabeya, "Analysis of the Causes of the Independent Movement of Algeria", *IOSR Journal of Humanities And Social Science*, Vol. 19, Issue: 6, 2014, s. 79-95.

Ladjal, Tarek & Bensaid, Benouda, "The French Colonial Occupation and the Algerian National Identity: Alienation or Assimilation?", *International Journal of Arab Culture Management and Sustainable Development*, Vol. 2, No: 2/3, 2012, s. 142-152.

Larramendi, Miguel Hernando de, "Algeria after the re-election of Abdelaziz Bouteflika", *Area: Mediterranean & Arab World – ARI*, No: 87, 2004, s. 1-6.

Lloyd, C., *Multi-causal Conflict in Algeria: National Identity, Inequality and Political Islam*, QEH Working Paper Series No: 104, 2003.

Maamri, Malika Rebai, "The Syndrome of the French Language in Algeria", *International Journal of Arts and Sciences*, Vol: 3, No: 3, 2009, s. 77-89.

Martin, Colonel Gilles, "War in Algeria: The French Experience", *Military Review*, July-August 2005, s. 51-57.

Martinez, Luis, "Le cheminement singulier de la violence islamiste en Algérie", *Critique internationale*, No. 20, 2003, s. 165-177.

- Mellah, S., "The Massacres in Algeria, 1992-2004", *32nd Session of the Permanent Peoples' Tribunal on Human Rights Violations In Algeria (1992-2004)* 5-8, November 2004, 2004a.
- Mellah, S., "The Algerian Islamist Movement between Autonomy and Manipulation", *32nd Session of the Permanent Peoples' Tribunal on Human Rights Violations In Algeria (1992-2004)* 5-8, November 2004, 2004b.
- Metz, Helen Chapin (ed.), *Algeria: A Country Study*, Claitor's Pub Division, LA, 1995.
- Moran, Daniel, "The Review of "A Diplomatic Revolution: Algeria's Fight for Independence and the Origins of the Post-Cold War Era", by Matthew Connelly", *Strategic Insights*, Vol. III, Issue: 2, 2004, s. 1-4.
- Nam, Mehmet, "İşgalden İstiklale Cezayir", *Tarih Dergisi*, S. 55, 2012, s. 155-187.
- Naylor, Phillip C., *France and Algeria A History of Decolonization and Transformation*, University Press of Florida, Gainesville, 2000.
- Porter, David, *Eyes to the South: French Anarchists and Algeria*, AK Press, Edinburgh, 2011.
- Porter, G. D., "Questioning Algeria's Non-Interventionism", *Politique Étrangère*, Vol: 80, No: 3, 2015, pp. 1-12.
- Roberts, H., *Savaş Meydanı Cezayir 1988-2002: Çökmüş Bir Rejime Dair İncelemeler*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2006.
- Rouzeik, Fawzi, "Algérie 1990-1993: La démocratie confisquée?", *Revue du monde musulman et de la Méditerranée*, No. 65, L'Algérie incertaine, 1992, s. 29-60.
- Quandt, William, "Algeria's Transition to What?", *The Journal of North African Studies*, Vol. 9, No. 2, 2004, s. 82-92.
- Selim, Hasan, *Cezayir Bağımsızlık Savaşı*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1985.

- Schulhofer-Wohl, Jonah, "Civil War in Algeria, 1992-Present." In Karl DeRouen and Uk Heo, eds., *Civil Wars of the World: Major Conflicts since World War II*, Santa Barbara: ABC-CLIO, 2007.
- Shabafrouz, M., *Oil and the Eruption of the Algerian Civil War: A Context-sensitive Analysis of the Ambivalent Impact of Resource Abundance*, GIGA Working Papers No. 118, 2010.
- Sherman, Alan, "Climax in Algeria: The O.A.S. and the Pieds Noirs", *The World Today*, Vol. 18, No. 4, 1962, s. 134-142.
- Sınır Tanımayan Gazeteciler, *Cezayir Dramı: Esir Düşmüşü Bir Halk*, Çev. Erden Akbulut ve Halil Hacıoğlu, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Sönmez, Şinasi, "Cezayir Bağımsızlık Hareketinin Türk Basınına Yansımaları (1954–1962)", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 12, 2010, s. 289-318.
- Spencer, Claire, "Strategic Posture Review: Algeria", *World Politics Review Strategic Posture Review*, July, 2012, s. 1-11.
- Stensland, C., "Why did the Algerian civil war 1989-1999 descend into what has been called a "savage war"? Explaining the nature of the Algerian civil war", *Master thesis*, University Of Oslo, 2015.
- Stora, Benjamin, "Guerre d'Algérie: 1999-2003, les accélérations de la mémoire", *Historien: Français et Algériens*, No: 1244, 2003, s. 83-95.
- Strachan, Anna Louise, *Conflict Analysis of Algeria*, GSDRC, Birmingham, 2014.
- Suadiya, H., *Kirli Savaş*, Çev. Siren İdemen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Tlemçani, R., *Algeria Under Bouteflika Civil Strife and National Reconciliation*, Carnegie Endowment for International Peace Pub., Washington, 2008.
- Volpi, F., "Algeri's pseudo-democratic politics: Lessons for democratization in the Middle East", *Democratization*, 13 (3), 2006, s. 442-455.

Zouache, Abdallah, "The Economics of Algeria Since Independence", *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, Vol. 45, No: 3, 2012, s. 92-98.

Zoubir, Yahia, "The United States and Algeria: The Cautious Road to Partnership", *The Maghreb Center Journal*, Issue: 1, 2010, s. 1-16.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Hüseyin Avni GÜMRÜKÇÜOĞLU
Uyruğu: T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri: 07 Ocak 1988, Adapazarı
Elektronik Posta: hagumrukcuoglu@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Fransızca & İngilizce Öğretmenliği (Çift Anadal)	2013
Yüksek Lisans	İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	2017

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2008 - 2012	Gümrükçüoğlu Hukuk ve Danışmanlık Ofisi	Tercüman
2013 -	Türk Hava Yolları A.O. Uluslararası İlişkiler ve İttifaklar Başkanlığı Afrika & Orta Doğu Müdürlüğü	Uzman

YABANCI DİLLER

Fransızca (Advanced), İngilizce (Advanced)

İLGİ ALANLARI & HOBİLER

Politika, Diplomasi, Diplomasi Tarihi, Ekonomi, Felsefe, Edebiyat, Tarih ve Sinema temel ilgi alanlarımda başında yer alırken, bunlarla ilgili söyleşi ve panellere katılma, bu ilgi alanlarım çerçevesinde okuma faaliyetleri gerçekleştirmenin yanı sıra tarihî ve kültürel gezilere katılma, dalış ve fotoğrafçılık da temel hobilerimin arasında yer almaktadır.